

בעזה"י

שירת התורה

פרשת בלק

תשפ"ה

שנה ה' גליון 254

נדבת ידידי הרב יצחק שלאס שליט"א
לע"נ אמו

האשה הצדקנית הרבנית אסתר ע"ה בת הרב אשר יעקב הכהן ז"ל
גלב"ע י"ג תמוז תשע"א

תוכן העניינים

האם גוי בע"מ פסול בבמה..... כב
בלעם הי' בעל מום..... כב
בלעם הי' גם מחוסר אבר..... כב
קרבנות בלעם ל"ש כלל להקפיד על מומין..... כב
דין עמידה על הקרבן בקרבנות בלק..... כב
גדר שלא לשמה בקרבנות בלק..... כג
קרבנותיו של בלק הועילו להשפעת הברכות.... כד
מה שנקט בלעם שם א-ל..... כד
שמירת ל"א שעות של שבת מגין מזעם ה'..... כד
בלק ובלעם רצו לעקור קדושת שבת..... כה
שייכות עם לבדד ישכון לאבות הקדושים..... כה
יש להתעמק בביאור מלת "הן"..... כו
הן בלשון יוני אחת..... כו
הן הכוונה לשמחה והתרצות..... כז
צדיקים לא מרגישים עמל במצוות..... כט
הקב"ה לא מרגיש עמל בעולמו..... כט
ביאור השבח עם כלביא..... כט
שבחן של ישראל בחטיפת מצוות..... ל
ביאור ענין החטיפה..... ל
השבח האמיתי בעם כלביא..... לא
יציאת מצרים מתחדש כל יום..... לב
מה שהקדים ק"ש לפני תפילין..... לב
בלעם רצה לעורר חטאי ישראל במדבר..... לג
קדושת שבת מבטל פגם חטא העגל וחטאי
הדיבור..... לג
היציאה מחול לשבת הוא היציאה מארור לברוך
לד.....
ברכותיו של בלעם הי' בשבת קודש..... לד
מעלת שוכן לשבטיו ואין פתחיהם מכוונים..... לה
חכמת התורה הוא בחינת "מה"..... לה
הברכות של פרשת בלק יוצאים מסטרא
דשמאלא..... לו
איך אומרים כל יום מה טובו הנאמר ע"י בלעם לז
הקללה דמה טובו שמתהפך לברכה..... לז
מה טבו הוא רק גילוי המציאות..... לח
גודל מעלת קריאת חלק זה של פרשת בלק..... לח
חוצפתו של בלק לבלעם..... לט
כבוד וכסף לא לוקחים לבד..... מ
חזקו של בני יתרו לגור על יד עמלק..... מ

פרשת בלק..... ד
גם עוג מלך הבשן נקרא מלך האמורי..... ה
אמורי הוא עיקר תוקפו של כנען..... ה
בלק פחד ממה שעשה ישראל סבא לאמורי..... ה
דברים האסורים משום דרכי האמורי..... ו
הכח נגד אמורי הוא ע"י התרחקות מדרכי
האמורי..... ו
הביאור מה שיש דברים שאין בהם משום דרכי
אמורי..... ז
המנהג שלא לישא נשים רק בתחלת החודש..... ח
מי יותר גרוע בלק או בלעם..... י
חשיבותו של פרשת בלק..... י
פרשת בלק ע"ש גוי..... י
פרשה זו לא ידענו כלל מעצמינו..... יא
פרשה זו מבטא אהבת הקב"ה אלינו..... יב
הפיוט במוצ"ש אל תירא עבדי יעקב..... יג
צורת חיים של מדות רעות..... יג
ענין תלמידיו של בלעם הרשע..... יג
סמיכות בלק לחקת..... יד
ביאור משלי חז"ל..... יד
משל שני הכלבים..... יד
משל החתול והחולדה..... טו
ביאור המשל מליכוד השור..... טו
אצל בלעם העיקר הי' השלחן..... טו
בחירת בלעם לנביא האומות..... טו
לבלעם לא הי' כח ברכה..... טו
גאותו של בלעם לפני הקב"ה..... טז
הצעת בלעם לברך את ישראל..... טז
ההבדל בין בלעם ור"י בן קסמא..... יז
גודל כח הזריזות..... יח
הלחיצה אל הקיר מרמז למצבי צפיפות של כלל
ישראל..... יח
בלעם משורש לבן..... יט
תועלת נס פתיחת פי האתון..... יט
שלוש פיות של קרח חקת ובלק שנבראו בבין
השמשות..... כ
מה שהזכיר כאן שלש רגלים..... כ
גודל הקלון של בלעם..... כא
מי הי' המקריב בקרבנות בלק..... כב

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל שמעון יצחק ראקאו

syrakow79@gmail.com 0527614717

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות אור ליום חמישי משעה 11 - 11:30

אפשר לשמוע בקול הלשון: 7-916717 - 03-6171111 בענגלאנד: 7-916717 - 02 08-1917000

או בקו משובב נתיבות-7-0733718341

פרשת בלק

הנה פרשה זו מיוחדת מאד במה שנקרא ע"ש בלק שהי' גוי, ולא מצינו כן בכל התורה, ניתרו התגיר, ונח היה לפני מ"ת ויל"ע למה זכה לכך, ¹ וגם למה לא נקרא "וַיִּקְרָא", וכמו פ' וַיִּקְרָא והניקוד יהי' שונה, משמע שיש ענין מיוחד לקרותו ע"ש בלק, וכן קראוהו חז"ל בברכות יב: פרשת בלק. מאידך בב"ב י"ב: קראוהו "פרשת בלעם" ע"ש מפרשים אם הכוונה לפ' ² זו.

ונקדים בעז"ה כמה הערות על פסוק ראשון:

וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי: [כ"ב ב']

א: וירא: צ"ע למה לא כתוב וישמע כמ"ש וישמע הכנעני מלך ערד, [לעיל כ"א א'] וישמע יתרו, והלא לא ראה כלל רק שמע, וכן הק' בזה"ק, וכן בפרשה בהמשך בלק ובלעם עוסקים הרבה בענין הראי' שאומר הנה כסה את עין הארץ [פסוק ה'] ובלק לקח את בלעם להסתכל בכמה מקומות, [לקמן פסוק מ"ב ולקמן כ"ג י"ג ופסוק כ"ח, כ"ד ב'] וגם בלעם בשעת הברכות ניסה להסתכל על מחנה ישראל, ויל"ע מה ענינם של ראיות אלו.

ב: בלק: הערנו לעיל בשם הפרשה.

ג: את כל אשר עשה למה כ' כל לשון ריבוי, וגם למה כתוב לשון עשיי' והול"ל לשון הריגה וכדומה.

¹ בפרדס יוסף עמד בזה ותי' בשם ס' ברכת אברהם ע"פ גמ' סוטה מז. דלבלק היה זכות שהקריב מ"ב קרבנות, ולכן יצאה ממנו רות שיצא ממנה דוד המלך. אלא שהעיר בפרד"י בעצם שמות הפרשיות שבתורה, שלא נקראו פרשיות על שם האבות, וכן לא ע"ש השבטים ולא ע"ש שם משה ואהרן, עוד העיר בהבדל בין שם פ' נח ושם פ' תולדות, ששניהם מתחילים באלה תולדות [נח] [יצחק] ויש להם שם שונה ובמקומו ב' תולדות כבר עמדנו בזה. ע"ש.

² הנה לפעמים יוצא שבחול"ל בשבועות אלו הם עדיין בפרשה הקודמת עד מטות מסעי, וחקר אמו"ר שליט"א לרגל הגיעו לא"י לשמחה בשנה כזו, מי שנודר בחול"ל לסיים ש"ס עד ה' חקת ונסע מחול"ל ב' קרח בחול"ל והגיע לא"י כשהי' שם כבר פ' חקת, האם עליו לסיים שבוע קודם, או דאזלינן בתר אומדן דעת דכוונתו לתאריך מסויים וכ"ה הפשטות. אם לא דהי' לו כוונה מסויים לגמור דוקא בפרשת חקת כיון דשם מיירי בענין שירת האבא המרמו על שירת התורה דאז יתכן דאזלינן כפי פרשת חקת של א"י. וכן אחותי הבה"ח בנציון הלוי דינר נ"י השווה למה דאיתא בנדרים סב: הנודר עד הקציר אזלינן לפי מקום נדרו ומבואר בגמ' דאם הי' בהר בשעת הנדר אזלינן לפי זמן קציר של הר אע"פ שאח"כ ירד לבקעה והגיע קציר של בקעה כיון שעדיין לא הגיע זמן קציר של הר עדיין אסור. וכ"פ הרמב"ם פ"י מנדרים ה"י, א"כ הי' כיון דבזמן נדרו הי' בחול"ל ועדיין לא הגיע ה' חקת בחול"ל אף שבא"י כבר הגיע ה' חקת יש לו עוד שבוע. וכבר הי' שאלה כזה בדיני חו"מ בא' מחול"ל שהזמין אולם בא"י לדוגמא לשבת פ' חקת בחול"ל שזה כבר פ' בלק בא"י ובעל האולם הבין שכוונתו פ' חקת בא"י, והנודן האם חייב לשלם על מה שלא התכוון. עוד שמעתי לחקור לענין תענית דעש"ק חקת האם תלוי לפי המקום שנמצא או כפי המקום שיצא משם.

ד: לאמורי יל"ע הלא מעצם יציאת מצרים כבר שמעו עמים ירגזון, ואיזה פחד מיוחד נתוסף לו ממה שעשו לאמורי.

ה: ויגר מואב וגו' צ"ע למה פחדו הלא הבטיח הקב"ה אל תצר את מואב, וכבר העיר בזה הרמב"ן.

ו: ויקץ מואב וגו' יל"ע אם סבורים שייהרגו שייך רק ל' פחד ולא לשון ויקצו.

והנראה בעז"ה, ע"פ מש"כ בשפ"א דעיקר הפחד שלהם היה כשראו שבנ"י הולכים ומתקנים כל המקומות הרעים והמשיכו ארץ סיחון ועוג לכלל נחלת ה' כמ"ש ונתן ארצם לנחלה, וזה הי' דבר גדול כדאיתא על סיחון מלך קשה ומדינה קשה היינו שהיו מקומות שנאחז בהם הסט"א ביותר וכן הי' בכל המקומות שנסעו במדבר שהי' מקום נחש שרף ועקרב, ועתה שראו את אשר עשה, עשה היינו לשון תיקון, וזה הי' כל הכעס שלהם שנא' פן יראה בעיניו ולבבו יבין ושב ורפא לו, ולכן אמרו הנה כסה את עין הארץ ועי"ז הוא יושב ממלי, והוא הוא לשון נסתר שראה שיש הארת ניצוצי הקדושה, וע"י שבנ"י מסתירין ומגינין להבדיל בין הגשמיות אז שורה בתוכם ה', וממילא יש הארת ניצוצי הקדושה שמאירין למרחוק וכו' ע"ש באורך. [תרמ"ד]

עוד כתב, דמה שאמרו הנה כסה את עין הארץ, היינו דוודאי בנ"י מסתירין כח הקדושה כדי שלא יתפגם ח"ו ע"י הסתכלות הרשעים, והוא באמת לטובתם כי ראייתם מביא רעה להם ולעולם, וכמו כן בראי' זו העיד הכתוב כי גרמו רעה לנפשם, וכ' את כל אשר עשה ישראל לאמורי, היינו שלקחו את ארצם והכניסוה בכלל נחלת ה' כמ"ש נחלה לישראל עמו כל"ח, ופרשנו שנותנין ע"ז שבח שהכניסו מקומות אלו תחת יד הבורא, והנה המה ראו הארה מהקדושה באותן הארצות וע"ז חרה להם, ואמר והוא יושב ממלי, ובאמת כל הכעס שלהם הי' על שבנ"י חפצים לתקן אותם ואת מקומותיהם, כי היתכן שיעלה על דעתם לקלל עצם בנ"י הלא ידעו כי חלק ה' עמו, אבל רצו לקלל סוף המדרגה של בנ"י, כי יש לבנ"י שתי מדרגות, בבחי' עליונה חלק ה' עמו, ויש להם חלק בכלל האומות וחלק הזה רצו ליטול מהם, ע"י ראיות הארת הקדושה שהי' כקוצים בעיניהם, ולכן אמר אפס קצוהו תראה שרצה שלא יסתכל בעיקר השורש שלהם רק במדרגה הקטנה וכו' ע"ש באורך. [תרל"ט]

המבואר מדברי השפ"א דפחד בלק ומואב לא הי' סתם פחד גשמי דשמא יבואו ויהרגו אותם, דע"ז באמת הי' להם הבטחה דאל תצר את מואב אבל הפחד הי' שהם יכניסו את ארצם בכלל נחלת ה', ע"י שיקחו משם ניצוצות הקדושה, וזה כל ענין ראיית בלק היינו

אולם באמת אם נעיין בדברים ג' ו-ח כתוב לענין עוג מלך הבשן "ונתתם אותם פֶּאֶשׁר עֲשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבֹּן וגו' ונִקַּח בְּעֵת הַהוּא אֶת הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִנְחַל אֲרָנָן עַד הַר חֶרְמוֹן" ובספר יהושע [ט י] כתוב "אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבֹּן וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּעֶשְׂתָּרוֹת:" וצ"ל דגם בשן הי' בכלל אמורי.

אמורי הוא עיקר תוקפו של כנען

ועדיין צ"ע למה כתוב לאמורי ולא לשני מלכי האמורי והנצי"ב בהעמק דבר ביאר כי גבורות ישראל לא נגע לבלק להוסיף פחד על עצמו, שהרי ראה והבין כי עז גבול מואב, אלא באשר האמורי יושבי גבול ארצו כלו, וראה שמזה נעשו ישראל שכניו וקרובים לארצו, וזה היה רע לו עי"ש, ועדיין צ"ב דכתוב לאמורי, בקמ"ץ וכתב הראב"ע הטעם כיון שלא הי' במלכי כנען גיבורים כמותם וכמ"ש "וְאֶנְכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר פָּגְבָה אַרְזִים גְּבָהוּ וְחֹסֶן הוּא פְּאֻלֹּנִים וְאֲשֶׁמִיד פְּרִיו מִמֶּעַל וְשִׁרְשָׁיו מִתַּחַת:" [עמוס ב ט]

ובאמת מצינו שאמורי מוזכר תמיד לדוגמא לעיקר התוקף והחוזק של ארץ כנען וכמ"ש בפ' ויחי אצל יעקב שאמר ליוסף "וְאֶנִּי נִתְּתִי לְךָ שְׂכָם אֶחָד עַל אֶחֶיד אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחֶרֶפִי וּבְקִשְׁתִּי" ופי' הראשונים דקאי על מה שעתידין בני ישראל לכבוש את שכם מיד כנען ולשון לקחתי בעבר כיון דכבר הובטח לאברהם נחשב כאילו קיבלוהו כבר, וא"כ למה נקט דוקא אמורי ותי' באבן עזרא שם שאין בשבעה גוים חזק כמו האמורי והוכיח כן ממה שגם אחרי שכבר נהרגו שני מלכי האמורי הגדולים כשהכו אנשי העי בבני ישראל התחנן יהושע להקב"ה ואמר "לָמָּה הֶעֱבַרְתָּ הָעֵבֶר אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הַיַּרְדֵּן לְתֵת אֶתָּנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידָנוּ וגו' [יהושע ז ז].

בלק פחד ממה שעשה ישראל סבא לאמורי

והנה בעיקר מה שנקט הפחד ממה שעשו לאמורי ולא מעצם יציאת מצרים וקרי"ס, וכן מה שחילק וכ' ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ואח"כ נקט ויקץ מואב מפני ני ישראל, כ' הכלי יקר דהמון עם דמואב פחדו רק ממה שרואים לנגד עיניהם וזה קאי על ריבוי העם שהוא הערב רב דאיתא במדרש [מכילתא בא פרשה יד] שהערב רב היו שתי פעמים ששים ריבוא ועליהם אמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא, קרא הערב רב בשם העם כי לא מבני ישראל המה כי רב הוא כי רבים המה באמת, אבל בני ישראל שלא היו כל כך רבים לא יראו מהם מצד ריבויים, אמנם מצד אחר היה מורא ישראל עליהם אשר עליו נאמר ויקץ מואב מפני ישראל, וקאי על מה שהם

שהסתכל בעומק הדברים ועי"כ כשפיו ועי"ז ראה מה מונח בזה שכבש את האמורי, ופחד זה שייך למואב ג"כ, אבל לא הבינו דטוב האומות הוא זה גופא שיהיו תחת שליטת כלל ישראל ועי"ז יהי' להם ג"כ קיום בעולם. וזה כל ענין ראיית בלק ובלעם בכל הפרשה שרצו עי"י הראי"י לקחת ניצוצי הקדושה.

ובזה מיושב כל השאלות בעז"ה:

א: נקט לשון ראי"י כיון דמדובר על ראי"י מה שקרה בעומק בענין מה שלקחו ארץ סיחון ועוג והכניסוה לכלל נחלת ה'.

ב: יבואר להלן בעז"ה ענין בלק ביחס לבלעם, ובזה יוסבר מה שנקרא הפרשה על שמו.

ג: את כל אשר עשה, בא לכלול גם חלק הרוחני, ולכ"כ את כל, היינו גם חלק הרוחני, ול' עשה הוא לשון תיקון שתיקנו אלו המקומות.

ד: לכן הי' הפחד רק ממה שעשו לאמורי דזה פחד חדש שכלל ישראל כובשים גם חלק הגוים. ובכלל זה יתכן מש"כ בספרים דבלק ראה שיוצא ממנו נשמת משיח, שיתקן את כל העולם, וזה רצה למנוע בכל מחיר.

ה: הפחד לא הי' ממיתה דהרי לא כתיב אל תצר את מואב, אלא הפחד הי' מהכנסה לקדושה וזה יתכן גם באם ישארו בקדושה.

ו: י"ל לכן נקט לשון ויקוצו כיון דלא איירי בסתם חשש מיתה רק שפחדו שהם מקלקלים את החיים שלהם בזה שיכניסו אותם לקדושה, ומאסו בצורת חיים כזה.

גם עוג מלך הבשן נקרא מלך האמורי

והנה מש"כ לאמורי וכ' רש"י אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אנו על אחת כמה וכמה. לפיכך ויגר מואב וצ"ע דהרי אם נעיין לעיל סו"פ חקת נראה שרק סיחון הי' מלך אמורי שכ' כמה פעמים דסיחון הוא מלך האמורי, אבל עוג הי' מלך הבשן ואחרי שהכו את סיחון כתוב וישב ישראל בכל ארץ האמורי, [כא כה] ואח"כ כתוב שוב וישב ישראל בארץ האמורי [שם לא] ועוד הורישו את יושבי האמורי מיעזר [פסוק ל"ב] ורק אח"כ הלכו ועלו דרך הבשן ונלחמו עם עוג, וכ"כ בתהילים [קלה יא] "שְׁהִכָּה גוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וְלִכְל מְמַלְכוֹת כְּנָעַן:" עוד שם [קלו יט-כ] "לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:" הרי מכל זה דרך סיחון הי' מלך האמורי ולא עוג.

לַעֲשׂוֹת כְּתוּעַבַת הַגּוֹיִם הָהֵם: לֹא יִמָּצֵא כָךְ וְגו' קִסָּם קִסָּמִים מְעֻנָּן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף וְגו' כִּי תוּעַבַת ה' כָּל עֲשֵׂה אֵלֶּה וּבְגִלָּל תְּתוּעַבַת הָאֵלֶּה ה"א מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֵיךְ: תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה"א: כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֵל מְעֻנָּנִים וְאֵל קִסָּמִים יִשְׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לָךְ ה"א [דברים יח ט – יד] וּא"כ זה שייך לכל הכנענים ולמה נקט תמיד דרכי האמורי ובאמת הרמב"ם בפ"א מע"ז ה"א בפתחו הלכות אלו לא נקט כלל אמורי רק כתב באופן כללי, "אין הולכין בחקות העובדי כוכבים ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחקות הגוים, ונאמר ובחקותיהם לא תלכו, ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם, הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן, אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים" וכו'.

הכח נגד אמורי הוא ע"י התרחקות

מדרכי האמורי

והנראה בזה בעו"ה ע"פ מש"כ אבן עזרא הנ"ל דאמורי ה' עיקר התוקף והחוזק של ארץ כנען, והרי חזינו ששני מלכי האמורי הם היו אלו השומרים על השער של א"י שלא יוכלו ישראל ליכנס, וכנראה דלולא כוחו העצום של משה רבינו לא ה' שייך להכותם ולכן ה' ענין זה צריך להיות חלק מתורה שבכתב, ורק אחרי שכבר הכם משה רבינו כבר יכול ה' יהושע לכבוש שאר מלכי כנען, וכן עיקר התגלות התורה של ספר דברים בא רק מכח שכבר היכה סיחון ועוג וכמ"ש אַחֲרֵי הִפְתּוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֶת עוֹג מֶלֶךְ הַכְּנָעַנִים אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֶשְׂתָּרִת בְּאֶדְרָעִי: [דברים א ד] וכמ"ש שפ"א בפ' דברים הרבה פעמים בשם החי' הרי"ם, וי"ל דעיקר כח הטומאה של מלכי אמורי ה' מונח בזה שה' להם הרבה כוחות רוחניים וסגוליים שהיו יכולים להכחיש בזה פמליא של מעלה, ועיקר הכח נגדם ה' יכול להיות רק בזה שכלל ישראל מתבטלים לגמרי בתמימות להקב"ה בלי שום חציצה בבחינת תמים תהי' עם ה"א ההיפך הגמור מכל דרכי האמורי אז יש כח להכות מלכי האמורי, ועיקר כח הטומאה של אמורי, וזה גם בצירוף מה שבזה מתחברים לכח ישראל סבא יעקב אבינו שכבר התחיל עצם ההכאה באמורי וכנ"ל בשם החת"ס.

ויש לצרף לזה דברי השפת אמת [דברים תר"מ] בשם החי' הרי"ם על פסוק אחרי הכותו, שקודם זה לא ה' יכול להכניס הדברים בלבם של ישראל. שהמה היו קליפות גדולות. סיחון מלך חשבון שורש המחשבות רעות ונגד זה תפילין של ראש. עוג בעשירות באדרעי המעשה ונגד זה תש"י כו' עכ"ד. וכן כתיב בתפילין

בני ישראל סבא, ור"ל שבלק שהוא ראה בתוך ספר דברי הימים שלפניו מה שעשה יעקב ישראל סבא אל האמורי, כי הוא היה רק איש אחד ובניו ביתו מתי מספר, ואף על פי כן נצח אומה שלימה כמו שנאמר [בראשית מח כב] אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, שזה כח התפלה בפה, ולזה ביקש למצוא מישהו שיש לו ג"כ כח בפה.

ועד"ז כ' בחת"ס למש"כ רמב"ן פ' ויחי עה"פ הנ"ל דמתייחס למה שכבוש ישראל את האמורי בכניסת לא"י ולזה נקט בחרב ובקשת כי הארץ לא נכבש להם רק בחרב ובקשת. [דרך החי' השלים עמם בלי מלחמה] ומה שאמר יעקב בחרבי ובקשתי וייחס אותו אליו, הטעם כי זכותו היא העושה עמם מלחמה והיא הנלחם להם, לא הם עצמם, וכענין שאמר הכתוב [תהלים מד ד] כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם, וזהו בזכות האבות, כי על דרך האמת ימינך לאברהם, וזרועך ליצחק, ואור פניך ליעקב, והוסיף עוד דהפסוק מרמז למה שעשה יעקב כדרך שיעשו הנביאים, נטה ידו בחרב כנגד ארץ האמורי וזרק שם חצים להיותה נכבשת לבניו, כענין שעשה אלישע וישם ידיו על ידי המלך ויאמר אלישע ירה ויור [מ"ב יג טז], וזה"פ "לקחתי" כי מאז לוקחה הארץ לבניו עכ"ד הרמב"ן. וכ' חת"ס דכ"ז ראה והבין בלק שכבר עשה ישראל סבא כל זה לאמורי והמה גברא קטילא והמואבים יקראו אמים כי נתיראו שגם להם יעשה ככה, וע"כ ויגר מואב מאד יראה טבעית מפני העם כי רב הוא בכמות וגם אם ה' ה' עם אחר בכמות כזו היו מפחדים אלא דלזה יש תקוה לקבץ כל חילו ולהכין סוס למלחמה ולהתחבר עם מלכים אחרים, אמנם ויקץ מואב קץ בחייו מפני דבר שאין לו תקוה ממנו והוא מפני בני ישראל להיותם בנים של ישראל סבא. ולעו"ז עשו גם המה שני תחבולות א' להתחבר עם מדין שיהי' גם מחניהם רב כמו ריבוי עם, ולעומת שהם בנים של יעקב שלחו לקרוא לבלעם.

דברים האסורים משום דרכי האמורי

והנה בש"ס מצינו דיש דברים האסורים משום דרכי האמורי ע' שבת דף ס"ז סוגיא שלימה בענין זה, והוזכר כמה פעמים במשניות ותוספתא, ובשו"ת רשב"א ח"א סי' תי"ג אריכות גדולה לברר מה מותר ומה אסור, וע"ע שו"ע יו"ד סי' קע"ט ובנו"כ הרבה פרטים בענין זה, והנה יסוד האיסור בזה הוא ממש"כ כמה פעמים בתורה שלא ללכת בחקות הגוים כמו מש"כ בפ' קדושים וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֵּי הַגּוֹי אֲשֶׁר אֲנִי מֵשַׁלְח מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת כָּל אֵלֶּה עֲשׂוּ וְאָגֶזְק בָּם: [ויקרא כ כג] וכ"מ שכתוב דרכי האמורי מתייחס יותר לעניני כישוף וכתוב בתורה בפ' שופטים "כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה"א נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד

חששו לזה, ונביא דברי הרשב"א לענין מעונן, שהביא שמצינו בריב"ל בע"ז ד: שחיפש זמן מסויים לקלל את הצדוקי, ובשבת קכט: באיזה זמנים לא יעשה הקזת דם, ובכתובות ה. בתולה נישאת ברביעי ונבעלת בחמישי מצד שנא' בו ברכה, וכולם משגיחין לכוון מלאכתם בזמן ידוע בחודש, ושמעתי שאף רבי עקיבא שאמר מעונן זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת מחר יפה ליקח לימודי ערבי שביעית יפות עקרי קטניות מחיות רעות הוא עשה תפלה ידועה למוצאי שבת. ובאמת דברים אלו כלן צריכין זמן לתקנן ולישבן ומי יתן ידעתי ואמצאנו. וכתב שם עוד דלכן "נלאה לבכי למצוא הפתח ולפתח חרצובות אלי ומחפש אני כמחפש בנרות ולא כמקיים בביאור וגוזר גזרות. ואולי אמצא קצת עולה למקצת המבוכה הזאת ואם לא לכולם" אח"כ האריך דעיקר קרא דתמים תהי' בא לומר שא"צ לחוש למעוננים ומכשפים שיאמרו שיבוא עלינו איזה דבר רע, ואפשר לסמוך על הקב"ה שלא ישיגנו שום רע, אולם כשיגיע לנו איזה חולי אין לנו לסמוך על הנס ומותר ומצוה לדרוש ברופאים וכל דבר שהקב"ה הכניס כח הבריאה שמועיל גם אם זה דרך סגולי מותר אבל העיקר שיהי' לבו לשמים וידע כי עיקר הרפואה ממנו, "ואפשר שאפילו העתים והשעות בכלל זה כל שהוא עושה צורה לרפואה ונותן דעתו לשמים. לא כאותן שמכונין לשר השולט באותו יום שזה כעובד אותו" ובכלל זה לומר "ראש חדש הוא מוצאי שבת הוא" וכן מה שאמרו לא יקיו דם בר"ח זה ג"כ מצד היתר במקום רפואה דאיכא משום דאיכא חולשא כמוזכר שם בגמ'. גם בלא יקיו בשני ובחמישי שאמרו מפני שהם ימים קבועין לדין בית דין של מעלה ובית דין של מטה. ואין בזה הסרת הלב מן השמים רק כמאמין בהשגחה ומוסיף ביראת ה'. וכמצות התרועה וההכנעה בראש השנה שהוא מוכן לדין עמים ומוסיף יראה וההכנעה בוידויין להגן מדין שמים. דכל שעת הדין והפקידה על באי עולם קרוב יותר לעונש. ומה שאמרו בבעילת הנשואות בחמישי וששי כיון דימים אלו נתברכו מפיו יתעלה בתחלת הבריאה בפריית ורביית בעלי חיים כדגים והעופות והאדם. וכל יום מימי הבריאה פועל יותר במלאכה שנתחדשה בו משאר הימים." ובסוף דבריו כתב "הנה כתבתי ממה שבא בדבריהם ז"ל בכללי ענינים אלה, ומה שהתירו מכללם רבותינו הקדושים אחד אחוז מן החמישים, ולבי עוד מגמגם כאשר כתבתי ואשר באתי לתקן ולתרגם. ולא כתבתי אחד מאלה לעשות מעשה רק באותן שהוזכרו בגמר' שאין זאת משנת חסידים רק כדורש מן הספק להלכה. עד אמצא חכם יעשה אתנו ברכה להוציא כאלו רגלינו מן הסבכה. ואתם תעמידו דבר על בוריו ותודיעונו." הרי לן דהרשב"א התקשה טובא בבירור ענין זה אלא דמה דמפורש בגמ' להיתר בהכרח אין בזה

למען תהי' תורת ה' בפין. לכן אחר הנחת תפילין והתקשרות מחשבה ומעשה יכולין לקרות ק"ש כמ"ש במ"א. וכן ה' בכללות ישראל כמו שנוהג בפרטות. ואמת כי זה רמז לתפילין דמרי עלמא כמו שבנ"י משעבדין לבם ומבטלין כל מחשבות ומעשים רעים בעבור רצון הבורא ית'. כן הקדוש ברוך הוא כביכול מבטל כל כוחות סט"א ונותן כל השפעות רק לבנ"י וזה מלחמות סיחון ועוג כנ"ל" נוכח הזכרנו מש"כ כמה פעמים במשך השנים, דעיקר דיבורים אלו של משה רבינו לא יכלו לקבל לפני זה מחמת קליפת סיחון ועוג, ויש להוסיף דבכלל זה ה' ק"ש שכתוב רק בספר דברים וא"ש להנ"ל דלפני הכאת סיחון ועוג זה בחינת קורא ק"ש בלא תפילין הרי לן דעיקר כח סיחון ועוג הוא היפך ההשתעבדות להקב"ה בלב ונפש, וע"י הכאת סיחון ועוג יש בחינת הנחת תפילין שהוא ההשתעבדות המוחלטת להקב"ה בלב ונפש.

ולכן אחרי שכבר הצליח משה רבינו להכותם נתמלא בלק חרדה עצומה, דכיון שאזל כח זה כבר ממילא כל ארץ כנען כבוש לפנייהם, ולכן חיפש את בלעם שע"י כוחו העצום בפה יוכל לנתק את כלל ישראל מן האבות וגם ליעץ להחטיאם ולאבד התמימות והבטחון בהקב"ה, אולם לזה בא בלעם והעיד כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו וגו' ראה זה שהם מחוברים היטב אל האבות עוד העיד אח"כ גודל התחברותם להקב"ה בלי שום חציצה, ואמר לא הביט און ביעקב וגו' ה"א עמו ותרועת מלך בו וגו' כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר וגו' הכל מורה על גודל התחברותם להקב"ה בתמימות ובפשיטות בלי שום חציצה [וכדביאר מהר"ל בנצח ישראל פרק נ"ח] וזה ההיפך הגמור לדרכי האמורי וממילא כח האמורי נחלש לגמרי ושוב א"א למונעם מכיבוש הארץ.

ועפ"י יש לנו ללמוד דעד כמה שאנו מתרחקים מדרכי האמורי ככה אנו מחלישים כוחם החזק של מלכי האמורי וכן כוחם של בלק ובלעם וזוכים אנו להיות בא"י, אבל עד כמה שח"ו נתקרב לדרכי האמורי ככה יתחזק כוחם של מלכי אמורי ואז ח"ו יתחזק כוחם של בלק ובלעם.

הביאור מה שיש דברים שאין בהם

משום דרכי אמורי

והנה באמת יל"ע בכל דבר שכתוב בגמ' ופוסקים שאין בהם משום דרכי האמורי, האם מי שרוצה להחמיר ולהתחזק בתמים תהי' עם ה"א האם יש מקום לזה. והנה בשו"ת הרשב"א ח"א תי"ג נתקשה טובא בכל ענין זה דמצד אחד "יראה מפשטי מקראי התורה מקראות מלאים שלמים לא ימצא כך קוסם קסמים מעונן ומכשף." מצד שני מצינו בהרבה מקומות בש"ס שלא

חשש ואדרבה הוא מוסיף בזה ביראה והשגחת ה' וגם כל מה שמותר צריך להיות ביחד עם המחשבה שהכל הוא אך ורק ביד ה'.

המנהג שלא לישא נשים רק בתחלת החודש³

ולפ"ז לכאורה כל דבר שאינו מפורש בש"ס להיתר צריך שיקול דעת גדול אם מותר לחשוש לזה. והנה בב"י סי' קע"ט הביא בשם נימוק"י סנהדרין, ושו"ת רמב"ן, דנהגו לישא נשים במילוי הלבנה לסימן טוב ואין בזה חשש מעונן ומנחש דכשם שמושחין מלכים על המעין דתמשוך מלכותן [הוריות יב.] כן עושין במילוי ולא בחסרון וסימנא טבא הוא כדרך שמושכין יין בצינורות לפני חתנים ואין בו משום דרכי האמורי, ובנימוק"י כ' טעם ההיתר דלא סמכו עלי' לגמרי רק לסימנא טבא בעלמא, וכ"פ בשו"ע שם ס"ב, וכ' הרמ"א אה"ע סי' ס"ד ס"ג דנהגו שלא לישא נשים אלא בתחלת החדש, בעוד שהלבנה במלואה. וציין ליו"ד סי' קע"ט. ויל"ע האם כוונת הרמ"א דכן אכן יש לעשות או שרק הביא מנהג זה כדי לומר שאין בזה חשש דרכי אמורי ולכן ציין ליו"ד סי' קע"ט, וסמך לזה שהשו"ע לא הביאו רק ביו"ד אבל כאן באה"ע לא הביאו ומשמע דבענין מעונן העתיק דברי הראשונים דכן נוהגים לסימנא טבא ואין בזה שום חשש, אבל לא ס"ל דכן יש לעשות עד כדי שיביא זה להלכה בשו"ע בהלכות נישואין. ובפרט דדבר זה לא מפורש בגמ' רק שנהגו כן.

ובס' באמת בספר המקנה באה"ע בקו"א שם הק' על הרמ"א דא"כ איך כתב הרמ"א בעצמו באו"ח סי' תקנ"א ס"ב דנוהגין להחמיר שאין נושאים מ"ז בתמוז ואילך וכו' תיפוק ל' שהוא לאחר חצי חודש. ותי' ע"פ מ"ש המג"א בסי' ת"צ ס"ק ט' בשם הרמ"א בתשובה בענין אחר וז"ל לכן דקדקתי וכתבתי והעם נהגו ולא כתבתי סתם וכן נוהגין וכו' א"כ ה"נ י"ל דלא התכוון הרמ"א דכן נכון לנהוג רק דכן העם נוהגין וכד' נימוק"י ורמב"ן שבאו להסביר מנהג העם. וכן דקדק בשו"ת תשובה מאהבה ח"ג יו"ד סי' שכ"ה מלשון הרמ"א ומלשון השו"ע יו"ד קע"ט שכתבו רק שכן נהגו העם ואין לו שורש מצד הדין וזה רק לסימנא בעלמא. ובשו"ת יהודה יעלה להגר"י אסאד זצ"ל [אה"ע וחומ"מ ח"ב סי' כ"ד] נשאל אם יש לחוש למנהג הנ"ל בפרט אם כבר התחילו להכין לנישואין ע"כ, והשיב דפשיטא דגם הש"ע לא אמרו דיש לנהוג כן, אלא קמ"ל דנהגו כן בזמנם, ואין למחות בידם משום נישואין או מעונן כמבואר ברמב"ן ונימוק"י ולכ"כ המחבר רק ביו"ד גבי אינך דיני מנחש ומעונן, ולא כתבו באה"ע משום דהוי משמע דיש לנהוג כן, ואף דהרמ"א העתיקו גם שמה באה"ע, ר"ל נמי רק כמזכיר שאין

למחות ביד הנוהג כן משום נישואין, ולהכי סיים בהג"ה ועי' ביו"ד סי' קע"ט, אבל וודאי א"צ לחוש כלל למנהג ההוא אף לכתחילה, ומלבד שלא מצינו רמז לזה במגרי' אדרבה קצת משמע בהיפוך, מדשקלו וטרי אמתני' אין נושאים נשים במועד, טעמא מאי מפני ששמחה הוא לו, ותיפו"ל דחזה"מ אחר מילוי הלבנה הוא, וכן אמאי קתני אבל מחזיר הוא את גרושתו, הרי דגם לכתחילה מותר אחר מילוי הלבנה כנ"ל, ואפי' מצד המנהג שהביאו רמ"א הלא הוא בעצמו כ' לענין י"ז בתמוז דנוהגין להחמיר שאין נושאים מ"ז בתמוז, ותיפו"ל דכבר מט"ז בו אין נושאים, אע"כ כמ"ש כוונת רמ"א נמי רק שאין איסור בדבר משום נישואין, אבל לא שיש לנהוג כן בכל חדשי השנה, לכן כתב דבין המצרים ראוי לנהוג כן להחמיר באבילות, אבל קודם י"ז בתמוז אף שהוא בחסרון הלבנה לא נמנעים כלל, וגם שינה לשונו דביו"ד ובא"ה כתבו בלשון ונהגו וכן הוא לשון הנמ"י והיינו עדות שכבר נהגו כן בזמן הקודם ולכן אין למחות ביד העושה כן בזה"ז נמי ובאמת גם בזמן הש"ע כבר פסק המנהג ההוא ולא נהגו בו אז ולכן בא"ח דקדק רמ"א וכתב בלשונו ונוהגין להחמיר שאין נושאים כו' בהוה גם עכשיו וראוי לנהוג כן, והוי נמי כנדר אחר שכבר קבלו עליהם חומרא זו ואסור מן הדין כנ"ל, וגם בזמנם שנהגו כך לא בכל מקום נהגו כדמשמע בתשוב' רמב"ן הנ"ל וז"ל מה שנוהגין שאין נושאים וכו' באלו הארצות אינו נישואין וכו', עש"ה, ועוד אמינא אפי' היה בדברים אלו לחוש מדין הגמרא מ"מ במקום מצוה אין לחוש דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכן הוכיח בספר קול יעקב ... וא"כ מי שכבר הגיע לעשרים שנה ולא נשא שהקב"ה אומר תיפחנה עצמותיו, פשיטא דשהוי מצוה לא משהינן, ולא נהגו בכה"ג להמתין עד מילוי הלבנה, ואדרבא משום חסרון הלבנה רק סימנ' בעלמא וחששא הוא שמא השעה וזמן מוצלחת היא ושמא לא, אבל קללת הקדוש ברוך הוא הנ"ל הוא ודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי, ולכן כל הקודם לישא אפי' בסוף החדש זכי' לשמים והוא זריז ונשכר להוציא עצמו מקללה כנ"ל אח"כ מצא דברי המקנה הנ"ל ושמח שכוון לדעת הגאון בזה, ואני הוספתי עוד כמ"ש.

עוד בירר שם דלהרמב"ם שאף חזיון הוברי שמים בדרך החכמה נישואין הוי ולוקה עלי' משום לא תעוננו כל הני מילי נמי אסירי כגון שלא להתחיל בב"ד או שלא לישא אלא במילוי הלבנה אלא שע"ז כ' הט"ז דזה רק במפרש ולא בסתם, וא"כ גם אותן שנהגו בקצת ארצות באלו הדברים אף על גב דנמ"י ורמב"ן דחו שם דעת הרמב"ם, מ"מ כבר הורה זקן להחמיר ולוקה עלי' להרמב"ם ואין לא חשו לדבריו להחמיר בדאוריית' משום לא תעוננו לכוון מלאכתו לזמן ידוע אע"כ דנהגו כן רק בסתם ולא פירשו טעמם בשעת מעשה, וא"כ במפרש ואומר טעמו

³ ראה בהג"ה בסוף הקטע טעם שהארכתי בזה.

הלבנה מתכסית לגמרי, אבל אם הוא כבר ר"ח ואפי' א' דר"ח הגם שזה לפני המולד לא איכפ"ל וכסברת השדי חמד [מערכת חתן וכלה אות כ"א] בשם האדר"ת, [וכ"כ בויחי יעקב הו"ד אוצה"פ שם] דעיקר קביעות ר"ח וברכת הלבנה מורה שהקב"ה מחליף את הזמנים וקפידת נישואין במילוי הלבנה הוא רק סימנא טבא וא"כ כיון שנתקדש החודש בוודאי הוי סימנא טבא שיתחדש המזל לששון ולשמחה ואף כל מערכת השמים תלוי בקידוש החודש [וכמו דעיקר דינא דר"ה תלוי בקידוש החודש דב"ד] וכמו שבחדשי אלול ואדר לא מקפידין כיון דאז מתחזק כח החסד והרחמים על ישראל ה"נ זה גופא שנתקדש החודש. עוד הביא במבקשי תורה שם י"א דגם מותר בערב ר"ח אם זה אחרי המולד, עוד י"א דע"פ תיקוני זהר קד: עיקר הקפידא הוא בשעת הזיווג. עוד הביא בשם שו"ת התעוררות תשובה סי' ל' דיש לקחת בחשבון שעדיף שלא יהי' חופת נדה וא"כ יש הרבה שלא יכולים לעשות בתחלת החודש לפי ווסתן. וזה גם סימן טוב שיהי' הכלה בטהרה כמבואר בילקוט שמעוני משלי י"ג רמז תתקנ"ג, וגם זה סימן טוב אם החתן הוא שמח ביום חופתו ע"ש.

עכ"פ אם נוצר מצב שא"א להקפיד בזה ובפרט כאן בא"י שבלעה"ר יש ריבוי עצום של חתונות בכל לילה וקשה מאד לבחור בתאריך מדוייקת מחמת תפיסת האולמות, אז בוודאי יש לו לבטוח בהקב"ה וידע שכל הענין של קפידא זו הוא רק סימנא טבא בעלמא ועד כמה שחושש הרבה מזה נמצא שמתקרב קצת לדרכי האמורי ונכנס לחשש מעונן וכד' הרשב"א דהעיקר הוא לדעת שהכל הוא ביד ה', ויתכן דלכן נוצר מצב בא"י שהרבה לא מקפידים בזה דכיון דעיני ה' אלקיך בה ויש בו השגחה מיוחדת אז יש לחשוש פחות לכל ענינים אלה, [וכמו שבא"י חוששין פחות לליל ניטל] ובפרט לפי מה שהקדמנו דעיקר זכות הכניסה לא"י הוא ע"י הכאת הקליפה הגדולה שנקרא אמורי, אז עד כמה שסומכין יותר בתמימות ובפשיטות על הקב"ה אז מכים יותר כח אמורי, וזוכים לישיבה בא"י עם השגחתו המיוחדת של הקב"ה, וגם מתקיימים ברכת בלעם כי לא נחש ביעקב וגו' ה' אלהיו עמו, ויתקיים ברכת מה טובו אלקיך יעקב וגו' לבנות בית נאמן לה' ואין לחשוש לשום דבר.⁵

שמקפיד באלו מעולם לא נהגו להתיר בכה"ג ויש למחות ג"כ ביד העושה כן כדי לחוש לדעת הרמב"ם בדאורי' ואפי' את"ל דלא מחינן אפי' בכה"ג נמי, מ"מ מיהת מי שאינו חושש למנהג ההוא הוא זריז ונשכר ותע"ב כנ"ל עוד בירר שם שגם נשואי יצחק אבינו את רבקה אמנו הי' אחר מלוי הלבנה ע"ש. שוב מצא כהרבה מדבריו בשו"ת תשובה מאהבה הנ"ל ושמה.

ובפתחי תשובה שם הביא בשם פני יהושע בקו"א למס' כתובות סי' א' שתמה על הטור וכל הפוסקים שכתבו בפשיטות דהאידינא אשה נשאת בכל יום בין בתולה ובין אלמנה היכא דליכא משום שקדו, והלא היה להם לפרש דלכתחלה מיהא יש לחוש לטעמא דברכה (דהיינו שתינשא בה' ותבעל בו') משום עצה טובה כמפורש בגמ' כתובות, וביותר יש לתמוה על הרמ"א שהביא שנהגו שלא לישא אלא בתחילת החודש כו' ומי עדיף האי סימנא דלא נזכר בגמרא כלל מטעמא דברכה שהיא ברייתא דבר קפרא ואין לבטלה בידים. והאריך בזה ליישב קצת וסיים מ"מ כל הרוצה לקיים דברי חכמים יש לו לחוש לכתחילה לטעמא דברכה וינוחו לו ברכות על ראשו. ובערוך השולחן שם סי"ג דיש חדשים שנהגו שלא להקפיד בזה באלול ותשרי ואדר⁴ ויותר טוב שלא להקפיד כלל בזה שנאמר תמים תהיה עם ד' אלקיך והרי בסימן ברכה לדגים ולאדם אין מקפידין אף שזה נזכר בגמ' כ"ש מזה שלא נזכר בגמ' כלל ואפשר מפני שישראל מונין ללבנה ונמשלו ללבנה לכן נהגו להקפיד ועוד דאין הקפידא שלא להעמיד בחסרונה אלא לסימן טוב להעמיד במילואה ומ"מ יותר טוב להקפיד על מה שנאמר בגמ'.

ובכתר ראש [אמרות ומנהגים להגר"א להגר"ח מוואלוזין זצ"ל] כתב דרבינו הגר"א עשה חתונת בנו בסוף החודש ואמר שאין להקפיד על הזמנים ובזה פי' בידך כל עתותי פי' כל הזמנים שלי מסורים בידך וכ"ה בשערי רחמים עמוד י'. ובשו"ת תירוש ויצהר סי' קי"א [הו"ד באוצה"פ אה"ע שם] כתב שבמדינת פולין רובם לא מדקדקים בזה וכיון שכבר דשו בה רבים אין להחמיר אבל במדינת ליטא מדקדקים בזה. אולם בקובץ מבקשי תורה [עניני שידוכין ונישואין ג' עמ' ער"ה] הביא בשם הגרשז"א שיש להקפיד בזה וכשנאמרו לפניו דברי הגר"א הנ"ל אמר נכון! אבל איך אפשר לעבור על מה שכתוב פעמיים בשו"ע ביו"ד ובאה"ע! וכך אמר כמ"פ בהתרגשות "פעמיים בשו"ע". עוד אמר דגם לפי המנהג שמקילים בזה מ"מ לפחות בכ"ד שעות האחרונים של החודש יש להקפיד שאז

⁵ נכתב להגל קביעות חתונת בתי שהתקיים בעז"ה בכ"ט תשרי ער"ח חשון תשפ"ו והענין לזה הגר" בנימין הלוי דינר שליט"א שציין לד' הערוך השלחן שמקילים בתשרי, ולעיל הבאנו כן מאמרי חיים מויזניץ זי"ע, וכאן קיל יותר כיון דהחופה היה אחרי צאה"כ שהי' כבר ר"ח הגם שזה לפני המולד שזה רק בחצות הלילה, וכמשי"כ בפנים בשם הגרשז"א דיש להקל בזה, ויש להעיר עוד דהמולד האמיתי זה כבר ביום אחה"צ.

⁴ בהרבה ספרים מובא שא"צ להקפיד באדר ואלול ולא כתבו תשרי, אולם ס' נעימת החיים עמ' קפ"ו מביא שהגה"צ ר' זלמן בריזל זצ"ל שאל את האדמו"ר האמרי חיים מויזניץ זי"ע שאמר שחודש תשרי הוא כולו רחמים והסוף וההתחלה שוין.

מי יותר גרוע בלק או בלעם

הנה בבואנו לדון למה זכה בלק שיהי' נקרא הפרשה על שמו יותר מבלעם, הנה יש לדון מי הי' יותר רשע בלק או בלעם, הנה בפשטות מעיון בפרשה, נראה דבלק היה יותר רשע מבלעם, שכן הי' חפץ להשמיד את העם ולאבדו, ואילו בלעם לא הסכים לעשות דבר מה בלי רשותו של הקב"ה והי' צריך בלק לשכנעו רבות בכסף וזהב וכבוד עד שיסכים לבוא.

מאידך מצינו בחז"ל ההיפך, דמבואר בסנהדרין קה: דבזכות קרבנותיו של בלק זכה ויצאה ממנו רות המואבי', ולא מצינו כן גבי בלעם, כן מצינו בגמ' שם בעמוד א' דבלעם נקרא כן ע"ש בלא עם היינו אין לו שום חלק עם כלל ישראל כן נקרא כן על שבלה עם, וגם בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי דאין לו חלק לעוה"ב כדנמנה במשנה שם,⁶ אבל שאר גויים יתכן שיהי' להם חלק עי"ש בסוגיא, ונתן בזה סימן בעצמו תמת נפשי מות ישרים דרך אם ימות מות ישרים על מטתו אז אחריתי כמוהו אבל אם לא זה סימן שאין אחרית ותקוה, ועליו כתוב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם שחי רק ל"ג שנה. [שם קו:]

ובזה מובן מה דאמר' שם "א"ל מר ברי' דרבינא לברי' בכולהו [מלכים והדיוטות] לא תפיש למידרש [לגנאי] לבר מבלעם הרשע דכל מה שמשכחת ב' לגנאי תדרוש" הרי דרק אצל בלעם נאמר דכל מה שאתה יכול לדרוש לגנאי תדרוש, אבל בבלק אדרבה אנו מתייחסים לקרבנותיו רק בחסרון שלא לשמה, ויצא ממנו רות ודוד.

והטעם לחלק בין בלק לבלעם מבואר בתחלת הפרשה דבלק הי' מיוחד מכלל ישראל, ומחמת פחד טיכס עצה איך יוכל לסלקם, אבל אילו הי' אחד יכול להבטיח לו שלא יקרה לו דבר ולא יפסיד כלום לא הי' איכפ"ל מכלל ישראל דלא הי' שונאם בעצם,⁷ וכן דקדק בלשונו לכה נא ארה לי ואגרשנו מן הארץ, ודקדק רש"י פסוק י"א שלא ביקש רק להסיעם מעליו, אבל בלעם אמר הלשון קבה לי וזה לשון נוקב ומפרש וסתם וגרשתיו היינו מן העולם וכ' רש"י כיון שהי' שונאם יותר מבלק, וכן לא הי' לו ממה לפחד מכלל ישראל בעצם דישוב

⁶ ומה דנכנס שם במשנה דמלכים והדיוטות דישאל, כ' בפיה"מ ורע"ב דקמ"ל דבלעם אינו מחסידי אומות העולם שמקבלים עוה"ב, ומ"מ בלעם חלוק משאר הנמנים שם שיש להם תיקון בזה גופא שנכתבים במשנה לנצח ולכן שוב אין לדורשם לגנאי, אבל בלעם הגם שנכתב במשנה שוב אין לו תיקון, ולזה איתא שם דבלעם יש לדרוש לגנאי כמה שרוצה, להורות דבלעם שאני שאין לו תיקון, ומה שזכה ליכנס למשנה זה ע"פ בקשתו ותהי' אחריתי כמוהו ולפי השגתו גם דואג ואחיתפל נקראו ישרים. - ע"פ בן יהודע שם ופרי צדיק פ' בלק.
⁷ וכן מבואר במהרש"א הוריות י: בהא דקרבנות בלק אין להם חסרון דלקנטר.

במקומו בשקט ואעפ"כ הי' מוכן לעקור את ישראל משורשם עבור בצע כסף וכבוד.

עוד יש להוסיף דאצל בלעם מצינו שפלות וגנות שלא מצינו בבלק בזה שבא על אתונו, כמו שאמר לו אתונו "שאני עושה לך מעשה אישות כלילה" [סנהדרין קה:] ואין לך דבר שמבהם את האדם ומשפילו כמו גילוי עריות ובפרט עם בהמה ובקביעות, גם הי' רמאי ושקרן, בזה שמצד אחד הי' יודע דעת עליון והי' מראה עצמו כאיש מכובד, ומ"מ באישון לילה הי' עושה הדברים הכי מגונים ושפלים, וכששאלו לו מ"ט לא רוכב על הסוס, ושיקר דהיא רועה עכשיו באגם, והתערב האתון ואמר "הלא אנכי אתונך" לא איבד עשתונות, ומיד הי' לו תי' מוכן, דאתה רק "לטעינה בעלמא" ולא למשאות, וכשאמרה "אשר רכבת עלי" ענה אקראי בעלמא, הרי דמיד הי' לו תי' שקרי מוכן על כל דבר, וזה יתכן רק אצל מי שכל חייו חיי שקר, ממילא יש לו תמיד מוכן במוחו כל מיני תירוצים ושקרים. אבל בבלק לא מצינו דברים כאלה. וא"כ אם אנו דנים אם הפרשה יהי' נקרא ע"ש בלק או בלעם וודאי יותר נכון שיהי' נקרא ע"ש בלק. אבל עדיין לא נתבאר למה בכלל יהי' נקרא ע"ש בלק ויבואר לקמן.

חשיבותו של פרשת בלק

והנה פרשת בלק הוא פרשה מיוחדת, בכמה ענינים:

א: בב"ב יד: מבואר זה דמשה כתב ספרו ופרשת בלעם, ומבואר דפ' בלק חולק שם לעצמו ופירש"י דאין מצרכי משה ותורתו, וכבר הק' ע"ז בשל"ה הק' ד"ל כן גם על חלקים מפ' בראשית. [וידועים בזה דברי מהר"ל דיסקין נדפס בשו"ת מהר"ל דיסקין בסוף הספר בחלק האגדה דנבואת בלעם כתב משה בגדר מעתיק בעלמא ע"ש, ועי' עוד אור גדליהו פ' בלק וחנומ' תורה שלימה סו"ס במדבר]

פרשת בלק ע"ש גוי

ב: גם בזה שנקרא ע"ש גוי שלא מצינו בפ' אחרת, נח הי' לפני מ"ת יתרו הי' גר, ולמה הוא כן,⁸ וידוע שהגיע איזה רב לרבי מאיר'ל פרימישלאנער זי"ע, ובקריה"ת שאלו ר' מאיר'ל אם הי' בלק גוי, וענה וודאי, ואמר לו א"כ למה הפ' נקרא כן ולא נקרא "וירא" כמו באברהם אבינו? ולא ידע לענות, ואמר ר' מאיר'ל שבצעירותו הי' פעם בדרך לרבו רבי מרדכי מקרעמניץ זי"ע עם חבירו, וירד הרבה גשם והי' גוי שריחם עליהם ועזרם, אח"כ

⁸ וזכרני שחשבתי שבר מצוה שלי יהי' בפרשת בלק כיון שכן הי' לפי לוח א", ונתברר אח"כ שהוא בפ' חקת, וזקנתי הרבנית רחל ראקאו ע"ה היתה מאוד שמחה בזה, שלא היתה נוחה דעתה שיהי' חבר מצוה שלי בפ' בלק שנקרא ע"ש גוי.

הקב"ה ובישועה הזו לא ידעו כלום וכו' וזה ממש כדברי החת"ס.

לקראת היארצייט של דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל כ' תמוז נביא מה שה' דורש בחתונות ובר מצוות בפ' בלק ¹¹ כדברי החת"ס: ואלו היו דבריו:

"בפ' בלק יש ענין חשוב מאד, מה שאמר מיכה זכר נא מה יעץ וגו' הקב"ה תובע את ישראל לזכור חסדי ה' אף אחד לא ידע מזה, בכל ההליכה במדבר ה' משה מנהיגם של ישראל ונלחם בשבילים, וכאן הסכנה ה' כ"כ גדולה שאין ביד מנהיגם של ישראל להתפלל ע"ז, ורק שומר ישראל בעצמו הדריך והנהיג כל המו"מ של בלק עם בלעם, א"כ הרי זה לימוד יותר גדול בחסדי ה' ובהשגחה פרטית וכמ"ש, לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו" היינו לבדו שיתכן שאין מי שיודע מזה ומכירו.

ויתכן לפרש בזה מה דבמס' ב"ב דף יד: איתא משה כתב ספרו ופ' בלעם ולכ' מה זה פ' בלעם הרי זה חלק מספרו, אלא דשאר חלקי התורה הלא ה' למשה חלק בה, דרוב התורה הרי ה' חי עם זה, ובריאת העולם וחיי האבות קיבלו בקבלה, אבל פ' בלעם לא ה' לו בזה שום חלק ורק ניתן לו בנפרד כדי להתבונן מזה חסדיו של הקב"ה. ע"כ מדברי דו"ז זצ"ל.

ד: כעין דברי הח"ס אולם בנוסח אחר י"ל, דבכה"ת העסק הוא כלל ישראל בתוך עצמם, וכאן כל הפרשה הוא פרשה של גוים, ואין גוים מדברים אחד עם השני. וזה מצטרף למש"כ דשמו של הפרשה הוא ג"כ ע"ש גוי.

ה: בפ' זו בשונה מפרשיות האחרונות שה' לנו יש בו הרבה משבחן של ישראל, משא"כ שאר פרשיות בפרט פרשיות האחרונות היו בו מכשולות ותוכחות לישראל.

ה: מצינו בגמ' ברכות יב: דבקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה, מפני טורח ציבור, מ"ט משום דכתיב בה האי קרא "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו" [כ"ד ט'] [ופירש"י דדמי ל"ובשכבך ובקומך" שהקב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שולים ושקטים כארי וכלביא]. ובפשוטו רצו לקבוע להגיד כל פרשת בלק. [אולם ע"י מה שהבאנו לקמן כ"ד ד' בשם החיד"א דקאי רק על פרשה כ"ד].

ובאמת יש לנו שני לימודים גדולים מכלל פרשת בלק שהקב"ה רוצה להראות לנו ועי"ז נבין מה שפרשה זו שונה מכל הפרשיות שבתורה:

נתווכח עם חבריו, אם גוי זה ה' ערליכע גוי, ⁹ דר' מאיר'ל סבר שאינו ערליכע גוי, והגיעו לר"מ ששאלו למה אתה אומר כן, והשיב שהלכה הוא בידוע שעשוי שונא ליעקב וגוי זה לא קיים ההלכה וא"כ אינו ערליך, וממילא מיושב לפ"ז למה זכה בלק שיהי' נקרא הפרשה על שמו, דהרי בלק לא ה' לו מה לפחד מהם, שהרי נצטוו אל תצר את מואב, ושנאתו ה' מדין עשוי שונא ליעקב וא"כ קיים ההלכה בהידור. וכן שבאמת כל הגוים שונאים ליהודים, אך שמסתירים את זה, ומראים כאילו אוהבים אותם, אבל בלק ה' ערליכער גוי בזה שהראה את שנאתו כלפי חוץ. [אולם ראה לעיל דבלק ה' פחות רשע מבלעם]

והבית ישראל הוסיף דבזה שקוראים לפ' "פ' בלק" מקיימים מש"כ עמי זכר נא מה יעץ וגו'.

פרשה זו לא ידענו כלל מעצמינו

ג: יש משהו שונה בפ' זו מכל פרשיות שבתורה שהיטב להגדירו בשו"ת חת"ס יו"ד שני"ו "כי אין לנו בכל התורה שום דבר שאין אנחנו בעצמינו עידי ראי', חוץ מפרשת בלעם, כי כל מופת במצרים ובמדבר נעשה לפני שישים רבוא מישראל, והרי אין האבות מנחילים שקר לבניהם והו"ל כאילו ראינו בעינינו, אמנם בפ' בלעם לא ה' שם עדי ראי', ומי הגיד לנו מה ה' בין מלך מואב ובין קוסם אחד בלעם, שבא אליו אל ארצו ולמה בא ומי הביאו, ומי ידע שבנה מזבחות ושרצה לקלל ונהפך לברכה, מי בא בסודם וישראל היו שרויים במדבר, ואם תאמר שהם עמדו בארץ מואב בראש הפסגה וראו אל המדבר למרחוק, מאין ידעו יושבי מדבר שמביטים עליהם מראש ההר הזה ושמנחשים עליהם, ואפי' משרע"ה לא ידע, ורק מפי הקב"ה נכתבו הדברים, והנביא צווח זכר נא מה יעץ בלק וגו' והמאמין בכל התורה ומצוותי' רק מסתפק בפ' בלעם הרי הוא כופר בד' אלקינו ה' אחד עכ"ד החת"ס.

וכדברי החת"ס ¹⁰ אמר הרה"ק רבי מנדל מרימאנאוו בספר בארות המים וכך אמר "ראו המעשה שהי' כאן, הנה התחברו שני רשעים יחד להרע לאומה הישראלית עם קדוש ושום אחד לא ידע ואפי' משה רבינו לא ידע מזה, ואך הקב"ה ברחמיו הציל אותם" וכ"כ באמרי אמת מהרה"ק ר' לייבל איגר זי"ע דכח הישועה המבואר בסדרה זו ה' משונה מכל הישועות שהי' מקודם, כי בכולם ידעו ישראל את צרת נפשם להתחנן ולזעוק אל

¹¹ הובא בס' בצל הקודש עמ' קצ"ד בשם הג"ר נתן חיים זאהן שליט"א יחלימהו ה' וירפאהו עם הוספה מבין דודי הרב יוסף מרדכי צאהן שליט"א וכן נדפס בקונטרס ברכת יו"ט על פרשיות השבוע פ' בלק שיצא לאור ע"י בניו לרגל היארצייט הראשון.

⁹ בדרך כלל אני מנסה לתרגם בעברית לאלו שלא מבינים אידיש, אבל כבר אמר הגרצ"מ שליט"א [וכן ראיתי בשם הדברי יואל מסאטמאר זי"ע] דא"א לתרגם מלת "ערליך" שהוא רק באידיש. ¹⁰ הובאו בקובץ אוצרות הסופר גליון כ"א ע' רמ"ז.

א: הקב"ה רוצה להראות אהבתו אלינו.

ב: הקב"ה רוצה שנלמד איך נראה משא ומתן בין שני גוים ושנלמד איך נראה אדם עם מדות רעות.

ונבארם בעז"ה אחד אחד:

פרשה זו מבטא אהבת הקב"ה אלינו

א: הנה כתוב בפ' כי תצא [דברים כ"ג ד' – ו'] "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים, ואשר שכר עליך בלעם בן בעור מארם נהרים לקללך: ולא אבה ה' אלוֹקִיךָ לשמוע אל בלעם, ויהפוך ה' אלוֹקִיךָ לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלוֹקִיךָ": וברש"י "על דבר - על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם".

ויש כאן ב' שאלות: א: למה החלק שלא קידמו אתכם בלחם ובמים, ואשר שכר עליך את בלעם, הוזכר בפירוש, אבל מה שהחטיאו את כלל ישראל בזנות שזה בוודאי גרע, הוזכר רק ברמז.

ב: מש"כ ולא אבה וגו' איך זה נכנס לשם, הרי העיקר מה שבא לומר הוא הסבה למה אינם ראויים לבוא לקהל ה' ולזה מספיק לומר שלא קידמו וששכרו את בלעם ומה איכפ"ל מה שקרה לבסוף שהקב"ה הפך את הקללה לברכה, ובכת"ס שם פי' בכמה אופנים ע"פ דרך הפילפול לרמז הדין דמואבי ולא מואבית, ובכת"ס פי' דלא נימא דאם יחזרו הברכות לקללות ממילא הותרו המואבים לבוא לקהל ע"ש.

אולם הנראה בעז"ה, דהקב"ה בא לפרש לנו למה הוא כ"כ מקפיד עליהם שלא יכנסו לקהל לעולם, וזה כיון שהקב"ה אוהב אותנו כ"כ, לכן מקפיד מאד גם על מי שלא יקדם אותנו בלחם ובמים, ורבותא קמ"ל וכש"כ על מה שהחטיאו אותנו, אבל להגדיל האהבה, הדגיש גם חסרון הקדימה בלחם ובמים דזה מראה יותר על גודל אהבתו אלינו, וכיון דזה מחמת אהבה, לכן המשיך ולא אבה וגו' היינו דמאותה סבה שהקב"ה מנע אותו מלקלל, ולא רק מנע אותו מלקלל רק שהפכו לברכה לטוב לנו כי הקב"ה אוהב אותנו מאד, מה"ט גופא הקב"ה מקפיד עליהם מאד שלא יבואו לקהל, וגם מזהיר אותנו שלא נדרוש שלומם וטובתם כל ימינו לעולם.

וכן אנו מוצאים בהפטרה שהקב"ה מתחנן אלינו דרך הנביא מיכה [ו – ג] "עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה בי: פי הַעֲלַתִּיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עַבְדִּים פְּדִיתִיךָ

וְאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אֶהְרֹן וּמִרְיָם: עַמִּי זָכָר נָא ¹² מֶה יַעֲזִיב בְּלִקְ מִלֶּךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בְּלָעַם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשָּׁשִׁים עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן יָדַעַת צְדָקוֹת ה': הרי לך דהקב"ה רוצה שנלמד מפרשה זו גודל אהבת הקב"ה אלינו.

ובזה נבין במה שונה פרשה זו מכל הפרשיות שבתורה, ונפרש ע"פ משל לילד שחושב שהוריו הם רק נגדו כל הזמן, הם אוסרים אותו לעשות כל מיני דברים, צועקים עליו כל הזמן, ותמיד מסתובב עם מחשבות שהוריו שונאים אותו ולא מרשים אותו לעשות מה שרוצה, והוא אינו משיג מה שקורה מאחורי הקלעים מה שדואגים בשבילו בכל הענינים, ברוחניות ובגשמיות. פעם אחת חשבו הוריו שהוא ישן ובאמת לא הי' ישן עדיין והאזין למה שהוריו מדברים ביניהם, ושמע שמדברים על מצבו ודואגים איך אפשר לעזור לו יותר, וגם שמע איך שמפליגים בשבחיו וכדו' ואיך הם יכולים לעזור, וכששמע כן נמס לבבו מרוב אהבה להוריו, שעכשיו רואה שכל מה שעושים ומונעים ממנו כל מיני דברים הוא רק לטובתו הגשמית והרוחנית.

והנמשל הוא, שבפרשיות האחרונות הי' נראה כאילו הקב"ה כועס עלינו ומחמיר עלינו מאד, ולכן פעם אחת אנו רואים ושומעים מה שקורה מאחורי הקלעים בשעה שאנחנו ישינים, איך שאבינו מלכנו, נלחם עם הסט"א, שלא בידיעתינו, וגם משבח אותנו בכזה שבחים נוראיים, ומזה מתברר לנו גודל אהבת הקב"ה אלינו ומתאמת מש"כ בפ' עקב [דברים ח' ה'] "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוֹקִיךָ מיסרך" וכן מש"כ "כי רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עוונותיכם" [עמוס ג ב] ואין לנו השגה מאיזה דברים רעים אנו ניצולים כל יום ע"י אהבת ה' אלינו וזה יש לכוון על נסיך וגו'.

גם יש להרחיב, דבפ' זו הקב"ה פותח לנו חלון קטן, שנדע שבעצם יש עולם גדול ומפחיד בחוץ של הסט"א שמחפש בכל טצדקי לפגוע בנו ברוחניות ובגשמיות, והסט"א יודע כל השרשים שלנו מלמעלה ומלמטה גם יודע כל מכשול וכל עוון שיש בכלל ישראל, ויודע מה ואיך לקטרג, ואיך להשניאנו בעיני הקב"ה, וברובם

¹² יל"ע איך מקיימים חיוב זכירה זו ונאמרו בזה כמה ביאורים: בלקוטי יהודה הק' כן האמרי אמת במה שנדחקו בגמ' ברכות י"ב: למה הי' רוצים לקבוע פ' בלק, וק' תיפור"ל מצד חיוב זכירה [ע"ש פנ"י], ותי' א: דלזה הי' סגי פעם אחת בחייו או א' לג' שנים כמ"ש החינוך על מחיית עמלק. ב: דזכר נא הוא לשון בקשה ולא ציווי. ג: בשם אביו השפ"א דלכן אומרים כל יום מה טובו לקיים זכירה זו. ופי' הלב שמחה למה דוקא פסוק זה, כי ברכה זו לא נתהפכה לקללה. עוד אמר אמרי אמת דיוצאין במחשבה, דאין קרא מיוחד שיהי' בפה. והרחיב בזה הג"ר חיים שאול קויפמן זצ"ל במשחת שמן פ' בלק סי' ר"א. וראה עוד מש"כ לקמן כ"ד ד' בשם החיד"א דאכן ראוי לכל בן תורה להגיד מפרשה כ"ד כל יום ע"ש.

העולם, ואני הפכתי קללתם לברכה כי אהבת אותך, וא"כ אין לך לפחד כלל במצבים של גלות.

צורת חיים של מדות רעות

ענין שני הוא הלימוד איך נראה חיים של גוים ובעלי מדות רעות:

ונקדים מה דאיתא במשנה דאבות פ"ה מ"ט:

"כל מי שיש בידו ג' דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו וג' דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע, עין טובה רוח נמוכה ונפש שפילה מתלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע, מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של א"א אוכלים בעוה"ז ונוחלין בעוה"ב וגו' אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת" וכו'.

ויל"ע למה אנו מעמידים אברהם נגד בלעם, והי' לנו להעמיד משה נגד בלעם או נמרוד נגד אברהם. ועוד מה זה "תלמידים" דבשלמא מה שיש תלמידים לאברהם מובן דהרי למידות טובות צריך עבודה ולימוד הרבה, אבל למידות רעות א"צ עבודה ולימוד דזה נעשה מאליהו במי שלא עובד על עצמו ואין צורך ללמוד אצל אחר.

ענין תלמידיו של בלעם הרשע

וביאר בזה הג"ר אליהו דיסקין שליט"א דיסוד הדבר הוא, דבלעם ומשה באמת מקבלים אותה מתנה של נבואה ואין כאן זה לעומת זה, וא"א להעמיד בלעם נגד משה דמצד הגילוי שווים הם, אלא טעם ההבדל למה משה הי' משה ובלעם הי' בלעם הי' תלוי בדבר אחר שהוא הכלי קיבול, והכלי קיבול תלוי במדות טובות, דהנה יסוד מדות טובות הוא שאינו אגואיסט ומוכן לחשוב על השני וכן הוא חושב מה שיוכל לתת להקב"ה, ואז המתנה שהוא מקבל מהקב"ה הוא כולו לטובת אחרים וממילא צומח משה רבינו, אבל מי שכלי קיבול שלו גרוע היינו ע"י מדות רעות ומושחתות שאינו חושב על טובת הזולת רק על טובת עצמו, אז ממילא ישתמש במתנה שקיבל רק לקחת לעצמו כסף וכבוד, וכבר ממילא צומח מזה בלעם הרשע. וא"ש דמעמידים דוקא אברהם מול בלעם ששניהם קיבלו מתנות עצומות מן השמים, ואברהם השתמש בזה כדי לתת להקב"ה ולעשות את ורק חסד בעולם ולקרב כל העולם להקב"ה, אבל בלעם כל עצמו לגרמי' הוא דעביד, והי' מוכן לעקור אומה שלימה, עבור בצע כסף וכבוד.

וממילא א"ש למה צריך להיות בזה תלמיד, דוודאי לעצם המדות הרעות א"צ להיות תלמיד, אבל מה שצריך ללמוד הוא הכשרון איך אפשר לקחת המתנה

הקב"ה שומר אותנו גם בלי ידיעתנו, ומ"מ נשאר איזה שיריים קטן שעלינו להזהר, וזה מה שקרה בסו"פ בלק שזה רק שיריים מכל הפרשה שמוזה הקב"ה לא שמר, וכבר הי' מגפה של כ"ד אלף איש, וזה תובע הקב"ה שלפחות החלק הזה יהי' מוטל עלינו להזהר, אבל נדע שזה ממש חלק קטן מאד ממה שהי' יכול להיות.¹³

וממילא מובן למה פרשה זו הוא בנפרד מכל התורה, כיון דבחיי יום יום הקב"ה אינו משבח אותנו בפנינו, לפי שרוצה שנתעלה יותר ושתקן דרכינו, אבל מחוץ לחיי התורה שלנו יש מערכת שהקב"ה נלחם עבורינו ומשבח אותנו תמיד.

הפיוט במוצ"ש אל תירא עבדי יעקב

והנה יש להתבונן מה שבמוצ"ש יש פיוט "אל תירא עבדי יעקב" שמקורו ממחזור ויטרי [ושם מתחיל הפזמון ב"אל תראי תולעת יעקב אל תירא עבדי יעקב"] והרבה מהחרוזים לקוחים מפרשת בלק, כמו "דרך כוכב מיעקב" "וירד מיעקב" "טבו אהליך יעקב" "כי לא נחש ביעקב" "לא הביט און ביעקב" "מי מנה עפר יעקב" הרי דבכל מוצ"ש אנו צריכים חיזוק מפרשת בלק. וכ' בליקוטי תורה הטעם דבש"ק כלל ישראל הם בבחינת "ישראל" ובימות החול אנו יורדים לדרגת יעקב ולכן צריך שמירה מיוחדת.

ויש להוסיף דהנה בש"ק אנו נמצאים בשמירה עליונה וכמו שהי' יעקב אצל אביו בבחינת "באר שבע", [וכדנכתבאר לקמן באריכות בענין התנגדות בלק ובלעם לש"ק] "וַיְהִי אֵךְ יֵצֵא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וַיֵּשֶׁב אֶתְיוֹ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" [בראשית כז] היינו בכל מוצ"ש יעקב יוצא מאת פני אביו למצב של גלות וחושך, ועשוי ואומות העולם באים ורוצים להרוג אותה, ויעקב מפחד ומתפלל להקב"ה הצילני נא וגו' וע"ז מביטח לו הקב"ה אל תירא עבדי יעקב, הנה ראית מה שהי' אצל בלעם ובלק שלא ידעת כלל מה שרוצים לעקור אותך מן

¹³¹³ ובה פ"ר, ר' איצאלע מוואלוזין וצ"ל מש"כ בהפטרה עמי זכר נא מה יעץ וגו' מן השיטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה' דק' הרי בשיטים נכשלו בחטא ומתו במגיפה, אלא דלולא המכשול בחטא לא היו יודעין צדקות ה' במה שלא הניח לבלעם לקללם ולא כעס ה' כל אותם הימים, ולזה אמר הנביא הלא תראה שע"י שנתן לבלעם לעשות משהו כבר נפלו ד' מאות אלף בשיטים ובה דעת צדקות ה'. והי' ממשיל זה למלמד שנשכר אצל כפרי אחד והכפרי הראה למלמד כל הכפר, וראה שיש כלב גדול בשער הכפר והסביר למלמד שזה לשמור מגנבים, ולא הבין המלמד למה צריך לקושרו, הלא הוא כלב טוב, ולא רצה לקבל ההסבר שאם יפתחו הקשר יזיק יותר מכל הגנבים יחד, ולכן הי' הולך אל הכלב מידי יום והי' נותן לו אוכל והתחבב לו הכלב מאד, והי' טוען כסדר לכפרי שאין שום סבה לחשוש ממנו, יום אחד החליט הכפרי שילמד אותו לקח וא"ל טוב, בא ותתיר את הקשר ואני יעמוד שם עם שני מומחים לכלבים, ואכן בא אליו עם אוכל והתיר את הקשר ומיד שכח הכלב האוכל והתנפל עליו וכמעט שנטרף ע"י הכלב לולא שהמומחים הצילו אותו, וכן הוא בבלעם שפעם אחת התיר את הקשר וראינו כמה יכול להזיק וזה לימוד לכל הגוים שאין אנו יודעים כמה הקב"ה מציל אותנו מהם - רשימות שיעורים משיעורי הגרא"י הלוי.

מהקב"ה לא לעצמו והמדות טובות גורמות לו לנצלם לאחרים.

ובעז"ה במשך הפרשה ננסה ללמוד כמה נקודות רעות מהילוך המחשבה של בלק ובלעם.

סמיכות בלק לחקת

פעמים שחקת ובלק מחוברים, ומשמע שיש יחס וחיבור בין חקת לבלק ויל"פ בכמה אופנים:

א: חקת מבטא ענינו של חק שכלל ישראל עושים הכל גם בלי הבנה, אלא שכך רצון ה', אבל בלק ובלעם עושים רק כפי מה שמשתלם להם וכפי ההבנה שלהם.

ב: ביתר עומק עפ"מ ש"כ בספר חסידים ושלח"ק וקדושת לוי¹⁴ במש"א בלעם "חטאתי כי לא ידעתי" דהחטא הוא דהו"ל לדעת ולהתבונן שלא בחנם נעמד האתון, וכ' כאן יסוד דיש דברים שיש לאדם להבין לבד, וע"ז מיוסד תורה שבצ"פ וכל ענין דינים דרבנן מיוסד על מה שהבינו מהו רצון ה', א"כ א"ש דאחרי פ' חקת ס"ד דלא ישתמש בשכלו כלל, קמ"ל דעדיין מוטל על האדם להשתמש בשכלו להבין לבד מה רצון ה' ממנו.

ג: אחרי פ' חקת דאנו מפסידים המנהיגים שלנו דאהרן ומרים מתו ונגזר מיתה על משה, וס"ד שאין מי שישמור ויגין עלינו, לזה קמ"ל פ' בלק שהקב"ה שומר ומציל אותנו גם בלי שאף א' ממנהיגי ישראל יעשו השתדלות בזה, וכפי שאמר א' הגדולים בהספד הח"ח, דאה"נ הפסדנו את הח"ח אבל יש לנו עדיין הקב"ה, והקב"ה הוא זה ששלח את משה ואת אהרן וכמש"כ בהפטרה.

ביאור משלי חז"ל

ויאמר מואב אל זקני מדין וגו' [שם ד']

וברש"י דהלא מעולם היו שונאין זא"ז לא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם וכו'.

הנה בגמ' סנהדרין יש לזה ב' משלים: א: שני כלבים בעדר שכעסו זא"ז ובא זאב על אחד מהם, וחשב הכלב דאם לא יעזור לכלב האחר, למחר יבוא עליו ולכן בא לעזור. ב: החתול והחולדה עשו שלום ביניהם כדי לאכול סעודה ממי שאינו בר מזל.

משל שני הכלבים

ויל"פ עומק דברי חז"ל בב' משלים אלה, דבמשל א' נקט שהיו בתוך עדר, היינו דשנאתם זה לזה נבע ממה

והכשרון שהקב"ה נותן, ולנצל בזה ולקחת מאחרים כמה שיותר. וזה הי' הכשרון של בלעם שידע איך לדבר בצורה כזו שיקבל יותר ויותר כבוד וכסף, ובלי שאף אחד יחשוב שחושב על עצמו, רק שיהא נראה שהוא כל כולו בטל לרצון ה' וגם שיוכל להסתיר כל מעשיו המגונים עם אתונו, וע"ז יש שו"ע שלם איך להשתמש עם המתנה לקחת מאחרים, וע"ז צריך ללמוד בישיבתו של בלעם. נ"יש באמת בעולם ספר מיוחד שמלמד נימוסים ב"א לחבריו אבל עיקר מטרת ספר זה הוא שיוכל לקחת יותר, אבל אצל יהודי כשלומד איך להיות טוב ב"א לחבריו הוא כדי להיות אדם השלם ולהתקרב להקב"ה]

והנה בישיבתו של בלעם יש ג"כ ג' סדרים כמו בישיבתו של אברהם אבינו, ומוכנים לקבל תלמיד גם לסדר אחד או לחלק מסדר. ויכול להיות בסדר אחד הוא נמצא בבית מדרשו של אברהם, ובסדר שני אצל בלעם תלוי מה הוא חושב האם על עצמו או על השני. וגם יתכן שישב בישיבתו של אברהם ויהי' תלמיד של בלעם.

ויש לדקדק בלשון המשנה "מה בין" הלא ההבדל הוא עצום, ואמר בזה הגרצ"מ זילברברג שליט"א דהיצה"ר מרמה שיש הו"א שאין הבדל כ"כ אם יהודי הוא מתלמידיו של אברהם או מתלמידיו של בלעם, כיון דבאמת מצד החיצוניות יתכן דתלמיד של בלעם הוא חכם גדול ומתנהג בנימוס, ולזה צועק התנא דתלמידיו של א"א אוכלים בעוה"ז ונוחלים עוה"ב, ופי' בעש"ט הק' דנוחלין הכוונה שממשיכין עוה"ב לזה העולם ג"כ, אבל תלמידיו של בלעם אף שבתחלה לא נראה כ"כ גודל הטומאה של מדות רעות אבל סופן יורשין גיהנם, ולכן רצון ה' שישתדל כמה שאפשר לעבוד על המדות.

עוד נכלל באוכלין בעוה"ז, מה שהי' אומר המשגיח הגה"צ ר' דוב יפה זצ"ל דיש לאדם הבחירה אם יהי' לו חיי גן עדן של מדות טובות או חיי גיהנום של מדות רעות, דמי שיש לו מדות טובות יש לו חיים נעימים ושמחים ונאהב ונערץ על הבריות אבל מי שיש לו מדות רעות הוא סובל כל יום מחמת מדותיו המושחתות.

ובזה מובן דזה נקרא פרשה נפרדת בתורה, כיון דכה"ת כולה הוא מה שלומדים בישיבתו של אברהם אבינו דשם לומדים תורה ומצוות ומדות טובות, אבל פרשה זו הוא פרשה של גוים ונקרא ע"ש גוי, כיון דזה מקום הישיבה של בלעם הרשע שמלמדים לאדם איך משתמשים עם מדות רעות.

הקב"ה רוצה שנלמוד מה זה גוי, לכן זה נקרא פרשת גוי, וא"ש מה דנאמר בסנהדרין קו: הבאנו לעיל דכל מה שאתה יכול לדרוש את בלעם לגנאי תדרוש, המציאות של גוי הוא לגרמי' הוא דעביד, חסד לאומים חטאת, הכל הוא עושה לשם ביוזעס, יהודי מבין שקיבל מתנה

¹⁴ כן אמר גם הר"ר בונם מפרשיסחא בלי שידע שכ"כ בס' חסידים, ואח"כ הלך לישון וכשנתעורר ביקש להביא לו ס' חסידים שאמר שהתגלה לו ר"י החסיד שיעיין בספרו ששם כ' הפשט שאמר.

הוא מניח שם רירי וממאסו, וזה מרמז לנטילת הנצוצות והשארית הפסולת במיאוס.

אצל בלעם העיקר הי' השלחן

וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה וגו'
[שם ה']

וברש"י פתורה כשולחני הזה שהכל מריצין לו מעות כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם. ויל"ע אם בלעם דומה לשולחני שהכל צריכים לו והכל מריצין אליו אגרות א"כ מדוע התואר ע"ש דבר צדדי שהוא השלחן הרי עדיף לתאר אותו ראש לחכמים וכדו', וביאר הגרא"י ברזל זצ"ל דזה ללמדנו שפלותו של בלעם שעל כל מה שעשה הוא לקח תמורה, והשולחני נקרא ע"ש השלחן כיון שעל השלחן מניחים הכסף מב' הצדדים, עי' גמ' ב"מ בין השלחן והשולחני וכך הי' בלעם אף שהי' חכם ונביא התנהג כמו שולחני. ע"כ דברי הרב. ויש להוסיף בחילוק של אברהם ובלעם, דאברהם ג"כ השתמש בשלחן לשים אוכל לאורחיו אבל אברהם ראה בעיקר הבן אדם לפניו וחשב בכל מאורו איך יוכל להטיב עם אדם זה והשלחן הי' היכי תמצוי להטיב עם האדם, אבל בבלעם שהי' צר עין ורוח גבוה הי' להיפך הוא לא ראה שום בן אדם ולא הי' איכפ"ל ממנו כלל, העיקר מה שראה הוא מה מונח על השלחן לפניו שאם מונח שם הרבה כסף היה מוכן לתת ברכות או קללות ואם לא לא.

בחירת בלעם לנביא האומות

ארץ בני עמו לקרוא לו [שם ה']

וברש"י דלכן השרה הקב"ה שכינתו על בלעם הרשע, כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר אילו הי' לנו נביאים חזרנו למוטב וכו' וקשה הרי עדיין יש להם פתחון פה איך נתן להם ה' נביא כבלעם, הו"ל ליתן להם צדיק כמשה.

ולהנ"ל דהכל תלוי בכלי קיבול ומדות טובות א"ש, שהקב"ה רצה להראות לגוים שהנביא הוא תוצאה מהעם עצמו וכלל ישראל שהם מיוחדים מאוד במעלות ובמדות טובות, וא"כ יש להם כלי קיבול טוב, אז כשמקבלים מתנה של נבואה צומח מזה משה רבינו, אבל הגוים שהם בעלי מדות רעות אם מקבלים נבואה צומח מזה בלעם הרשע שמשתמש בזה להרע וממילא לא טוב להם שיהי' להם נביא.

לבלעם לא הי' כח ברכה

כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאר
[שם ו']

שלשניהם יש תפקיד בכיר בממשלת הצאן, ותמיד מקנאים זה בזה ואינם מסכימים א' לשני בשום דבר, אבל כיון שיש סכנה לכסא שלהם, כבר הם באים ביחד לאיזה הסכם, כדי שיוכלו להמשיך בתפקידם.

משל החתול והחולדה

משל שני הוא שנאה בין החתול והחולדה מטבע שלהם ומעיקר הבריאה ולא מצד חילוק תפקידים, אבל כיון שכל עצמיותם הוא תמיד לגרמיהו ותמיד חושבים מה עוד אפשר לאכול, אז אם רואים שיש משהו טוב לאכול ול"ש שיקבלוהו רק אם יעשו שלום א"כ יעשו שלום לזמן, וכן הם הרשעים שכל עיקר מחשבתם הוא כסף וכבוד וכל מה שמחליטים גם אם זה נוגע לחיי רבבות בני אדם במדינתם, יהי' השיקול דעת שלהם כפי מדת הכבוד והכסף שיהי' להם מזה, וא"כ אם הכבוד מחייב שידבר ויתנהג יפה לשונאו יעשה כן, אבל ברגע שכבר לא יהי' לו שום כסף וכבוד מזה יפר כל הבטחותיו וכל דבריו היפים.¹⁵

ושתי משלים אלו הוא ציור יפה למה שקורה בזמנינו, ופ' בלק הוא לימוד וציור למה שקורה במי ששייך לבית מדרשו של בלעם.

ביאור המשל מליכוד השור

עתה ילחנו הקהל וגו' כלחוד השור את ירק
השדה [שם ז']

ביאור ענין משל זה, כ' שפ"א תרמ"ב כיון שבעצם הפחד לא הי' שיהרגו אותם דהרי כ' אל תצר את מואב אבל הפחד הי' שיבררו הנצוצות הקדושות מהם, ויש דצח"מ הצומח ניזון מהדומם והחי מהצומח והמדבר מבע"ח, והרשעים הבינו כי מוכנים הם לבניי להוציא בלעם מפיהם שנא' ואכלת את כל העמים כי לחמינו הם וכמו שבמזון הגשמי עליון מתחתון, כמו כן ברוחניות ע"י תורה ותפלה מוציאים החיות מכל הברואים ובאמת כ"ז לטובתם, דע"ז יש להם תיקון.

ויש להוסיף דלכן נקט שור דאיתא בגמ' שבת קמ: דמצד אחד השור דייק ואכיל האוכל מן הפסולת ומצד שני

¹⁵ ובמש"כ רק בסו"פ ד' ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא והול"ל זה בהתחלה וירא בלק בן צפור מלך מואב וגו' תי' הגרי"ז [וישמות שיעורים] דכן צל"פ וירא בלק בן צפור מה שנעשה, ועוד זאת ראה ש"יגור מואב" "ויקץ מואב" "ויאמר מואב" וגם את זה ראה בלק שאומרים בבוז "ובלק בן ציפור מלך למואב בעת ההיא" היינו ששמע שמבקרים אותו שבעת נוראה כזו אין להם מלך רק בלק שאינו יודע לעזור להם, ולכן התאמץ להראות לקהל שעושה משהו, ע"כ ד' הגרי"ז. וזה ממש דוגמא לכל ראש ממשלה בזמנינו שאינו דואג באמת עבור העם, רק העיקר שאיכפ"ל מה דעת הקהל עליו שלא ידחו אותו מתפקידו, ולכן יתרברב כל הזמן כמה פעל בשביל המדינה, אבל מלך ונשיא ומנהיג בישראל עיקר דאגתם עבור העם ולא איכפ"ל כלל מה יגידו עליו ואם יקבל בזיונות עבור זה.

שהקב"ה לא מחשיב אותו, ועוד שהרי ה' נביא והי' לו קצת השגה בגדולתו של הקב"ה שהוא נורא מאד וא"כ איך הוא בא ומתריס שבכ"ז אני חשוב בעיני המלך של מואב, האם אדם מבוגר יאמר שהוא חשוב בעיני הזבובים. ואמר הרב הנ"ל דיתכן דזה עונשו של בעל גאווה שלוקחים ממנו השכל, ועומד לפני הקב"ה ומתגאה.

הצעת בלעם לברך את ישראל

ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא: [שם י"ב]

צ"ע אריכות הפסוק דהול"ל רק שלא ילך או רק שלא יאור, ועמד בזה רש"י וכתב, "אמר לו אם כן אקללם במקומי. אמר לו לא תאור את העם. אמר לו אם כן אברכם. אמר לו אינם צריכין לברכתך, כי ברוך הוא. משל אומרים לצרעה לא מדובשיך ולא מעוקצין". הנה מזה שהציע בלעם שיקלל במקומו נראה שבאמת סבר שהקב"ה רק מנע אותו מטירחא אבל באמת מסכים שיקללם, חזינן מזה איך כשאדם יש לו רצון חזק לאיזה דבר, יכול לפרש כל דבר כפי רצונו גם אם זה רחוק מאוד דרואה ושומע בדיוק כפי מה שרוצה. וחזינן מזה עד כמה צריך האדם לבדוק ולחשוש עצמו, דיתכן דיש דברים שרואה ומבין, רק מכיון שיש לו איזה רצון פנימי.

והנה במה שהציע לברכם צ"ב הרי בוודאי לא רצה לברכם, ומה שענה לו הקב"ה לא תברכם כי ברוך הוא צ"ב ל"ל טעם זה, וכן מה שהמשיל רש"י לצרעה ומ' דיש משהו שא"א להבין בלי המשל, ועוד המשל לא דומה לנמשל דלענין הצרעה באמת צריך הדבש, רק שלא כדאי כיון שיעקץ וא"כ עדיף לו לוותר על הדבש כדי שלא יעקץ, אבל כאן א"צ לברכות בלעם כלל ואין כאן וויתור כלל. ועוד דלמה אם נקבל ברכות מבלעם יהי' כאן עיקוץ, הרי בסופו של דבר אכן קיבלנו ברכות יפות מאד מבלעם ולא נעקצנו.

והדברים יתבארו היטב בדברים נפלאים של השפת אמת בשנת תר"ס וז"ל: "בפסוק לא תאור כו' כי ברוך הוא דרשו חז"ל שאמר א"כ אברכם והשיבו לא מדובשך כו'. כי בני ישראל דבקים בעצם הברכה ואין אורור מדבק בברוך לכן לא רצה הקדוש ברוך הוא שיהי' לבלעם דביקות בבנ". כי מי שמברך אותם יש לו דביקות בהם.¹⁶ רק עתה שרצה לקללם ונהפך לברכה שלא ברצונו לא הי' לו דביקות בהם. ולכן לא תאור כי אפילו הברכה

והעיר אור החיים הק' דבשלמא מה שהיו צודקין קללותיו של בלעם יש שני טעמים בדבר, אחד להיותו רע עין והשני שהי' יודע רגע באפו והי' מקלל ברגע הזעם, אבל הברכה אין מציאות כלל שיתקיים מפיו, ותי' כי לעולם ברכת בלעם כברכת חמור, אלא שהרשע הי' מערים כשהי' רואה באצטגנינות שפלוני יעלה לגדולה וכדומה, הי' עושה שמברכו, וכשבא הדבר ומתברך הי' חושב שברכתו של בלעם גרמה והי' מקבל עבור זה כסף וכבוד, אבל לא כן הוא אלא מזלו גרם, וכן עשה לבלק שראה בכוכבו שעתיד למלוך במואב וברכו לרמותו כי הוא הסובב. וכ"כ הכלי יקר ודקדק לשון הפסוק שבברכה כ' ל' עבר מבורך דהיינו דבעצם הי' כבר מבורך מעיקרא, אבל בקללה כ' יואר בל' עתיד דבזה באמת הועיל.

והג"ר אליהו דיסקין שליט"א השווה בזה למה שמסופר על קולומבוס וחבורתו, שכשהגיעו לארה"ב נתפסו אצל האינדיאנים והיו בסכנה גדולה, והי' אתו יהודי פקח שידע בהילוך הלבנה, וידע שבעוד חצי שעה יהי' ליקוי לבנה ולא יהי' נראה, וניגש להשבאים ואיים עליהם שאם בתוך חצי שעה לא ישחררו אותם, יקח מהם הלבנה וכך הי' שהלבנה נעלם, ונפל עליהם אימה ופחד ושיחררו אותם, וכן עדי"ז עשה בלעם. וזה מה שרמז בלק לבלעם באומרו לשון זה שיודע סוד זה, כיון שבלק הי' קוסם יותר גדול מבלעם, ידע שעיקר כוחו הוא רק לקלל ולא לברך.

וזהו א' מן השיעורים שמקבלים בישיבתו של בלעם, איך להצליח לרמות בני אדם ולקחת מהם כסף וכבוד ובדרך זה, אבל מה שלא מלמדים שם הוא שבסופו של דבר לא מרוויחים כלום, רק יורדים לבאר שחת, דהרי אילו לא הי' בלעם מרמה בזה את בלק לא הי' בלק מזמינו, ולא הי' מייעץ להחטיא את ישראל ולא הי' נהרג לבסוף, נמצא שלא מרוויחים כלל כשהולכים בדרך רמאות.

גאותו של בלעם לפני הקב"ה

ויאמר בלעם אל האלקים בלק בן ציפור מלך מואב שלח אלי: [שם י']

וברש"י אע"פ שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים. וצ"ע איפה נרמז בפסוק שאינו חשוב בעיני הקב"ה, ותי' הגרא"י ברזל זצ"ל דצ"ל דזה תלוי בזה דהאם שייך שמי שחשוב בעיני המלך יבוא להתפאר שחשוב בעיני התינוקות, ועוד לומר זה להמלך בעצמו ולהתפאר שהילדים מחשיבים אותו, ובהכרח שיודע שאינו חשוב בעיני המלך ולכן הוא מתפאר שלפחות בעיניהם הוא חשוב. ועדיין צ"ב דהרי זה בושה גדולה

¹⁶ כן יש לרמז ממש"כ בפ' לך לך ונברכו כן כל משפחת האדמה [בראשית יב ג] ופי' רש"י "נברכו - לשון מברך ומרכיב, כלומר יתעברו במשפחתך משפחות האדמה" הנה שברכה שייכא ללשון הברכה והרכבה.

השתמש באותה לשון אם יתן לי וכו', ובס' נחלת יעקב כאן תי', דבלעם שאל דבר ששייך לקיימו דיש מציאות של מלא ביתו כסף וזהב וא"כ לא מתכוון לגזומא, אבל ר' יוסי שדיבר על כל כסף וזהב שבעולם וזה ל"ש כלל וודאי התכוון לגזומא.

עוד מתרצים, דאצל בלק הרי לא הציע לו בלק כסף כלל רק כבוד, ¹⁸ ובלק הרי הי' צר עין ולא הכין בשבילו רק בקר וצאן אחד, ע"ש באור החיים הק' צרות עינו בזה, ולא הי' מוכן כלל לתת כסף, ואם בלעם פותח תחלה בכסף וזהב, זה סימן שכל מחשבתו ודעתו על כסף אבל אצל ריב"ק הרי אותו אדם הציע לו הרבה כסף.

אבל באמת הי' אפש"ל, דממה שאמר בלעם "לא אוכל" היינו דכיון שהי' נביא הי' יודע שהוא כפוף לרצון ה', אבל אילו הי' ביכלתו הי' לוקח ממון הרבה רק שאין לו ברירה, אבל מדברי ר' יוסי ב"ק רואין שכסף לא שווה לו כלל ביחס למקום תורה. דבדבריו רואים שביזה וגינה כל מחמדי עולם שאינו שווה למקום תורה דהרי הי' הבחירה בידו ולא הלך אחריו.

ובזה יתיישב מה דמקשים בשם הח"ח במה שסירב לקבל הכסף ואמר איני דר אלא במקום תורה, ולכאורה עם הכסף הזה שהי' מוכן לתת הי' יכול לבנות הרבה מוסדות, ויעשה מזה מקום תורה, ואמר הח"ח שכנראה שיש מקומות שאינם מסוגלים כלל להיות מקום תורה והגרא"א דסלר זצ"ל אמר על העיר גייטסהעד שהוא מקום תורה, שברור אצלו שכאן היו מגוריהם של רבותינו בעלי התוס'.¹⁹

אלא דצ"ע דמנא ידע ריב"ק שמקום זה אינו מסוגל להיות מקום תורה, וי"ל בהקדם מה שיש לדקדק במש"כ "ופגע בי אדם אחד א"ל רבי מאיזה מקום אתה" הנה מה שקראו רבי והרי לא הכירו כלל דהרי שאלו מאיזה מקום אתה, וי"ל דבאמת לא ידע אם הוא באמת אדם גדול, אלא דבחיצוניות הי' נראה בעל צורה והדרת פנים, ולאדם זה הי' מספיק שיהי' להם רב בעל צורה וזקן גדול מה שנקרא "שיינע יוד" ולא הי' איכפ"ל שיהי' ת"ח אמיתי.

ולפ"ז א"ש דריב"ק הבין מיד שמקומו אינו מקום תורה, אם עיקר החשיבות שם הוא ההדרת פנים, ולא אם הוא באמת ת"ח וכן הבין מנוסת ההצעה שלו שלא התכוון לבנות תורה, שהי' לו לומר "בא לעירנו ותייסד מוסדות התורה ואני אסייע לך בכל כסף שתצטרך", אבל הוא

שלו כיון שהיא בעצם בחי' ארור לא יהי' לו דביקות בהם. ולכן כתיב גבי עמוני ומואבי לא יבא בקהל לפי שהם בחי' ארור ואין ארור מדבק בברוך. כי אהבך ה' אלקיך ולכן לא אבה לשמוע אל בלעם הכל טעם אחד שבנ"י דבקים בה' והם מבורכים בעצם כנ"ל."

העולה מדברי שפ"א דבאמת רצה הקב"ה ברכתו של בלעם אבל לא רצה שיהי' לו דביקות עם ישראל וכל מי שמברך מרצונו גורם דביקות, אבל אצל בלעם אילו הי' לו דביקות ממילא הי' עוקץ כיון שבלעם הוא בחינת ארור ואין ארור מדבק בברוך, ולזה רצה ה' שמצד עצמו ינסה לקלל והקב"ה יהפכו לברכה ואז לא נחשב שבא ממנו ויהי' ברכה בלי דביקות. ובזה מיושב למה הציע בלעם לברכם דרצה ע"י ברכה לקבל דביקות לבני ישראל וע"י יוכל להכניס קללה, וע"ז ענה לו הקב"ה הרי כל התכלית של ברכותיך כדי להכניס קללה, אבל אחרי שלא רצה לברכם והקב"ה הפכו לברכה שוב אין לזה שייכות לבלעם כלל.

ובענין אין ארור מדבק בברוך, ראה מש"כ לקמן עה"פ וישת אל המדבר פניו בביאור מה שרצו בלק ובלעם לעקור קדושת שבת.

ההבדל בין בלעם ור"י בן קסמא

ויען בלעם ויאמר וגו' אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' וגו' [שם י"ח]

ופירש"י למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים, אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו, שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח ספק אינו נוצח ואני וודאי נוצח.

הנני להביא כאן עוד ממה שהי' דורש דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל בחתונות ובר מצוות בפ' בלק.¹⁷

הנה בפ"ו דאבות מ"ט אמר ר' יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום, אמר לי רבי מאיזה מקום אתה, אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומינו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות, אמרתי לו בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו וכו' ע"ש.

ומקשים העולם [בספר חסדי אבות דבקטנותו הקשה לו כן רבו וכ"ה בנחלת יעקב כאן] דמ"ש ממה שאמר בלעם אם יתן לי וגו' ולמדנו מזה שנפשו רחבה, וא"כ איך ר' יוסי

¹⁸ וכ"כ בטעמא דקרא בשם אביו הקה"י כמ"פ דבלק לא התכוון להציע כסף לפי שהי' צר עין.

¹⁹ גם האדמו"ר מבאבוב 45 שליט"א ששבת אצלינו בקרית ספר בשבת פ' חקת שנת תשפ"א, התבטא שעירנו הוא "הייליגע שטאט" [עיר קדוש].

¹⁷ הובא בס' בצל הקדוש עמ' ע"ח.

[ואם כבר אנו עוסקים במשנה דר' יוסי בן קסמא נעתיק מדבריו של דו"ז צ"ל²⁰ מה שאמר במשנה זו בשיעורי פרקי אבות.

במש"א ריב"ק פעם א' הייתי מהלך בדרך, ויל"ע מה איכפ"ל אם זה הי' במה שהי' בדרך, וכן מה שהדגיש "הייתי" ותי' דריב"ק בא להדגיש דכ"ז שלא הלכתי בדרך לא בא עלי אף אחד בהצעה זו, אבל פעם אחת קרה שהלכתי בדרך, ויצאתי מכותלי ביהמ"ד, מיד בא היצר להסית שאלך לדור שלא במקום תורה.

וכן מצינו בדוד המלך שלא יכול הי' השטן להפסיקו מללמוד כדי שיקח נשמתו עד שעשה רעש בחוץ, כדי לגרום לו שיצא לראות מה קורה, ולא עשה רעש בסמוך לו ממש כיון דכ"ז שאינו יוצא לחוץ עדיין אין לו שליטה עליו. [וכבר העירו מרב חסדא מכות י. דפקע ארזא דבי רב ושתיק גם בלי לצאת ממקומו וצ"ע]

גודל כח הזריזות

ויקם בלעם בבוקר ויחבוש את אתונו וגו' [שם כ"א]

וברש"י אמר הקב"ה רשע כבר קדמוך אברהם אבינו, שנאמר וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו. והדבר תמוה וכי בשביל שהשכים בבוקר לעשות עוולה כזה לעקור עם נקי מפשע שלא עשו לו שום רעה כלל, זה סבה שיצליח שעבור זה נצטרך כוח דזריזות דאברהם להקדימו,

ואמר בזה מו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א שרואים מכאן גודל ענין ההשכמה והזריזות אשר שם הקב"ה בטבע הבריאה, שאפי' לדברים לא טובים זה סבה להצלחה, עד כדי כך שצריך כוחו דאברהם, ובלי שהי' אברהם משכים לעקידה ח"ו הי' כח יותר לבלעם, ומכאן למדה טובה מרובה כשיהודי משתדל לקום בבוקר בבחינה של השכמה ובבחינה של הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא כמה זה מסייע לכל היום.

הלחיצה אל הקיר מרמז למצבי צפיפות

של כלל ישראל

ותרא האתון את מלאך ה' ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר וגו' [שם כ"ה]

יל"ע מה מונח בענין לחיצת האתון אל הקיר ולחיצת רגלו של בלעם.

והנראה בעז"ה דהנה מבואר ברש"י כאן דמה שאמרה האתון כי הכתני זה שלש רגלים רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה שלימה החוגגת שלש רגלים בשנה. מבואר דהי' לבלעם ענין מיוחד לעקור ענין שלש רגלים, [ראה לקמן באריכות] וא"כ ענין לחיצת רגלו הי' ג"כ רמז לזה.

התחיל לאמר מיד "ואני אתן לך" הרי רואים שאצלו הכסף הוא עיקר החשיבות, ועיקר כוונתו הי' שרצה לקנותו שיהי' כבוד בשבילם שידור אצלם בעיר, כיון שהוא איש מכובד ובעל צורה אבל אינו מתכוון לתורה כלל. ע"כ מדברי דו"ז צ"ל.

ובארחות ישרים לאאמו"ר שליט"א עמ' קכ"א העתיק מכתב ממו"ז הג"ר בנציון צ"ל בשנת תשכ"ה, שזה הי' בתקופת תחילת בניית ישיבת חיי עולם בלונדון, והי' מוסר נפשו ללמוד וללמד והי' נוסע מידי יום ביומו הרחק מביתו לישיבה כדי ללמד תורה, ואף אם בתחלה הי' תקופה שישב לו לבדו בלי תלמידים הי' נוסע לישיבה מידי יום ביומו, באמרו דבוודאי יהי' זה למקום תורה, ולא התייאש כלל. [וכן הי' בסוף דהעמיד הרבה תלמידים]

ובאותה תקופה הציעו לו משרת רבנות מא' הקהלות באירופא וזה מה שהשיב:

"אלפי שלומים על ראשי ידידים יקירים ובראשם.... אחדשה"ט, הנה קבלתי יקרתו בתודה ובאמת אגיד שאין בדעתי בזה לעשות רצון כת"ר, אחרי שתודה לקל בתוך עמי אנוכי יושב בישיבה קדושה ומפוארה אשר ת"ל מתרבים ספסלי' מידי זמן, ואם מטעם רבנות, כן גם זו יש לי ת"ל בבית מדרשינו של לומדי תורה ויראה [ות"ל בלי פרס] ועל כולם הלא יש לי ב"ה פעוטים ופעוטות שצריכים סביבה חמה, וצריך אני לקיים מאמר ר' יוסי בן קסמא אפי' אתה נותן לי וכו' איני דר אלא במקום תורה,

ואגב שמעתי בשם גדולים לחלק בין תשובת בלעם ולהבדיל ריב"ק שבלעם אמר לא אוכל, הא אילו הי' ביכלתו הי' עושה וחזי מה נפיק מיני', משא"כ ריב"ק השיב "איני דר" בלי שום היסוס, ואפי' בבחי' לראות ק' מאד להשתחרר משיעבוד ישיבתינו הק' וע"כ אסיים" וכו'.. ע"כ המכתב.

והנה לעיקר הקושיא י"ל, ע"פ מה שהקדמנו דפ' בלק הוא פרשה של גוים מושחתים, וזה לא הביהמ"ד של יהודי, אלא כולו הוא ליכנס לישיבה אחרת של בלעם הרשע ושם מלמדים מדות רעות ורוצים ללמד אותנו בכל הפרשה איך נראה צורת חיים של מושחת במדות, ומה"ט אמרו חז"ל בסנהדרין קה: דכל מה שאתה יכול לדרוש לגנאי על בלעם תדרוש דאין בו שום שמץ טוב, וא"כ כל מלה שכתוב עליו, בהכרח כוונת התורה ללמד איזה מדה רעה והשחתה, וא"כ פשוט דכאן צריך לפרש דבריו כביטוי של נפש רחבה, אבל כשמילים אלו יוצאים מפי צדיק, גם אילו הי' אומר בדיוק אותם מילים בוודאי היינו מפרשים אותו כביטוי של מסירות נפש עבור רצונו של הקב"ה.

²⁰ הובא בס' בצל הקודש.

הארמי וכו' ארמי אובד אבי וירד מצרימה", דנתק' הריטב"א ועוד מה השייכות להגש"פ, ולתרגום יונתן דבלעם הוא לבן, א"ש דהכוונה צא ולמד מה עשה לבן הארמי שלא הסתפק במה שביקש לעקור את הכל בזמן יעקב רק גם ירד למצרים עם כלל ישראל עוקרם שם, וגם אח"כ כשיצאו ניסה לעוקרם.

ובהיותי בזה אביא קטע מדרשת פה מפיק מרגליות הג"ר אפרים ווקסמן שליט"א בערב שבועות תשפ"א בעקבות אסון מירון שנדחקו ונדרסו בני אדם למוות ב"דרך מהדרין" רח"ל.

"הנה שורש ל"ג בעומר איתא מאריז"ל הוא מגל עד, שהקים יעקב אבינו בינו ללבן, וענין הגל הוא המחיצה המפסקת בין ישראל לאומות העולם, ולכן גרוע יותר מכל הרשעים בזה שמנסה לעקור כלל ישראל מן השורש לגמרי, עד שלא יהי' להם גאולה כלל, ולכן בתחלת נישואי יעקב לרחל ניסה להקדים הבכירה לפני הצעירה וכענין בנות לוט, לפי שרצה להכניס קילקול בענין נשמת משיח, וכן כשישראל היו במדבר, ובלעם היינו לבן וכנ"ל, השיא עצה להכשילם בעריות, דהפגיעה בקדושת ישראל בזה שמתערבים עם הגוים זהו עיקר הדבר המקלקל כל הייעוד של כלל ישראל, וגל הזה שהעמיד יעקב הי' כדי להנצל מהשפעת לבן ובלעם, ובלעם שהלך לקלל את ישראל בא לפגוע בקיר הזה, ולהפיל את המחיצה בין ישראל עמים ובמדת מה הצליח בזה בהכשילם בבנות מואב, ולזה מתו כ"ד אלף מישראל, וכנגדם מתו כ"ד אלף תלמידי רע"ק כדאיתא מאריז"ל, ולזה בא ל"ג בעומר ששורשו מג"ל עד דיעקב אבינו ומתקן את הקיר החוצץ וממילא פסקו למות, ולכן כשהלך בלעם לקלל את ישראל נלחץ רגלו על אותו קיר, לרמוז דכלל ישראל מוסרים את נפשם על הקיר הזה ומוכנים להדחק אל קיר רק כדי שלא לפגוע בקדושת ישראל [המקום הצר דנהרגו במירון אשר לא הי' דרך לנטות ימין ושמאל הי' דרך מהדרין כדי שלא לבוא לתערובות] ע"כ חלק מדברי הרב שליט"א.

תועלת נס פתיחת פי האתון

ויפתח ה' את פי האתון וגו' [שם כ"ח]

בביאור תועלת נס פי האתון איתא במדרש וכ"כ ברמב"ן וספורנו שזה להראותו שהקב"ה הוא הבעלים על הדיבור, ולכן בידו למונעו מלדבר.

ושפ"א [תרמ"ה] ביאר דרמז לו שהגם שנמצא בו נבואה ידע בנפשו כי אינו מוכן לזה בעצם וכמו שנפתח פי האתון לדבר לפי צורך שעה וכמו כן בחי' הנבואה שהי' באותו רשע הי' לצורך בנ"י. ובאור החיים הק' ביאר תועלת נס זה הי' כדי לבזות את בלעם ולהשפילו עי"ש

ומה שנרמז דוקא בענין לחיצה י"ל ²¹ דהנה כשעולים לרגל ונכנסים למקדש יש מצב של דחיפה ע"י שעומדין צפופין וכבר כ' בפסחים ס"ד: פסח מעוכין עי' הערה, ²² אבל כלל ישראל מוכנים לזה כיון שזוכין לראות גילוי שכינה כבר לא איכפת להם במה שהם נדחקים ונדחפים דהכל כדאי בשביל לזכות לקרבת ה', אבל איש טמא כבלעם שאינו משיג זה מתנגד לכל ענין הדחיפות, גם אינו מבין ענין ההתקהלות וההדחקות אצל עריכת שלחן האדמו"ר או אצל גדולי הדור או אצל קברי צדיקים כיון שאינו רואה ומרגיש כלום, ובצירוף למה שתמיד חושב על כבוד עצמו ואינו מוכן להתבזות ולהדחק, וכל מקום כזה צריך שיהי' האדם להיות מוכן להשפיל עצמו וכן בביהמ"ק הי' צריך להשתחוות, ולכן יבוא גם עם תירוצים שיש בזה חשש סכנה וכדומה, ולכן הראו לו כאן משמים ההבדל בינו לבין אתונו, דגם בהמה אם היא זוכה לראות מלאך כבר מוכנה להלחץ אל הקיר, אבל בלעם שאינו רואה כלום ברגע שמרגיש שמישהו דוחף אותו כבר צועק ומכה, ומשתולל. ²³

בלעם משורש לבן

והנה בתרגום יונתן כאן מבואר דקיר זה הי' במקום הגל שהעמיד יעקב בינו ללבן בסוף פ' ויצא, וכן מבואר בתנחומא, וראה בתרגום יונתן לעיל כ"ב ה' דבלעם הוא לבן הארמי ונקרא בן בעור שהי' בער וסכל על שלא חס על כלל ישראל שהיו נכדיו, והוא הי' גם מי שיעץ עצות רעות במצרים כמבואר בסנהדרין, ולפ"ז חי לפחות 500 שנה, וזה דלא כמבואר בסנהדרין קו: דמת כשהי' 33 שנים וכבר כ' בן יהוידע ועב"ץ בשם אריז"ל פשרה בזה, דהי' גילגולו של לבן ולא לבן בעצמו, ע"ע שו"ת דברי יציב או"ח רפ"ב ט'.

ובשו"ת ציץ אליעזר ח"י"ז כ"ד דעפ"י דברי תרגום יונתן פי' הא דאומרים בהגש"פ "צא ולמד מה ביקש לבן

²¹ שוב שמעתי שעצם הדמיון לצפופין במקדש אמר הרה"ק מקאצק זי"ע.

²² ראה פסחים ס"ד: דפעם אחת נתמעך אדם אחד בעזרה, ודקדק מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א דממה שהקדימה הגמ' שם "מעולם לא התמעך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד", הראה בזה שלעולם לא הי' חשש סכנה, וכ' ברמ"ע מפאנו בס' גלגולי נשמות אות ש' דאותו זקן שנתמעך הי' גילגול השליש שלא האמין לאלישע שיגמר הרעב ואמר שלא ראויין ישראל לנס ונרמס שם, וגם כאן הי' עינו רעה במה שיש ריבוי ישראל ולכן נענש שנתמעך, ויש להוסיף שגם טען שמדי צפוף ויש לבטל ריבוי ההתקהלות ולהניח ליכנס רק מעט אנשים כאחד, וסבר שאין ישראל ראויים לנס עי"ש בסוגיא מח' אביי ורבא אי סמכי' אניסא ואכמ"ל.

²³ בעירובין צד. איתא דרב ושמואל ישבו פעם באיזה חצר בשבת באתרי' דשמואל ונפל הכותל שבין שני החצירות ושמואל הורה לתקנו ע"י טלית ורב הקפיד ע"ז עי"ש כל הנדון, ויל"ע איך קרה שבדיוק כשהיו שם נפל הכותל, ובפשטות י"ל שהקב"ה סיבב כן כדי שיהי' כאן דו"ד הלכתי ויעשה מזה תורה נצחית שיכנס בגמ', אולם בדרך צחות י"ל דבוודאי היו שם הרבה מחסידי רב ושמואל שנדחקו [אולי מחצר השני נדחקו על הכותל] כדי לזכות לראות את רבם שנפגש עם הגדול הדור השני ולזה נפל הכותל.

של בלעם, וממילא נוכל שוב להשקות את הצאן מן הבאר ההיא.

ובזה מובן ענין הנס של פתיחת פי האתון דלא הי' סתם מקרה בעלמא לשעה לצורך בלעם, דא"כ לא הי' נכתב בתורה הנצחי, אלא דפי האתון הי' בריאה מיוחדת שנבראה כדי להחליש כוחה של הרע לדורות, וכל פעם שלומדים ענינה של פי האתון זה נותן כח להחליש ולבזות ולהשפיל הכח של הדיבור הרע.

מה שהזכיר כאן שלש רגלים

ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים וגו' ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתנך זה שלוש רגלים וגו' ויראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים: [שם כ"ח – ל"ג]

ביאור מלת רגלים הוא "פעמים" כמבואר בתרגום וברש"י פ' משפטים [שמות כ"ג י"ד] עה"פ שלש רגלים תחג לי בשנה כתב "רגלים" - פעמים וכן "כי הכיתני זה שלש רגלים". הרי דפי' דג' רגלים דימים טובים נתלים במש"כ כאן ג' רגלים. והנה באמת בפרשה זו גופא נקט הכתוב לשון "פעמים" שנא' לקמן כ"ד י' "ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים" וביו"ט גופא נקט הכתוב ג"פ לשון פעמים [שמות כ"ג י"ז, לד כ"ג ושם כ"ד].

ויש להבחין דכתוב כאן שלש רגלים על שתי נושאים שונים, דהי' כאן הכאה שלש פעמים, וגם מה שהמלאך עמד בפני' שלש פעמים, והאתון מדבר לבלעם על מה שהכה אותה ג' פעמים, וכן מוכיח המלאך לבלעם ע"ז, אבל בפעם הג' דיבר המלאך בענין מה שנטתה לפניו שלש פעמים ובשניהם נקט לשון רגלים.

ודבר מעניין, ²⁵ שבכה"ת כולה כ' ארבע פעמים הלשון שלש רגלים ורק אחת מהן לענין יו"ט בפ' משפטים [שמות כ"ג י"ד] **ושלש פעמים** בפסוקים אלו, ²⁶ ושם בפ' משפטים כ' מיד אח"כ בפסוק י"ז לשון פעמים הלא דבר הוא. ונראה מזה דג' רגלים כאן הוא דבר יסודי.

ובעיקר הדבר שנקט האתון "רגלים" ולא "פעמים" כתב רש"י ש"רמזה לו האתון וכי אתה מבקש לעקור אומה שלימה החוגגת ג' רגלים בשנה" ולענין מה שעמד המלאך בפניו שלש פעמים כ' רש"י מתנחומא ד"סימני אבות הראהו" ובפשטות הם שני ענינים שונים אולם בזה

באריכות, והג"ר אליהו דיסקין שליט"א הוסיף דיתכן דלא הי' שייך שיהי' צינור לברכות נפלאות האלה רק ע"י הכנעת קצת מגאותו.

עוד הוסיף הרב שליט"א, שהקב"ה רצה לרמוז לו שאין הקב"ה מתפעל מן כשרונות העיקר הוא עבודת המדות, ועד כמה שאינו עובד על עצמו אין חכמתו שווה כלום, והוי כבהמה עם כשרון, והמתיק פי' זה במה שהי' הגה"צ ר' אלי' לאפיאן זצ"ל רגיל לספר על גביר אחד שהי' לו כלב מסור לאדונו בלב ונפש, פעם נסע בדרך עם כלבו, עם כיס מלא כסף לסחורה, באמצע הדרך השתולל הכלב ולא הניח לעגלה לנסוע, כעס עליו אדונו והכהו עם מקלו, והמשיכו קצת, השתולל הכלב ולא הניחו להמשיך עד שהכהו האדון מכות רצח עד זוב דם והמשיך לנסוע, פתאום הבחין שהכלב לא נמצא, וחזר קצת וראה טפות דם וחזר עוד קצת עד שהבחין בכלבו שוכב על הארץ מפרפר בין חיים למוות על הכיס שלו, והבין שהכלב המסור לו, רצה להציל הכיס שנאבד לו בדרך, וזה מה שרצה לרמוז לו. הנה הכלב הזה עשה מעשה צדקות עצומה עד כדי מסירות נפש, האם יגיע לו עוה"ב עבור זה? ²⁴ ברור שלא! והטעם לפי שכך הוא טבעו, וכך הראו לו לבלעם שאין חכמתו שווה כלום רק כבהמה שטבעו הוא כך.

שלש פיות של קרח חקת ובלק שנבראו

בבין השמשות

והנה כשנתבונן נראה דבג' פרשיות האחרונות הי' ג' פיות המוזכרות בפ"ה דאבות מ"ו שנבראו בע"ש בין השמשות, פי הארץ דפ' קרח פי הבאר דפ' חקת פי האתון דפ' בלק, ובודאי דלא דבר ריק הוא מה שהי' צריכים כולם להברא בע"ש ביה"ש דוקא.

ונראה בעז"ה ע"פ ספה"ק, דעיקר הפה הוא פי הבאר שמשם יוצאים ההשפעות של דיבורי תורה ותפלה והבאר הוא שורש קדושת שבת קודש, ומן הבאר היא יסקו העדרים, ובאר זה הוא מה שמכוסה באבן כל ימות השבוע, וגוללים את האבן מעל פי הבאר בע"ש ביה"ש בכוחו של יעקב אבינו, וקרח החולק על השבת וחולק על כוחה של הבדלה [כפי שהארכנו בפרשת קרח] הוא מעכב על כח פי הבאר, ולכן נצרך לפי הארץ בע"ש ביה"ש להפטר מקרח ועדתו, ולעומת הדיבור הקדוש היוצא מן הבאר, יש דיבור רע של נחש הקדמוני שיוצא מפי בלעם הרשע, שרוצה להשחית ולקלקל הדיבור הקדוש, ולזה בא כח פי האתון שמחליש ומכניע כוחו של פה הטמא

²⁵ כן העיר הגר"ד שליונגר שליט"א.

²⁶ ופעם האמצעי הוא שלוש מלא עם וי"ו עי' חיד"א בזה.

²⁴ א' משומעי שיעור ר' אלי' דיסקין אמר דפשיטא לו שיקבל עוה"ב עבור זה, שאלוהו "האם אתה מוכן לשבת במחיצתו"?

וסופו, לכך יש להם לשמוח בשלש רגלים שהם בקיץ, שהוא המשך זמן המציאות. ולא נתן אותם בחורף, שהוא הפסד, ואינו מציאות. והדבר שיש לו דבר נצחי - איך באת לאבד. עכ"ד מהר"ל. וא"כ זה ע"ד הפסוק כי מראש צורים אראנו וגו' הן עם לבדד וגו' דהיינו שראשיתם ואחריתם חזקים הם מאד וא"א להזיזם.

והנה לנתבאר בריש דברינו דביו"ט כתוב רק פעם אחת הלשון רגלים אבל כאן אצל בלעם כתוב כן ג"פ, ונראה מזה שהעיקר מה שנקרא יו"ט "רגל" זה כדי שהאתון יוכל לרמז ליו"ט, ומסתבר כן דהרי פי האתון ודבריו נבראו כבר בתחלת הבריאה שעדיין לא הי' הציווי על יו"ט, וא"כ י"ל דלכן פעם זה נכתב דוקא בפ' משפטים כיון דזה לפני חטא העגל, ובלעם הרי רצה לעורר חטא העגל, כמבואר ברש"י עה"פ וישת אל המדבר פניו, לכן בפ' משפטים כבר הכניס הקב"ה רמז זה, דהרי בשעת קללת בלעם התעלם הקב"ה מחטא העגל א"כ הו"ל בחינה של יו"ט שלפני החטא שזה במדרגה אחרת.

והגרי"ד שלזינגר שליט"א פי' לד' ריטב"א סוכה כה. דעלי' לרגל אינו בגדר הכשר גרידא, רק זה גופא קיום מצוה, ופי' בפחד יצחק במאמריו בר"ה בהא דמבואר במהר"ל, דשכר פסיעות ל"ש רק בהליכה לבית הכנסת כיון דכל ענינו להתקרב להקב"ה, א"כ כבר מיד בהליכה הוא מתקרב להקב"ה, ה"נ בעליי' לרגל דענינו להתקרב להקב"ה. ובזה א"ש לשון מה יפו פעמך בנעלים - פעמי הלב - שמשתוקק להתקרב להקב"ה. וזה הי' הרמז לבלעם דהוא חשב לעורר חטאם של ישראל, לזה יש לו לדעת שכלל ישראל יש להם ג' רגלים בשנה שמראה ההשתוקקות להקב"ה וגם משעת ההליכה, וכן במשך כל השנה כבר חושבים מתי נזכה לעלות לרגל, וזה עיקר הפנימיות שלהם וכל העבירות הם רק במקרה וא"ש דקדוק לשון רש"י אומה החוגגת שלש פעמים "בשנה" דזה מקיף כל השנה כולה.

והנה כאן לא הוזכר קדושת שבת, אולם עי' לקמן עה"פ מה אקב לא קבה א-ל שהבאנו מאמרי אמת שאחרי שראה בלעם שא"א לו לעקור ענין ג' רגלים רצה לעקור קדושת שבת עי"ש עוד מראי מקומות בזה.

גודל הקלון של בלעם

ותראני האתון וגו' כי אתה גם אותך הרגתי ואותה החייתי: [שם ל"ג]

וברש"י דעתה מפני שדיברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה הרגתי' שלא יאמרו זו היא שסילקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות וכן והרגת את האשה ואת הבהמה וכו'. וצע"ט איך אפשר לדמות קלוננו של בלעם לקלון הבא

שנקט המלאך בדבריו לשון רגלים גם בזה שנעמד בפניו מ' דג"ז שייכא לג' רגלים.

ומה שרמז לו דוקא מצוה זו כ' שפתי חכמים להראות שהקב"ה רוצה לראות אותם ואתה מבטל את זה, ובמשך חכמה כ' דכל הזכרים רואים פני השכינה, ואתה - אף המלאך אינך רואה, ובציידה לדרך כ' דזה נגד ג' אבות ולפ"ז א"ש דסימני אבות שהראה לו המלאך שייכא לג' רגלים דהרי מבואר בטור הל' ר"ח דג' רגלים הוא נגד ג' אבות, עוד פי' בציידה לדרך דזה נגד ג' יסודות האמונה ובשם רבו הלבוש כתב דזו היא מדה כנגד מדה, דכאן ויחר אף ה' כי הולך הוא שהליכה זו היתה רע בעיני השי"ת, והליכת ישראל בעלייתם לרגלים היה טוב וחביבה בעיני הקדוש ברוך הוא, עוד כ' דאינו מביין השאלה דאח"כ אילו היה מזדמן ומסתייע מילתא לרמז על איזה מצוה אחרת בתוך משמעות לשונו אין הכי נמי שהיה מרמז, אבל כל עצמו של האתון לא היה יכול לרמוז על שום מצוה אחרת בכלל משמעות לשונו כי הכיתני זה שלש רגלים רק מצוה זו, דבמקום שהיה לו לומר שלש פעמים, אמרה שלש רגלים כדי לרמז לו אגב גררא אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה. עוד יש להוסיף דמבואר בספה"ק דג' רגלים וג' אבות נגד קנאה תאוה וכבוד, ובא לרמז שהרי בלעם לקוי בג' מדות אלו כמבואר באבות, והולך נגד ישראל המצטיינים בג' מדות היפך מזה. ומשכיל לדוד כ' דבא לרמז הרי כל כח בלעם לכוון רגע כעס ה', וישראל לשעבד הזמנים אצלם.

ובדברי מהר"ל בגור ארי' מצינו דברים נפלאים "כי הזמן יש לו ראשית אמצעי וסוף, ובא לומר לך כי ישראל הם בתחילה ובאמצעי ויהיו לבסוף. וכנגד זה נתן להם הקדוש ברוך הוא שלש רגלים; בתחלת הקיץ, הוא פסח (שם שם טו), ושבועות הוא התחלת אמצע הקיץ, רצה לומר תוקפו מתחיל מן עצרת ואילך, וקודם לכך אין כאן תוקפו של קיץ. וידוע זה על פי הטבעים. וזהו שאמרו רז"ל [שבת קמז:] כל משקה רפואות הם טובים עד עצרת, לפי שהמשקה אינו טוב רק בתחלת הקיץ, ובעצרת כבר עבר התחלת הקיץ, ומתחיל מעצרת ואילך תוקפו של קיץ, ותוקפו של קיץ הוא עיקר ואמצע הקיץ. וחג הסוכות הוא תקופת השנה (שמות לד, כב), והוא סוף השנה. והחורף אינו בכלל הזמן, כי הוא העדר והפסד הצמחים. ולפיכך אמר 'וכי אתה רוצה לאבד אומה שלימה החוגגת ג' פעמים בשנה', המורה על נצחיות האומה, שיש להם זמני שמחה; בראשית הזמן, ואמצעו, וסופו. כי הרגלים הם זמן שמחה (דברים טז, יד), והשמחה מורה על שלימות ועל המציאות, והאבל הוא על היפך, דהוא הפסד דבר, ולכן מתאבלין על מיתת המת. וישראל מציאותם בכל הזמנים; בראשיתו ובאמצעיתו

בלעם הי' בעל מוס

והנה בצפנת פענח כאן נקט כד"פ דגם בקרבן בן נח יש פסול מוס במקריב, וכ"מ בתנחומא פ' נח סי' ט' דנח לא הקריב את הקרבנות ומסרו לשם כיון שהכישו ארי ונעשה צולע ²⁷ ומה"ט נתק' דהרי בלעם הי' חגר ברגלו אחת שנא' וילך שפי כמבואר בסוטה י'. וסנהדרין קה. וא"כ איך הקריב כאן הקרבנות, ותי' דפסול שבר רגל מבואר בבכורות מ. דהוא רק בניכר בהילוכו ולכן הלך שפי דזה בנחת כדי שלא יהא מומו ניכר ויוכשר לעבודה.

ובזה פי' הצ"פ כל הפסוקים כאן, דהנה כשאמר "ומספר את רובע ישראל" אמר מי שהוא טהור יציץ בדבר זה, מיד נעשה סומא שנא' אח"כ "נאם הגבר שחם העין" ואז נפסל להקריבה, נמצא דמיד אחר ברכה ראשונה נפסל להקריבה, לכן מעתה רק בלק הקריב ולא בלעם.

בלעם הי' גם מחוסר אבר

אולם כבר העיר בס' חבצלת השרון, דכיון דקרבנו של ב"נ פסול רק במחוסר אבר א"כ י"ל דה"ה במקריב דפסול רק במחוסר אבר, אולם עדיין י"ל כצ"פ בזה דוודאי הי' חגר מקודם והי' ניכר ואעפ"כ לא נפסל, אבל ע"י שנעשה סומא הרי מבואר ברש"י דהי' עינו נקורה ומוצאת לחוץ וא"כ נעשה מחוסר אבר ולכן נפסל להקריבה.

קרבנות בלעם ל"ש כלל להקפיד על מומין

והי' אפשר"ל בכל זה, דגם אם בעלמא קרבן ב"נ כשר גם במקריב בע"מ, אבל כאן שבלעם רצה למצוא חן בעיני הקב"ה, ורצה שהקב"ה יבחר בגוים במקום כלל ישראל א"כ לא הי' עושה הקרבה בהיותו בעל מוס. או י"ל להיפך דכל הענין של פסול מוס מורה על פגם בנפש, וכ"ז שייך עד כמה שהקב"ה בוחר בעמו ישראל השלמים והצדיקים, אולם עד כמה שבלעם מצליח ח"ו להשליט ממשלת הסט"א בעולם, והסט"א ובלעם בראשו הוא כולו פגום ומסואב, ואין לך מוס ומחוסר אברים גדול מהסט"א א"כ ל"ש שיהי' קפידא בזה, רק אדרבה יבואו כל הבעלי מומין ומחוסרי אברים והפגומים בטומאה והם יתעסקו בקרבנות, וכמה שיהי' יותר פגום ומסואב טפי מעלי.

דין עמידה על הקרבן בקרבנות בלק

ויאמר בלעם לבלק התיצב על עולתך וגו' וישב אליו והנה נצב על עולתו וגו' [שם ג' ו']

על הבהמה, דלבא על בהמה הוא קלון מרובה שיורד ממש לדרגה של בהמה ומוכן שהורגים אותה, אבל כאן מה הי' כ"כ הבזיון אם לא ראה מלאך. ואמר הגר"א ברזל זצ"ל דהרי מבואר ברש"י דהקלון הי' ממה שלא עמד בתוכחה של האתון, ומה הי' התוכחה, דאח"כ לא ראה המלאך, אבל מדוע לא חשב שיש סבה מוצדקת להתנהגות שלה, ולפני שמרים עלי' מקל להכותה עליו לחשוב מה הולך לעשות כאן, ודבר זה הוא קלון מרובה כ"כ עד כדי שחייבים להרוג את הבהמה, ויש להתבונן עד כמה יש בזיון לאדם שמרים מקל להכות בהמה בלי לחשוב קודם, א"כ כש"כ שאדם עושה לחבירו דברים בלי לחשוב אם הוא צודק או שיש איזה סבה הרי זה בזיון גדול.

מי הי' המקריב בקרבנות בלק

ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת וגו' ויעש בלק כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פר ואיל למזבח: [כ"ג א- ב]

הנה כאן מפורש בקרא דגם בלעם הקריב הקרבן, ולקמן פסוק י"ד כ' בלשון נסתר ומ' דקאי על בלק שכ' "ויקחהו שדה צופים אל ראש הפסגה ויבן שבעה מזבחת ויעל פר ואיל למזבח". אבל לקמן פסוק ל' מפורש שבלק הקריב הקרבנות שנא' "ויעש בלק כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל למזבח".

וברמב"ן כאן מבואר דבתחלה הי' זה שוחט וזה זורק, ובסוף לא רצה בלעם שיהי' בלק מקריב קרבנותיו כדי שלא יפגל במחשבתו, ולכן סתם ויעל פר ואיל לרמז על בלעם. ובאור החיים הק' כאן נקט דגם כאן הי' זה רק בלעם שהקריב כי לא צווה לבלק רק להכין ולא להקריב. אבל פשטות הפסוקים נראה דקרבנות הראשונות הקריב גם בלעם וקרבנות השניים והשלישים הקריב בלק.

האם גוי בע"מ פסול בבמה

והנה יש לחקור האם גוי בעל מוס כשר להקריב בבמה שלו, ומקום החקירה דהנה ז"פ דבישראל בע"מ פסול גם בבמה, כמפ' זבחים ט"ז. אולם מבואר שם דזה מדין מקריבין כקריבין, וא"כ יתכן דדוקא בבמת ישראל דבהמת בע"מ פסול בה, כמפ' זבחים קכ. ה"ה דמוס פוסל במקריב, אבל בכך נח דמומין אין פוסלים בקרבן שלו רק מחוסר אבר כמבואר בזבחים קט"ז. כדילפינן מנח, א"כ יתכן דגם המקריב פסול רק במחוסר אבר, ויתכן עוד דגם מחוסר אבר אינו פסול במקריב, דהוא פסול מסויים רק בקרבן.

²⁷ הוכחה זה כ' בס' פסקי תשובה סי' שנ"ב והאמרי אמת דחאו דאולי אין הכוונה לפסולות רק שבפועל לא הי' יכול לעמוד על רגליו.

המקדיש ולא על המתכפר, וא"כ גם בגוי כיון דעכ"פ יש לו בעלות ממוני שייך דין מעמד עי"ש באריכות.

אולם לענ"ד נראה, דוודאי כל ענין מעמדות הוא כדי שהקרבן יתייחס לבעל הקרבן ושיקבל מזה ריצוי או כפרה, ובעלמא בגוי ל"ש זה, אבל כ"ז במערכת של כלל ישראל שהקב"ה בחר רק בהם וכל הגוים לא נבחרו א"כ אין להם לא ריצוי ולא כפרה, וכל מה שיכולים לעשות הוא להביא קרבן למקדש ומאז הקרבן לא מתייחס להם כלל, אבל כאן עיקר מה שצווה בלעם להקריב קרבנות ה' כדי שיוכל להראות להקב"ה שהוא יותר טוב מן האבות הקדושים שהם בנו רק מזבח אחד והוא בנה ז' מזבחות, הרי בזה הוא רצה לעקור מן השורש כל הבחירה והקירבה והחביבות שיש מהקב"ה לכלל ישראל ולהעתיקו לגוים, א"כ בוודאי היה נחוץ מאד שבלק יעמוד על הקרבן, כדי שפעולת הקרבן יעשה שהקב"ה יבחר במי שהביא את הקרבן.

אבל אחר שהתברר כאן של"ש בשום אופן לנתק כלל ישראל מהקב"ה, וחביבותם הוא רק אליהם ולא לשום אומה אחרת מעתה יקבע ויתברר הדין דעכו"ם לאו בני הרצאה ניהו וכשמביאים קרבן יתכן שלא נחשבים מביאים כלל.

גדר שלא לשמה בקרבנות בלק

הנה **בהוריות י'**: אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה שיצא ממנו רות.

והק' **מהרש"א** הרי מבואר **בתוס'** כמה מקומות דבעושה לקנטר ולקפח לא אמרי' שיעשה שלא לשמה, ותי' שבלק עשה כן רק לפי שהי' ירא מישראל שיהרגו את המואבים. אולם ל' **התוס'** נזיר כג': שביאר ענין שלא לשמה בבלק שהקריבם כדי לקלל את ישראל. וע"ע בזה בשו"ת משיב דבר או"ח סי' מ"ד וכדברי שאול מגילה י"ח ובשיעורי הגרמ"ד הוריות שם.

והנראה בעז"ה, דהנה בפשטות ה' נראה דכל הקרבנות שהקריב בלק לא פעלו כלום ביחס למה שעשה בלעם, דהקרבנות ה' נסיון בעלמא שיוכל לקלל את ישראל, אבל הקב"ה היפכו לברכה וממילא היו הקרבנות לריק דלא פעלו כלום. וא"כ בסופו של דבר האריכות בקרבנות אלו בתורה לא נוגע לנו רק לדעת מה שרצה לעשות.

ענין עמידת בלק על הקרבן חוזר ונשנה כאן כמ"פ בתחלה כשצווה לו לעמוד על קרבנו, ואח"כ כשצווה לו הקב"ה לחזור לבלק הודגש בקרא ששב אליו והנה נצב על עולתו וצ"ב מה כל ההדגשה בזה.

והנה **במלאכת שלמה פ"ד דתענית מ"ב כ'** דמקור לדין מעמדות על הקרבן נלמד מכאן, וכן מבואר בפ' **הנצי"ב** כאן דמה שהוצרך בלק לעמוד על הקרבן ה' מדין מעמדות. וכן אמר **הגרי"ז** [רשימות תלמידים] דכיון דמבואר בגמ' **הוריות י'**: דקרבנות אלו היו נחשבות קרבנות של בלק, [וצ"ל דבלעם ה' רק המקריב] ובקרבנות קי"ל דבעי' עמידה על הקרבן לכן אמר לבלק התיצב על עולתך.

והעיר **הגרי"ד הלוי** שם דאולי קרבנות בני נח א"צ עמידה על הקרבן, ובספר **חבצלת השרון העיר** מדברי האחרונים דגוי אין לו כפרה בקרבנו כלל, וכתב בשו"ת **באר יצחק או"ח סי' א'** בהג"ה ומרומי שדה קידושין כג': דמה שאפשר לשחוט קרבן של גוי גם לצד דכהני שלוחי דידן ואין שליחות לעכו"ם כיון דלגוי אין זכות בקרבן כלל, ולכן אינו בעלים כלל וא"צ לשחוט עבורו. וכ"כ בעונג יו"ט סי' נ"ד בהג"ה בד' הרמב"ם דנכרי אינו נחשב מביא קרבן כלל, ולכן נתמעט נכרי מסמיכה על קרבנו [מנחות צג]. דסמיכה מוטלת על המביא ונכרי אינו בגדר מביא. וגם אי נימא דלא כעונג יו"ט ונימא דעכ"פ הוא נחשב מביא ובעלים, וכדמ' פשטות הסוגיא **זבחים ומנחות מ"ה** ²⁸ אולם ז"פ דאינו בר הרצאה ול"ש ריצוי ציץ בקרבנו של גוי כמבואר בגמ' שם, וכ"כ **הר"ש בתו"כ פרשתא ד' פ"ה ה"ד** בטעמא דגוי נתמעט מסמיכה לפי שאינו בר כפרה, וא"כ ק' איך שייך בגוי דין עמידה על הקרבן דפשטות דין עמידה על הקרבן הוא להשלמת הריצוי של הקרבן ובגוי ל"ש זה.

ועי"ש בס' **חבצלת השרון** שהאריך דאולי דין מעמד תלוי בבעל הממון של הקרבן ואינו תלוי בריצוי, ובמקדיש להתכפר בו חבירו יהי' דין המעמד על

²⁸ העיר ידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א דלא יתכן כלל לומר דאין לגוי בעלות כלל דלא מצינו קרבן ללא בעלים [עי' **מכתב הגרי"ז להגרי"א אברמסקי** וצ"ל **שנדפס סוף ח' הגרי"ז על זבחים**] ועוד דא"כ למה זה נחשב קרבן גוי לענין פיגול נותר וטמא כשי' ר"ש, וכן מבואר בד' **הגרי"ז** [זבחים מה]: שחקר לענין קרבן גוי האם נתמעט רק מדין ריצוי ציץ לענין ריצוי על טומאה, או גם מכפרה היינו שאין לו כפרה, אבל לא ה' לו צד דלא מתייחס אליו כלל דוודאי הוא נקרא "מתכפר", [כענין מקדיש ע"מ להתכפר בו חבירו] וכן מבואר מדבריו [תמורה ב:]: בביאור מח' ר"י ור"ש אי קרבן גוי נתמעט מפיגול נו"ט, דלר"ש שם קרבן של גוי הוא סוג קודש אחר שזה שם קרבן עכו"ם, הרי מבואר דנשאר ע"ז חלות שם קרבן גוי, ורק לענין נסכים של הקרבן שלו כתב **הגרי"ז** [פ"ג ממעשי הקרבנות ה"ה] דזה קרבן מצד עצמו ולא מתייחס לגברא כלל ולכן גם קרבן של גוי טעון נסכים אף דלאו בר הבאת נסכים הוא כלל. וע"ע דבר אברהם ח"א סי' ט"ו אות ג' שהוכיח דגוי נחשב בעל הקרבן ממה שיש נדון בריש תמורה אי עכו"ם עושה תמורה והירק בעלים ממיר.

קרבתיו של בלק הועילו להשפעת

הברכות

אולם לולא דמסתפינא אמינא דכמו שהקב"ה לקח המילים של בלעם והפכו שיהי' לברכה כן עשה הקב"ה עם הקרבנות של בלק, דכיון שבפנימיות של בלק הי' מונח שורש נשמת משיח, לכן יחס הקב"ה את הקרבן שהקריב לחלק הפנימי שבו, וזה גופא גרם להשפיע ברכות עצומות והבטחות נפלאות מפי בלעם ע"י הקב"ה, וזה הכל מחסדיו של הקב"ה ונכלל במש"כ ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך, ונמצא דבלעם בעצמו גרם בקרבנותיו להשפעות טובות ועצומות.

ולפ"ז יל"פ ג"כ ענין העמידה על הקרבן שבלעם רצה בזה שיתייחסו הקרבנות אליו וכדיארנו לעיל, ובאמת פעל בזה שכיון שבלק נשאר כל הזמן נצב על עולתו, ממילא הי' כאן כסדר התייחסות של הקרבן לחלקו הפנימי, ובזה א"ש דהתורה מדגיש שא"ל הקב"ה שוב אל בלק וכששב מצאו שנצב על עולתו, דהיינו דרך כיון שהי' נצב על עולתו לכן הי' יכול לברך הברכות הנפלאות האלה.

ובזה יתבארו דברי חז"ל דלעולם יעסוק אדם בתו"מ שלא לשמה, דאילו הי' המציאות שרק בכוונות טהורות יש כלל חשיבות למעשה של האדם, א"כ בבלק לא הי' שייך להתייחס לחלק הפנימי שבו, אבל כיון דבעלמא יש ערך גם לחלק הפנימי היינו דבפנימיות כל בן ישראל רוצה לעשות רצון ה' רק דבינתיים אין הוא אוחד בדרגה לעשותו בלי פניות, והקב"ה מתחשב עם רצונו הפנימי ויש לזה ערך, ומתוך כך יבוא פעם ללשמה, א"כ גם אצל בלק הגם שהמחשבות שלו הי' לקלל את ישראל, מ"מ הביט הקב"ה על הפנימיות שבו, והגם דבישראל אי מתכוון לקנטר אין לזה ערך אבל בבלק שהכל הי' מחסדי הקב"ה, א"כ הסתכל על חלק הפנימי גם כשבלק התכוון לקנטר.

ובזה יל"פ למה בסוף כשניבא על ימות המשיח לא ביקשו להכין קרבנות, דאולי כבר הבין דהקרבנות פועלות ההיפך והם מתייחסים לחלק המשיח היוצא מבלק, וכיון שעכשיו הוא ינבא על משיח לא רצה שיתייחס לבלק וכעין זה איתא במשך חכמה שם ע"ש.

מה שנקט בלעם שם א-ל

מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה': [נשם]

צ"ב למה נקט שם "קל" ובלקח טוב פי' ששם "אל" מעורב בשם ישראל ואם אני מקללם הרי אני מקלל את

השם וזהו "לא קבה אל" שאיני ראוי לקלל את השם הנכבד. ואברבנאל כ' דאל מרמז על מערכת שמים ובלעם לא יכול לקלל רק ע"י מערכת השמים שהיו לבעלי חכמה שעות ידועות לפי מצב הכוכבים שאפשר ע"י לקלל, וע"ז אמר מה אקב ר"ל איך חשבת שאוכל לקלל אחרי שאין הם נמסרים למערכת השמים. והנצי"ב בהעמק דבר כתב דנקט בשם אל, דמשמעו כח של כל הכחות, והיינו משום שבאמת תלוי כח הנהגתו יתברך על ידי מעשה ישראל, נותנים עוז על ידי מעשה הטוב, ומתישים כביכול על ידי עונות הדור, ואם כן היה מן הנראה דאותו השם המכונה "אל" יהא מעניש בפרסום האנשים המתישים כחו כביכול, אבל מכל מקום אינו כן, ולא קבה את הרבים מיצקב.

שמירת ל"א שעות של שבת מגין מזעם ה'

וע"ד הרמז כתב בספר פרדס יוסף החדש ע"פ מה שהביא שם מקודם דברי הבית ישראל תשי"ג עה"פ "והכן לי בזה" שהעיר אביו האמרי אמת דמה שייך ענין הכנה לגוי, הלוא רק לדבר מצוה, ותי' דאולי לשון הכנה מצינו אצל שבת שבלעם רצה ליקח מהם הכח מהשבת, שקודם נרמז לו שרצה לעקור אומה החוגגת ג' רגלים, וראה שבזה אין לו מקום לנגוע, ורצה לנגוע בהשבת.

עפ"י יש לרמז מה שאמר כאן "מה אקב לא קבה אל" עפ"מ ש"כ אריז"ל דיש ענין לשמור שבת קודש ל"א שעות (הובא בבני יששכר מאמרי השבתות, ורמז בזה הא דמצות זכירת שבת בחינוך היא מצוה ל"א ע"ש). וע"י ששומרים הל"א שעות שבה יש בה ברכה, כדאי' בזה"ק של ליל ש"ק "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין" וזה מה שאמר בלעם: לא קבה קל, היינו, שמידת אל המרמזת על ל"א שעות של שמירת שבת מביאה ברכה לבנ"י וכנ"ל ולא מאפשרת לי לקלל. גם בזמירות ליום ש"ק אומרים: כי אשמרה שבת קל ישמרני ע"כ. והרמז ג"כ כהנ"ל, דע"י שמירת שבת - קל, היינו כמנין ל"א שעות וכנ"ל זה גופא - ישמרני.²⁹ ועי' באליה רבה אור"ח

²⁹ שמעתי מעשה נורא על איזה צעיר חילוני שהוא בן יחיד להורים חילונים הגרים בנהריה, ואחרי הטבח בשמחת תורה תשפ"ד החליט לצאת לשדה הקרב [גם שהי' פטור ע"פ חוק בהיותו בן יחיד], ואמו לא יכלה לישון בלילה מרוב דאגה לשלום בנה, בא' הלילות החליטה להסתובב ברחובות העיר, וראתה שהאור בבית הכנסת דלוק, נכנסה לשם וראתה איזה אברך שיושב ולומד, ניגשה אליו וביקשה ממנו ברכה עבור בנה, אמר לה אני לא רב אני איש פשוט אין בכוחי לעשות כלום, התעקשה דכעת אתה היחיד שתוכל לברך אותי ולתת לי עצה, החליט האברך להוציא סידור ולפתוח במקום הראשון, ויצא בדיוק בזמירות שבת "כי אשמרה שבת א-ל ישמרני" הראה לה באצבע על המילים ושאל אותה את שומרת שבת? וכשענתה בשלילה אמר לה אני לא רב אבל כך כתוב בסידור, ובוודאי אם תקבלי לשמור שבת יהי' זה לזכות לבנך. אח"כ חזרה הביתה וניסתה להשפיע על בעלה לשמור שבת ולא רצה שאמר שזה מידי קשה, החליטו ללכת לאיזה רב שאמר להם שאכן זה מידי קשה לקבל הכל מיד, ולכן מיעץ להם שישמרו כעת רק ג' שעות ראשונות של שבת, ותדליק נירות ובסוף ג' שעות יעשו הבדלה. ואכן כך עשו בשבת הבאה, בשעה ראשונה הי' נעים מאד, שכיון שלא

ההפטרה דפ' בלק הוא שורש הזכירות זכר נא מה יעץ וגו'.

וע"ע מש"כ בזה עה"פ וישת אל המדבר פניו ביתר ביאור מה שרצו בלק ובלעם לעקור קדושת שבת.

שייכות עם לבדד ישכון לאבות הקדושים

כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב: [שם ט']

בפשוטו כל הפסוק הוא ענין אחד, וכ"כ הרשב"ם דמפרש הטעם למה לא זעם אותם הק' ולמה אינו חפץ לקללם. שהרי מראש צורים שאני עומד עכשיו אני רואה אותם, ומראש הגבעה אני רואה, כי לבדם הם ואין שאר אומות מתחשבין ומעורבין עמהם. וגם יש בהם בנים קטנים שאין להם מניין. כי לא נמנו כי אם מבין עשרים שנה ומעלה, נמצא [מספרם] יותר ויותר וכו'.

אבל ברש"י פי' "כי מראש צרים אראנו - אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם, ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו ע"י אבות ואמהות: הן עם לבדד ישכון - הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד, כתרגומו: ובגוים לא יתחשב - כתרגומו, לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות, שנאמר (ירמיה ל, יא) כי אעשה כלה בכל הגוים וגו' אינן נמנין עם השאר"

"דבר אחר כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם, שנאמר (דברים לב, יב) ה' בדד ינחנו. וכשהאומות בטובה, הם אוכלין עם כל אחד ואחד ואין עולה להם מן החשבון, וזהו, ובגוים לא יתחשב."

הנה לפי' ראשון, לפו"ר נר' שאין שייכת בין רישא לסיפא רק דיש ב' סבות למה הם חזקים בין מצד תחלתם שהם האבות ובין מצד סופם כיון שהם חזקים כ"כ ישראל לבדם יירשו את העולם ולא האומות שיהיו כלים אז, וכ"כ בחי' הגרי"ז עה"ת, אולם למתבונן ברש"י יר' הן עם לבדד ישכון הוא פי' על רישא דקרא דאיזה חוזק זכו ישראל בזכות האבות, זה לשכון בדד לעתיד ושכל העולם יכלו חוץ מהם, ומ"מ אין סבה מיוחדת להזכיר ענין בדידות לאבות הקדושים, רק כמו שהרבה דברים הם מקבלים בזכות האבות כן ענין הברד זה בזכות האבות.

ולפי' ב' ברש"י לכ' אין שייכות לאבות הקדושים, רק כתוב כאן דבר נפרד שהם שמחים לבד, וכשהגוים שמחים גם הם שמחים ואינו עולה להם מן החשבון. עוד צ"ב לפי' ב' איפה כתוב כאן לשון שמחה בקרא.

[פי' רמ"ב ס"ק ה] בשם ספר התניא דבשבת אין זעם לפני הקדוש ברוך הוא ע"ש. וקשה הרי כתיב וקל זועם בכל יום, וצ"ל דלפי הנ"ל, דכאשר בני"י שומרים בשבת ל"א שעות כמנין קל, הרי הדין נהפך להם לרחמים ואין זעם אז לפני הקדוש ברוך הוא עליהם. וע"ע בשו"ת דעת משה להרה"ק ר"מ מבוואן - קראקא צ"ל (סדיגורה - או"ח סי' ח) כשדן לגבי מנהג האר"י הק' והבני יששכר לשמירת שבת ל"א שעות וז"ל: ירחם השי"ת שיהיה חסד אל כל היום כמנין הל"א שעות, ושיהיה אל זועם בכל יום לאויבינו ולשונאינו עכ"ל"ק.

בלק ובלעם רצו לעקור קדושת שבת

ואכן כמה נביאים התנבאו בסגנון אחד שכל ענין בלעם ובלק לעקור קדושת שבת עי' מגלה עמוקות דרוש ד' דלכן ערך שבעה מזבחות לעקור קדושת שבת, ולכן בלע"ם עם מ"ם סתומה [שעולה 600] בגי' שבת, וכן בלע"ם ר"ת בא לבטל עונג מנוחת שבת, ובס' אור למאיר [נכד הבני יששכר] כ' דזה לעומת זה עשה אלקים דכמו שבת דקדושה נאמר ודבר דבר כן להיפך בלעם במ"ם רבתי ה' כוחו בפה ושבת ר"ת שגורה תפלתו בפיו, ולכ"כ ויאמר לו בלק מה דבר ה' בגי' שבת, בלעם בצירוף בלק בן צפור עולה שבת אשר שניהם רצו לעשות טצדקי שיהי' כוחם לקלל, ולכן רצו לעקור קדו' שבת. ועי' ילקוט שמעוני כאן תשס"ז על מי מנה עפר יעקב שהזכיר ענין מה שכלל ישראל לובשים בגדי שבת ויו"ט. [יש מביאים זה כמראי מקום על מעלת בגדי שבת אבל למתבונן כ' שם על מי מנה עפר יעקב דגם כשיש להם בגדים יפים כבגדי שבת ויו"ט מ"מ הולכים לחכמים ולהתאבק בעפר רגליהם אף שבגדיהם מתלכלכים]

ובאמרי נעם אות ד' דכשראה בלק כח קדושת שבת ידע שלא יועיל כח כישוף, ולזה שלח לבלעם שיש לו כח הפה ויוכלו להתחבר ביחד לבטל קדו' שבת דבלק בן ציפור ובלעם עולה שבת, אבל לא הועילו דגם על הדיבור נצטוו ישראל, שלא יהא דיבורו של שבת כדיבורו של חול, ובכח שמירת שבת כדיבור אז גם כדיבור לא יכלו לעשות להם רע. וזה"פ הן עם לבדד ישכון דקאי על שבת שלא מצא לה בן זוג רק כלל ישראל אבל גוי ששבת חייב מיתה, ובס' בנו עטרת ישועה דע"י שמירת שבת מבטלים כח בלעם ובלק. ובספר אמרי אמת להגה"ק ר' לייבל איגר זי"ע [תרכ"ה] דבלק הוא הסדרה השביעית מספר במדבר א"כ הוא בבחינת שבת, וכן על

יכלו להיות עסוק בטלפון היו מוכרחים לדבר זע"ז ונזכרו בזמנים היפים שהי' להם אבל כשהגיע שעה אחרונה הי' מאד קשה בשביל הבעל לא לראות בטלפון ולא לעשן. אחר שבת שמעו שבדיוק באותה שעה שלישית שהי' הכי קשה בשבילם לשמור שבת, היה בנס בטנק מלא עם חיילים שהתפוצץ וכולם נהרגו חוץ מבנם שניצל בנס ונתקיים "כי אשמרה שבת קל ישמרני" ומאז קיבלו לשמור שבת בשלימות, ואותה אשה הולכת ממקום למקום לפרסם הסיפור.

יש להתעמק בביאור מלת "הן"

ונביא בזה דבריו הנפלאים של הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א כדי לבאר כוונת הפסוק, ולפני זה יש לנו להעמיק בביאור מלת "הן" שכתוב כאן וכן לקמן "הן עם כלביא יקום" [פסוק כ"ד] מה הכוונה בזה ומה נתוסף במלה זו. ונקדים החשיבות בהעמקת תיבה זו, מש"כ הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספרו דברות משה על ב"ק בשיעורים סי' א' במה שדנו הרבה ראשונים בריש ב"ק למה לא כתוב ארבעה אבות נזיקין "הן" וד' מחוסרי כפרה "הן" כמ"ש ד' ראשי שנים "הן", וכתבו התוס' "אית דוכתא דתני הן ואית דוכתא דלא תני הן", ופי' הגר"מ פ' דכוונת התוס' היא דצריך לדקדק על כל תיבה ותיבה שבמשנה, וכבוד התורה גדול הוא שנעיין בכל תיבה ותיבה, ואם בהשקפה ראשונה נראה מיותר יש לעיין עד שנעמוד על הצורך בזו התיבה שאינו מיותר, ועיי' בסוף מס' סוטה דתנן משמת ר"ע בטל כבוד התורה ופרש"י שהי' נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש [סנהדרין נא:] וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה וכן הוא כבוד תושבע"פ שאין בה תיבות יתירות שלא בדקדוק, ועיי"ש בדברות משה (בסי' א) שהאריך לבאר כלל זה - באיזה מקום תני הן - בששה ענפים בעמלות גדולה כדי להגדיל תורה ולהאדירה. ואם אמר כן ר' משה על תיבה במשנה שהוא תורה שבע"פ כש"כ בתורה שבכתב.

הן בלשון יוני אחת

הנה בפשוטו ביאור מלת "הן" הוא כמו "הרי" ובתרגום "הא" דהיינו איך אני יכול לקלל אותם "הרי" יש להם החוזק שיושבים לבדד. וכן במש"כ הן עם כלביא יקום לקמן פסוק כ"ד] הכוונה כן. אולם בתרגום יונתן חזינן הבודל, דכאן פי' "הא" אבל שם פי' "יְחִידָא הוּא עֲמָא הָדִין נִיִּיח וְשָׂרִי פְּאָרְיָא בְּגִבּוֹרְתָא" וצ"ב מנ"ל לפרש "הן" יחידאה.

אבל הביאור ע"פ דברי הגמ' שבת לא: "אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר: אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אליך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו', שכן בלשון יוני קורין לאחת הן"³⁰ ופירש"י ז"ל הן יחידה היא היראה בעולם

³⁰ עי' בדעת תורה לר' ירוחם לפ' נח [באורים בראשית פרק י פסוק ב] שכתב "כי מכל הלשונות החשובות שבעולם רואים ברור כי לפנים היה לכולם שפה אחת, כי כן תמצא בכל לשון ולשון מלות דומות זו לזו, והנה הם גם ישנים מאד ומעולם, וזו ראייה ודאית על אחידות מקורם ושרשם, ומצינו גם בגמ' (שבת לא ב) אמרו אין להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד וכו', וכתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה, שכן בלשון יוני קורין לאחת הן. ביטוי זה ל"אחד", מצינו כיום בלשון אשכנז,

³¹ וכן הוא במו"ק כח. לענין חמשה ימי חולי, עה"פ הן קרבו ימיך למות, הן - חד - שכן בלשון יוני קורין לאחת הן. ובמדרש [שמות רבה וארא פי"ב] הה"ד "הן אל ישגיב בכחו מי כמהו מורה (איוב לו). אמר ר' ברכיה: הן - אחת. בלשון יוני קורין לאחת הן, כלומר, אחד אלהינו ישגיב בכחו, מעצים כח הצדיקים לעשות רצונו" ובסנהדרין עו: דריש על הפסוק אותו ואתה (פ' קדושים) "אותו ואת אחת מהן, שכן בלשון יוני קורין לאחת הן" נמצא דמלת הן מורה על אחד ומיוחד.

וצ"ב מה ענין הן לאחד, ונתבארו הדברים היטב במדרש בפ' בא פרשה טו סימן ז [והובא בקיצור במהרש"א שבת שם בשם הערוך] בביאור פסוק הן עם לבדד ישכון.

[מתחלה הביאו שם רישא דקרא שלנו כי מראש צורים אראנו אלו האבות שנאמר (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה', מוצאים אנו מתחלה היה המקום מבקש לכוון העולם ולא היה מוצא עד שעמדו האבות, משל למלך שהיה מבקש לבנות מדינה גזר וחפשו מקום לבנות בו המדינה בא ליתן היסוד והיו המים עולים מן התהום ולא היו מניחים לעשות את היסוד, שוב בא ליתן את היסוד במקום אחר והיו המים מהפכים עד שבא במקום אחד ומצא שם צור גדול אמר כאן אני קובע את המדינה על הצורים הללו, כך מתחלה היה העולם מים במים והיה האלהים מבקש לכוון עולמים ולא היו הרשעים מניחין, מה כתיב בדורו של אנוש כיון שבאו האבות וזכו אמר הקדוש ברוך הוא על אלו אני מכונן העולם שנאמר (שמואל א ב) כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל, לכך כתיב (במדבר כג) כי מראש צורים אראנו]

אח"כ הביא מש"כ "הן עם לבדד ישכון", ושואל מהו, ומתרחץ הן כל האותיות מזדווגין חוץ מב' אותיות הללו, כיצד³² א"ט הרי י', ב"ח הרי י', ג"ז הרי י', ד"ו הרי י', נמצא ה' לעצמה, וכן האות הני' אין לה זוג י"צ הרי ק', כ"פ הרי ק', ל"ע הרי ק', מ"ס הרי ק', נמצא נ' לעצמה, אמר הקדוש ברוך הוא כשם ששני אותיות הללו אינן

[לכ' ר"ל איינס באידיש one באנגלית] וכן בהרבה לשונות של גויים שונים, ואין כאן המקום לפרט ריבוי המלים הדומות הנמצאות בלשונות גויים, הדרים בקצוי ארץ רחוקים זה מזה, ואשר אף לא ראו אחד את רעהו, הלא זה מעיד ודאי על שפה אחת שהיתה אם לכולם, ומזה תבין גם כי ממשפחה אחת יצאו כל הגויים, וכל זה מגיד לך ברור, והוא באמת מופת גדול, על אמונת חרוש העולם.

³¹ והגרש"ז מקלם בחכמה ומוסר חלק א סימן רג הקשה איך היא יחידה, הלא יש תרי"ג מצות? אלא ודאי דכל התרי"ג מצות, הן לתכלית היראה, כי ע"י התרי"ג מצות, תצא היראה האמתית לאור, וכן אמרו שם ל"א ע"א על פסוק והי' אמונת עתך, אמונת זה סדר זרעים, עתך - זה סדר מועד וכו', וחשיב שם כל התורה כולה ואעפ"כ "יראת ה' היא אוצרו", ופירש"י ז"ל "היא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון" הרי, כי תכלית כל התורה כולה היא הכל שתצא היראה בשלמות.

³² עי' סוכה נב: "שכן באטב"ח של רבי חייא קורין לסהדה מנון". וברש"י ד"ה באטב"ח אלפא ביתא הוא: א"ט ב"ח ג"ז ד"ו הרי עשיריות, י"צ כ"פ ל"ע מ"ס הרי מאות, ק"ץ ר"ף ש"ן ת"ם הרי אלפים, ונשארו הנ"ך שלא היה לה"א בן זוג בעשירות, ולא לנו"ן בן זוג במאות לפי סדר האותיות, ולא לכ"ף בן זוג באלפים, וחברם יחד, נמצא דרך אלף בית זה סהדה - מנון, סמ"ך מן מ"ס במקום מ"ם, ה"א מן ה"ן במקום הנו"ן דלית מן ד"ו במקום וי"ו, ועוד ה' במקום נו"ן" לפי"ו יובן דגם מלת "הקד" הרה ילדת בן [בראשית ט"ז ה' ושופטים י"ג ה-ז] שייכא לזה דגם הכ"ף אין לה בן זוג.

יְהִי כְכֹכְרְךָ: [בראשית ל לד] שבמלת הן הצדיק לבן תביעת יעקב [ע"ע מש"כ הכוה"ק הן גרשת אותי, - בראשית ד' י"ד ועה"פ הן אדוני לא ידע- שם ל"ט ח'], וטעם הן לי משפט אמת וצדק הוא לי (עס געשיעהט מיר רעכט) שלא נתת לי זרע.

עוד הוסיף שם דלפי שיבאר [לקמן ט"ז ב' הובא לקמן] שהמכוון במלת הן והנה לשון הנאה הרגיל ברבותינו, יש לפרשו כן גם כאן, וטעם הן לי. הנאה יש לי במניעת נתינת זרע (אנגענעהם איז'ט'ס מיר) וזה יותר נכון, **מתרצה אני בכל לב מה שהסכימה חכמתך העליונה עלי לבלי נתן זרע**, כי אתה המטיב לכל בריותך טובות לבלי תכלית, ואם היתה לטובתי לא היית מונע ממני את הטובה הזאת, ובטוח אני שמניעת הזרע ממני הוא ממדת טובך עלי, כי פן לא יהיה זרע ברך ואינו הגון. וסמוכים לפי זה מב"ר, דאיתא התם, אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע **אם עתיד להעמיד בנים שיכעיסוך מוטב לי להשאר ערירי**. - ואחרי קבלו באהבה גזרת אלהים עליו במניעת הזרע התפלל על עבדו נאמן ביתו שהוא ישאר אחריו במקום זרע, עז"א "והנה בן ביתי" מלת והנה ישמש על הבקשה, כי כמו שישמש מלת הן להודעת קבלת דברי חברו ושייטיבו דבריו בעיניו (כמ"ש בשם רש"י ותיב"ע), ככה ישמש מלת הנה נא אדוני, דת"א הנה בבעו, וכן כל הנה נא הואלתי (שבתפלת אברהם על סדום) תיב"ע הנה בבעו, ובמ"ר במדבר רבה ד, רי"ד ואני הנה לקחתי את הלויים, ואני הנה בשמחה וברצון. ואני הנה נתתי לך (קרח י"ח ח') תיב"ע ואנא בחדוה יחבית לך. וכן כתב רש"י שם בשם ספרי. ותרגום והנה בן ביתי וגומר (מאגנע מיין הויזגענאָססע מיך ערבען). עי"ש שהאריך שביקש על אליעזר שיירש ירושתו הרוחנית כיון שמצא אותו ראוי לכך בהיותו דולה ומשקה ממנו.

עוד שם לקמן בפ' לך לך [טז פסוק ב] במש"כ "ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי" כתב הכוה"ק במש"כ "הנה נא עצרני" מלת הנה ישמש גם שמוש ההמשך, לחבר שני משפטים שהאחד תולדת השני, זה סבה לזה, כמו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה, חלק השני תולדה מחלק הראשון שבמאמר. וטעמו אחרי שאנכי מעותד למיתה למה לי, וכן הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים ונהפכו לדם, הפיכת הדם יהיה הנמשך מן ההכאה, ולכן יקדם להם מלת הנה לשמוש ההמשך ותרגומו (דא), וכן כאן הנה נא עצרני ה' מלדת, בא נא אל שפחתי, אחר שעצרני לכן בא מלת הן ישמש שמוש ההמשך, כמו הן קרבו ימין למות קרא את יהושע, הקריאה נמשכת מסבת קריבת הימים, הן גביר שמתיו לך ולכה אפה מה אעשה, מניעת הברכה היא

יכולין להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן כך ישראל אינן יכולין להדבק עם כל העובדי כוכבים ומזלות הקדמונים אלא לעצמן מפורשים, שאפילו שונא גזור עליהם לחלל השבת ומבטל את המילה או לעבוד עבודת כוכבים הן נהרגים ואין מתערבים בהם שנא' (במדבר כג) הן עם לבדר ישכון ובגוים לא יתחשב, ומה אני עושה כל שונא וכל אויב שיגזור עליהם גזרה אני הורגו שנא' הן עם כלביא יקום, מיכן אתה למד אתה מוצא בא עליהם עמלק והרגו אותו כמו שנאמר (שמות יז) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, בא סיסרא והרגוהו שנאמר (שופטים ד) ויהם ה' את סיסרא וכן כל אויביהם, וכן בצאת ישראל ממצרים הקדוש ברוך הוא אומר להן ואתם לא תצאו וגו' הם בבתיכם והוא הורג את אויביהם שנא' (שמות יב) ועבר ה' לנגוף את מצרים, הה"ד הן עם כלביא יקום.....

הרי לן דמה שמלת הן מורה על אחד ומיוחד, כיון דגם שתי אותיות אלו הם בנפרד, ולכן בכ"מ קורין לאחת הן, ומבואר במדרש דשבח כלל ישראל במש"כ הן עם לבדר ישכון, כולל מה שמוסרים נפשם להשאר נפרד מן הגוים, וזה גופא גורם הברכה דהן עם כלביא יקום שיתגברו על הגוים, וא"ש דגם שם נקט לשון הן להורות דכח ההתגברות על הגוים בא גופא ממה שאין מתערבים עם הגוים.

הן הכוונה לשמחה והתרצות

אולם בדברי הכתב והקבלה מצינו ביאור חדש ונפלא במלת הן ומבאר בזה פסוק שלנו.

ולזה יש להקדים דבריו בפ' לך לך, [בראשית פרק טו פסוק ג] במש"כ שם "ויאמר אברם.. מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר: ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי: וכ' הכוה"ק דלדעת המפרשים יש גם במאמר זה תרעומות נגדו ית', והנה מלבד שאין לחשוד לאהוב ה' ע"ז, גם הוא מאמר מיותר, כי הם הדברים בעצמם שבמאמר הקודם, וכפול ענין במלות שונות, וגם הנגינה קשה שהפסיקה מלת לי בז"ק ממה שאחריו, כי היה ראוי בטעם מחובר, ולכן פי' פירוש מחודש מאד היפוך מהפשטות, שהתנהג אבינו הזקן בזה כמו שהוא ראוי לעובד ה' באמת, שיניח כל עניניו אל גזרת העליון ית' ולירא לבקש דבר פן לא יהיה בו תקנתו, לכן אחר אמרו תחלה ואנכי הולך ערירי, התעורר דעתו עליו כל יהיה נתפס בלשונו ובמשמעות דבריו אלה כתרעומות. לכן גלה דעתו כי נהפוך הוא, שבשמחה גמורה ובנפש חפצה הוא מקבל מה שנגזר עליו להיות ערירי, וזהו "הן לי" מלת הן משמשת להצדיק דברי חברו, כמורגל בדברי רבותינו האומר לחברו מנה לי בידך וא"ל הן. וכן לבן אמר ליעקב הן לו

איזט בעווילליגט) וטעם המקרא, הדבור הראשון אשר יאמר לעתיד לציון היא "הנה הנם" כל הטובות והצלחות אשר בקשו מאז, עתה באו ונתמלאו, ובוה רישא דקרא דומה לסיפּי: **"עכ"ד הנפלאים של הכוה"ק"**.

כעת הרווחנו פי' חדש למלת הן והנה שהוא ההתרצות לדבר והשמחה וההנאה בו, ולענין אברהם ושרה הי' זה מעלה עצומה שקיבלו באהבה ורצון אם לא מיועד להם בנים, והנה זה כמתמלא הבקשה ומתריצים בו.

ומעתה נחזור לפסוק שלנו הן עם לבדד ישכון, והבאנו פי' ב' של רש"י דכשהם שמחים אין אומה שמחה עמהם וקשה איפה הרמז לענין שמחה ותי' כאן הכתב והקבלה ע"פ דרכו לעיל דהרי מלת הן מורה על ההתרצות והשמחה וההנאה, ולפ"ז יהי' פי' הכתוב, דשמחת העם והנאתם היא כשישכנו לבדד מובדל ומופרש בלתי מעורב בין מחולפי הדת הגורמים להשבית אותם משמחת עבודתם, והוסיף דבזה מבואר למה **מלות הן-עם מחוברים במקף "הָרָצוֹן לְבַדְדִּי יִשְׁכֵּן"**³⁴ דמורה שהם מחוברים דהכוונה שהם בעצמם הם שמחים. אבל אי הכוונה "הרי" הי' צריך להיות בנפרד.

והוסיף הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א דלפ"ז מובן היטב המשך סיפא דקרא לרישא, דהנה כבר הבאנו ממדרש פ' בא דמעלת הן עם לבדד ישכון הוא שגם כשגוזרים עליהם גזירות מ"מ הם נשארים נאמנים להקב"ה ונפרדים מן הגוים, וי"ל דגם זה מקבלים בשמחה והתרצות דכך הוא רצון ה', ומאיפה קיבלו כח זה, מהאבות והאמהות מאברהם ושרה, שקבלו באהבה והתרצות גזירת הקב"ה שלא יהי' להם בנים, וע"ז שיבח בלעם את כלל ישראל דלאומה כזו אין הוא יכול להתגבר, ולזה הדגיש שבגוים לא יתחשב, שאצל גוי ל"ש ד"ז כלל, שגוי לא מתרצה לשום דבר שהכל **כלא נחשב אצלו** וכל חייו הוא עסוק לקחת יותר ויותר הנאות עוה"ז בלי גבול. ולזה יש להוסיף גם הן עם כלביא יקום שקמים כל יום לעבוד את ה' בשמחה והתרצות. ויש לצרף דברי העקדה שבלעם אמר זה לעומת מה שבלק אמר לו בתחלת הפרשה **"הנה העם היוצא ממצרים"** אתה אמרת כן בלשון זילזול דהנה זה איזה עם, אבל אני אומר לך איזה עם חשוב זה הן עם לבדד ישכון.

עפי"ז י"ל מה שאמרו חז"ל **בשבת לא**: דאין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנא' הן יראת ה' היא חכמה שכן בלשון יוני קורין להן אחת, באו לרמז דאצל גוי כמו יוני עיקר מחשבתו הוא תאוות והנאות עוה"ז,

לסבת היותו גביר עליך. הן עשו אחי איש שעיר אולי ימשני והייתי וגו'. ועד"ז הן לא הובא את דמה אכל תאכלו אותו (שמיני יו"ד), הן היום הקריבו וגו' ואכלתי וגו' חטאת (שם) הן עוד היום גדול, לא עת האסף - ומעתיקי התורה ללשון אשכנזי האחרונים הרגילו עצמם לתרגם בכ"מ מלת הן הנה (זיעהע) כמלת הקריאה, ואם תבדוק אחריהם בעין יפה תמצא על הרוב שאין מקום בו אל מלת הקריאה ובפרט כשהדבור נכח אל הש"י, כמן הן גרשת אותי היום, הן בני ישראל לא שמעו אלי; או כשהוא יתברך המדבר, כמו הן קרבו ימיך למות, הן האדם היה כאחד ממנו וכדומה, אין מן הראוי לתרגמו למלת הקריאה, אשר יורה אם התרגשות הנפש והמייתה בהפעלותיה בדבור, אם לעורר כוונת השומע אל אשר ידובר אליו, ואין כל אלה נאותים אליו יתברך המרוחק מכל אלה תכלית הריחוק, ובלעדי כל אלה אין מתפארת הלשון להרבות כ"כ במלות הקריאה, ומעוטן יפה, כאשר יטעם כל חיק בעל מליצה.

ובהכרח יל"פ כמ"ש לעיל עה"פ "הן לי לא נתת זרע" ע"פ דעת המתרגמים אונקלוס ויב"ע ומדעת רבותינו שיש במלת הנה גם המכוון על ההתרצות בדבר והשמחה בו, וענין הבקשה, ובאמת ענינים אלה קרובים זה לזה, כי ההתרצות בדבר מן הדברים גורם להשתדל להשיגו ולבקשו, ואם השיגו ישמח בו, ויראה שמזה הסתעף מלת הון על העושר והנכסים (הון ועושר בביתו) כי כל רצון וחפץ האדם בזה ומשתדל בהשגתו והנה הוא שמח בו, וממלת הנה שהוראתו ההתרצות בדבר שמשו רבותינו לומר על דבר שהוא לפי החפץ והרצון (ב"ר פ"ג) דין הניין לי יתהון לא הניין לי, כלומר העולם הנברא עתה הוא כחפצי ורצוני. ואמרו (ב"ר פ"ח) ואני אתנהלה לאטי להיני להיני אני מהלך, ופרש"י והערוך להיני בנחת והיינו כפי החפץ והרצון, [בעקוועם] וכן לשונות הנאה הרגיל בדברי רבותינו, הרוצה להנות יהנה כאלישע, ברא בריות ואילנות להנות בהם ב"א, כל הנהנה מן עה"ז וכדומה, כלם מסתעפים ממלת הן והנה, לפי מכונו על ההתרצות בדבר והשמחה בו,³³ לפי זה המכוון במלת הנני, חפצי ברצונך (איך בין ווילליג) וכן ותהינו לעלות ההרה (דברים א' מ"א) ותהינו כמו ותתרכו הפך המיאון הקדום, ושתי הוראות שבמלת הנה על הרצון והמבוקש מכוונים במאמר (ישעיה מ"א) ראשון לציון הנה הנם, מלת הנה על ההתרצות, ומלת הנם על המבוקש, כלומר נתרצה מבוקשם (איזהר וואונש

³³ יל"ע אי הנאה לשון ארמי או לשון הקדש, דהנה לא מצינו לשון זה בכל התנ"ך, ותלוי לכ' במח' הרד"ק ור"י הבחור בס' התשבי האם כל מלה שאינו בתנ"ך בהכרח אינו לשה"ק, ויש להביא רא' לענין הנאה מלשון הגמ' קידושין נו: דאי ס"ד לאיסור הנאה הוא דכתיב, "נכתוב קרא לא יהנה", ובבב"ק מא. "נכתוב רחמנא לא יהנה". אולם יתכן דאחרי שלא כתוב כבר אינו לשה"ק.

³⁴ זה שהוא במקף גורם שטעם המקרא יהי' לעולם רק על חלק השני, הָרָצוֹן לְבַדְדִּי יִשְׁכֵּן ולקמן פסוק כ"ד הָרָצוֹן לְבַדְדִּי יִקְוֶה ויל"ע האם יש היכר גם בהפסק הקריאה בין התיבות, גם אם יש זה כמעט לא ניכר.

המרויח וכאדם המשתעשע בשעשועים לרוב חשקם בתורה".³⁷

הקב"ה לא מרגיש עמל בעולמו

עוד כתב "כי באמצעות שתי הדרגות שיש בישראל אין הקב"ה מקפיד על רשע שבעולם מהאומות, ואינו מאבדם, גם אינו יגע בבריאת עולמו ובנשיאת עול לכל הדברים הצריכין בעולם, גם אינו רואה עמל שעמל כביכול בסבילת העולם ובמזונותיו, ובסיפוק צרכיו הכל אינו חש לו בשביל ישראל" וכו'.

והגרצ"מ זילברברג שליט"א אמר דיתכן שיסבב הקב"ה פקק עצום של מאות מכוניות, והכל בשביל שיש יהודי אחד שם שיקבל הכל בסבלנות ובאורך רוח, ולא יכעוס ולא יקפיד, וכמו שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה והביא רעב בארץ בשביל אברהם אף שכולם סבלו מזה.

ביאור השבח עם כלביא

הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה: [שם כ"ד]

ביאור ההבדל בין לביא וארי כ' רמב"ן דתחלה כלביא יקום שהוא הגור ואח"כ יתנשא כארי.³⁸ ובפי' ר"ח פלטיאל עה"ת כ' דהקדים לביא לארי משום שהלביא יותר מסוכן לטרוף ואדוק בטריפה יותר מארי ושעת הטריפה ממנה לקום ולטרוף יותר מן האריה. ואלשיך כ' שהלביא הוא ארי' חלש וארי הוא חזק, ולקמן כ"ד ט' במש"כ "פָּרַע שָׁכַב פָּאָרִי וּכְלָבִיא מִי יָקִימוּ מְבָרְכִיךָ בְּרוּךְ וְאֶרְכִיךָ אָרוּר" כ' ר"ח פלטיאל בפי' א' דלביא היא הלביאה נקבת האריה. וכ"כ המלבי"ם כאן וביאר דכיון דיש לה גורים תמהר לקום בכעסה, ולכ"כ לשון יקום וארי הוא גור יותר ולכ"כ יתנשא, והנצי"ב בהעמק דבר כ' דלביא הוא גבור בטבעו וארי יש לו התנשאות הנפש לפעול יותר מכוחו כדי שלא יגרע כוחו שהוא מלך החיות ולכ"כ לשון יתנשא.

³⁷ והגר"ר עזריאל רחוביים שליט"א מראשי ישיבת גייטסהעד יחלימהו ה' וירפאהו מתלהב מאד מרברי אור החיים הללו, ומשווה לזה דברי זקינו החת"ס בתורת משה פ' בחקותי עה"פ ואשבור מוטות עלכם שלעתיד ישבור הקב"ה מעלינו גם העול שמרגישים ברוחניות – מאחי הרב יעקב שליט"א ויל"פ בזה מה שמתפללין ושבר עולנו מעל צוארינו דקאי גם על העול רוחני שמרגישים בקיום המצוות.

³⁸ חידוש עצום כתוב בספר אמת ליעקב כאן דאריה וארי הם שני תיבות נפרדות, ויתיישב בזה סדר המשנה דנקט בסנהדרין ב. הזאב והארי, וכן הוא בב"ק טו: והיינו דנקט כסדר שהם מופיעים בתורה, וכיון שארי הוא תיבה בפני עצמו הרי הוא נזכר בפעם הראשונה הכא, ואילו אריה כבר נזכר פעמים בפרשת ויחי [בראשית מ"ט פ"ט]. אצל רכת יעקב גור אריה יהודה וגו' כרע רבץ כאריה וגו' ומה דנקט נחש לבסוף – אף על פי שהוא ראשון במקרא, משום שהוא תלוי בפלוגתא וכדאיתא שם בגמ' דבין ר"ע לת"ק איכא בינייהו נחש, ודו"ק. ע"כ. ויל"ע אם יש בזה נפק"מ להלכה לענין גיטין וכתובה.

כשידוע שהיוונים חידשו הרבה בעניני הנאות הגוף, ולעומת זה עיקר הנאה של יהודי הוא כשמתגבר על יצרו ע"י שיש לו יראת שמים, דסיפוק של פעם אחת התאפקות של יהודי שווה נגד אלפי הנאות של גוי יוני.³⁵

ובמה שהבאנו בריש דברינו מה שדנו בעלי תוס' למה בריש ב"ק לא כתוב ארבעה אבות נזיקין הן וכן בעוד מקומות, כ' במאור ושמש [פסח ד"ה אלן בשם הרה"ק הרבי אלימלך מליזענסק זי"ע שהיכי שחז"ל רצו שהדבר יהי' אמרו בלשון "הן", שהוא דבר חיובי, כגון ארבעה ראשי שנים הן וכו'. והיכי שחז"ל שללו את הדבר, שאינו דבר חיובי, לא גזרו ושנו בלשון הן, כגון ארבעה אבות נזיקין, י"ג אבות נזיקין, ארבעה מחוסרי כפרה וכו'. וכיו"ב הביא בס' דרך פיקודיך (מצוה נ"א) מהרמ"ע מפאנו. וזה מתאים עם דברי הכתב והקבלה דהן ענינו שמחה והתרצות ואין אנו מרוצים בהזיקות ומחסרון כפרה.

ובמה שהוזכר אצל משה הן קרבו ימין למות, ובגמ' מו"ק כח. ובילקוט פ' וילך הובא גם ע"ז הן – חד – שכן בלשון יוני קורין לאחת הן. ראה בתורת משה לחת"ס פ' וילך [דברים לא יד] שא"ל הקב"ה שמשני מיתות לא יצויר בו כי אם אחד, והיינו קרבו ימין לבד מצד הפסדן של ישראל, אבל מצד עצמותו חי הוא עדיין עי"ש באריכות. ועי' עוד שם מה שביאר דברי הילקוט "אמר משה להקב"ה בהן קלסתיך הן לה' אלוקיך השמים ושמי השמים ובהן אתה גוזר מיתתי הן קרבו ימין למות, א"ל הקדוש ברוך הוא והלא אמרת והן לא יאמינו לי וכו'. וע"ע בדרשות חת"ס ח"א קלא.

צדיקים לא מרגישים עמל במצוות

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל וגו' [שם כ"א]

דברים נפלאים כתוב כאן באור החיים הק' ³⁶ וז"ל "גם נתכוון לומר שהצדיקים הגם שעושים מצוות וכל עסקם בתורה אינם מרגישים שיש להם עמל אלא אדרבה כאדם

³⁵ ובעיקר מה שאחת שייכא ליראת ה' כתב הקדושת לוי שמות פרשת תצוה דהרי הקב"ה עושה ופעל הכל, וכשעולמות מסתכלים בשורשם ורואים שמעצמותם אין להם כלום, רק כל חיותם הוא מאת הבורא ברוך הוא, אז יראה ופחד חיל ורעדה יאחזון. והנה הבורא ברוך הוא בעולמו ברא דברים המנגדים זה לזה, אש ומים ורוח ועפר. וכל זה כשמתכלין על עצמותם, אבל כשמתכלין על שורשם שהם מקבלין חיות ממקום אחד, שם הם באחדות גמור, אז גם בכאן הם באחדות גמור. זהו הרמז בפסוק 'הן', כי 'הן' לשון אחדות, שכן בלשון יוני קורין לאחת הן. וזהו הרמז 'הן', האחדות בא מיראת ה', כשהן ביראה מחמת הסתכלות בשורשם אז הם באחדות גמור.

³⁶ בכל הפרשה יש ריבוי עצום מתורת אור החיים הק' וכדאי ללמוד בפרט לקראת היארציט ט"ז תמוז.

ממהרים סמוך לקימה] וממליכין להקב"ה ונעשין כאריות ומפליגין לדרך ארץ למשא ומתן, אם נתקל אחד מהם בכולם או אם מחבלין באין ליגע באחד מהן ממליך להקב"ה, לא ישכב עד יאכל טרף כשהוא אומר ה' אחד נאכלין המחבלין מפניו ומלחשין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ובורחין, והוא נסמך בקריאת שמע משומרי היום לשומרי הלילה וכשבא לישן מפקיד רוחו להקב"ה שנא' בידך אפקיד רוחי וכשנער ממליך בהקב"ה השומרים כלילה מוסרין אותו לשומרי היום שנא' נפשי לה' משומרים לבוקר שומרים לבוקר לכן בלעם אומר אי זו אומה כזו".

ובספר יפה תואר על המדרש הק' דמנ"ל לחז"ל להכניס ענין השינה, ואי נכנס כאן ענין השינה ל"ל לומר ישנים מן המצוות הרי י"ל כפשוטו דכיון דהי' ישן צריך התגברות מיוחדת לקיים מצות, ותי' דבאמת אין דמיון קימת הלבאי לקימת השחר מהשינה, שקימת הלבאי לטרפו אינה אלא בעת שירעב באי זו שעה שיהיה מהיום ול"ש כלל לקימה משינה בבוקר, ולזה אמר שהם ישנים מהתורה והמצוות, שעכשו דומה קימתם בשחרית לקימת האריה לטרופו שהוא קם לטרופו והיה כי ירעב. וכן ישראל מה שיקומו בשחרית לחטוף המצוות, לפי שהם ישנים כלילה מהן, והו"ל כמבקשי טרף לרעבונם.

ביאור ענין החטיפה

ובמ"ש וחוטפין קריאת שמע פי' יפה תאר דר"ל אם מתפללין כותיקין שגומרין אותה עם הנץ החמה, שכשרואין החמה יוצאה, חוטפין קריאת שמע לכיון גמרה שלא יאחרו עד יציאתה. אולם העיר שברש"י מבואר דחטיפה מתייחס לכמה מצוות ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפלין. והגר"מ פיינשטיין זצ"ל בדרש משה פי' ענין החטיפה, שהוא עושה השתדלות לא להחמיץ את המצוה, ואף לא להמתין לזמן מוכשר יותר, אלא לתפסם לאלתר, והיא מעלה גדולה יותר מהידור מצוה שיעשה אח"כ בישוב הדעת. והח"ח זי"ע היה אומר שלחטוף הכוונה שאם כולם חוטפים את התפוחים תחטוף גם אתה, וכן ידוע מבעל הקה"י שהתנגן לעצמו מאמר חז"ל חטוף ואכול.. והוסיף לפרש דעוה"ז הוא החדר הקדמי שלפני אולם החתונה שם לא מגישים מלצרים, אלא צריך לבד לחטוף. וענין זה יש ללמוד מאריה דמבואר בפסחים מט. דארי דורס ואוכל ואין לו בוש פנים, וכתב הבניהו דאכול אותה קודם שתמות, וכמו שאחז"ל גבי עוף הדורס [חולין סא]. וזה המהירות שאוכל אותה תיכף קודם שתמות, מורה שהוא ירא פן תבא חיה אחרת ותתגבר עליו ותחטפנה ממנו, ולכן ממהר לאכלה ואינו ממתיך וא"כ כש"כ שצריך לנהוג כך במצוות, שכל אחד יחטוף כדי שהשטן לא יחטוף אותה.

והנה ראב"ע ורמב"ן פירשו הפסוק דזה משל שינצחו ישראל את מלכי כנען בכניסתם לא"י או קודם לכן, והוסיף ר"ח פלטיאל דכאן מדבר בתחלת יציאת מצרים שהתחילו להרוג בשונאיהם ועדיין לא סיימו ולכן דימהו לקימה לשם טריפה ולכן הקדים לביא לארי. אבל לקמן כד ט' שכבר עקרו שונאיהם כמ"ש שם ועצמותיהם יגרם דימהו לארי וללביא במנוחתם ואמר כרע רבץ כארי וכלביא מי יקימנו והקדים ארי ללביא שארי ממהר לנוח מטריפה. ובאלשיך כ' דהקדים את הלבאי שהוא ארי' חלש לארי שהוא ארי' חזק כדי לרמוז על מצבם של ישראל אחרי מיתת משה שהי' מעט חלשים ומ"מ יקומו כלביא לכבוש את יריחו.

וכ' המשך חכמה דכאשר הלבאי שוכב אין גבורתו נכרת כלל וכשהוא קם נראה לעין כל תוקפו וגבורתו וכן ישראל שהיו עבדים שאפי' על אנשי ביתם לא שלטו ועתה לפתע קמו ומנצחים הם במלחמות מעצמם ללא השתתפות מלכות אחרת כמו ארי' שאינו קורא לשום חי' לעזרה. ובאור החיים הק' פי' דכלביא יקום זה בתחלת דרכו דאף שבדרך כלל מי שנמצא בתחלת דרכו ואינו מלומד במלחמה לא יעשו גבורות, הם כבר בתחלת דרכם עשו נפלאות במלחמת סיחון ועוג וכארי יתנשא שאף שעברו עליהם כמה מלחמות הם מתנשאים בכוחם ולא יהיו נחלשים אלא הולכים ומתגברים.

ובמש"כ לא ישכב עד יאכל טרף וכו' פי' באונקלוס דר"ל דלא ישכון בארצו במנוחה עד שיהרוג הרג בבעלי שונאיו כמו הארי שאינו נח עד שיטרוף טרף ויאכל אף עם זה לא ינוח בארצו עד שישמיד את כל האומות ויירש נכסיהם, והוסיף הספורנו שהדימוי לטרף בא ללמד שעמי כנען הם עתה טרף לשיניהם של ישראל ואין בהם כח כלל כמ"ש כי לחמינו הם.

שבחן של ישראל בחטיפת מצוות

אולם ברש"י פי' כל הפסוק על שבחן של ישראל בענין קיום המצוות ועבודת ה', ופי' "כשהן עומדים משנתם שחרית הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות ללבוש יציאת לקרוא את שמע ולהניח תפלין, לא ישכב כלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום בא מחנה וגייס להזיקם הקב"ה שומרים ונלחם מלחמותם ומפילים חללים דבר אחר הן עם כלביא יקום וגו' כתרגומו. הקדים הדרש לפשטות הפסוק.

ומקור רש"י מתנחומא יד וכ"ה לשון המדרש [במ"ד כ כן] "הן עם כלביא יקום אין אומה בעולם כיוצא בהם הרי הן ישנים מן התורה ומן המצוות [ר"ל בעת השינה עת הסתלקות השכל] ועומדין משנתן כאריות וחוטפין קריאת שמע [ר"ל

הוא נקרא שיאכל טרף. כלל הדבר, הכתוב רצה לומר כי ישראל מעשיהם אלקיים כמו שראוי לאומה אלקית, וזהו "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא". ודי בזה:

וי"ל דחש מהר"ל שיהיו אלו שירצו לתלות בפסוק זה גבורה אנושית, והגם דראשונים פירשוהו כפשוטו י"ל דאחרי שכלל ישראל מתגברים כארי בעבודת ה' אז מתלבש הסייעתא דשמיא בבמה שנראה לעיני הגוים כגבורה אנושית ולכן בלעם שהוא גוי מתכוון לגבורה אנושית אבל הכוונה האמיתי הוא לגבורה אלהית. וכן אנו רואים בזמנינו שהגוים מתפעלים מגבורה אנושית של ישראל ואין הם מבחינים בין שומרי תורה ומצוות ופורקי עול, ויש לצרף לזה דבריו הנפלאים של מן החת"ס עה"פ שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם [תורת משה בראשית מט ה] במש"כ שם רש"י אומנות זו חמס הוא בידיהם מברכת עשו ועל חרבך תחי' ולכאורה ק' הלא כל מלכי ישראל נלחמו בחרב ובחנית. ותי' כי הנה ה' איש מלחמה אשר נלחם לישראל בשונאיהם ואשר הי' ע"י חרב וחנית זו היא רק גיאנות לישראל ורשות ניתן על זה מאת השי"ת להתגאה בזה על האומות שיאמרו ידי ישראל עשתה כל אלה וכתוב [דברים כ"ו י"ט] ולתתך עליון על כל הגוים לשם ולתהלה וגו', ואמר נשם ל"ג כ"ט] מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב פי' ואשר הי' לך במלחמה חרב זו היא גאותך, ויכחשו אויבך לך, שיאמרו כי שלך היא הישועה, אמנם שמעון ולוי שבאו על שכם בחרב וחנית רק לנצח בכלי מלחמה, א"כ זו היא אומנתו של עשו."

ובספר הזכרון [ירושלים - תשכ"ד] ע' י"ט בהערה, אחר שהביא החת"ס כפי' הנ"ל בפ' וזאת הברכה, בשם הגאון מו"ה וואלף באסקוויץ, הוסיף "ואומר אני שזהו ר"ת כלבי"א, כי לא בחרבם ירשו ארץ [תהלים מ"ד ד], או כי לא בכח יגבר איש [שמואל א', ב' ט], ומ"מ כארי יתנשא, בנשיאות וכבוד, כאילו הם גבורים כאריות, לא ישכב עד יאכל טרף, בחרבות שבשפתותי בקוראי שמע על מטותיהם כפירש"י, ואין מדרך אותו ההריגה להראות דם, כ"א להיות נגוף וימות, מ"מ לתוספת כבודם דם חללים ישתה".

הרי מבואר דהגם דהישועה הוא כולו יד ה' שהוא זה איש מלחמה מ"מ רשות נתונה לישראל להתגאה בזה על הגוים שיחשבו שבאמת יש לישראל כח וגבורה אף שאינו אמת, וא"כ הגוים יפרשו הפסוק הן עם כלביא יקום כפשוטו, ³⁹ אבל הילד בחדר צריך לחנך כמש"כ

וכ' הרא"ם דהמקור של חז"ל לפרש כן שא"א שיהי' כפשוטו דהרי כל האמור אינו אלא ספור שבחם בתורה ובמצות וחבת המקום עליהם, ולכן דרשו רז"ל גם המקרא הזה על קיום המצות, על דרך נאבות ה, כן "הוי עז כנמר וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים", שכשיקום ממטתו ויתנשא ממנו, הוא כארי וכלביא לקיים המצות של שחרית, שהם לבישת הטלית וקריאת שמע והנחת תפלין, וכן בערבית לא ישכב על מטתו עד שיאכל כל הבאים לטורפו, כשיקרא את שמע על מטתו, וכשיפקיד את רוחו ביד המקום. וכשבא מחנה וגייס להזיקם, הקב"ה שומרם ונלחם מלחמותיהם ומפילם חללים, וזהו אומרו: "ודם חללים ישתה". נוכ' הגר"ח זצ"ל בטעמא דקרא דבזה יל"פ דמיון הקרא ללביא שהוא ארי קטן, ע"פ גמ' גיטין ע: שיש סכנה לקום מהמטה מיד ולכן קמים הן לאט כארי קטן ורק אח"כ יתנשאו כארי מבוגר וידידי הרב יצחק הלוי דינר שליט"א ביאר לענין עבודת ה' בכלליות דהגם דבתחלה לא מצליחים כ"כ להתגבר רק בגדר לביא אבל בסופו של דבר יזכה לגבורת ארי]

השבח האמיתי בעם כלביא

וכ' מהר"ל בגור אריה דאין לפרש כמשמעו, שהם גבורים כל כך כארי וכלביא, דא"כ הול"ל 'הן עם כלביא וכארי', אלא הוא נאמר על המצות, ומפני שהמצות הם גבורה, לפי שמי שעושה מצוה פועל פעולה אלהית נפלאה, לכך היה אומר שכל מעשה האומה הזאת אינם מעשים פחותים ושפלים, אלא הם מעשים נוראים וגדולים, והם המצות, אשר הם מעשה אלהים. וכן אמרו חכמים ז"ל [יומא עא.] תלמידי חכמים שיושבים ודומים כנשים, ועושים גבורה כאנשים, כי התורה היא אלהית, וכאשר לומד ומתגבר בתורה, היא הגבורה עם הדברים האלהיים. וכן עשיית המצות היא כענין זה לגמרי, נקראים גבורה. וקרובים מאוד דברי רז"ל לפשוטו של מקרא, למי שמבין דבריהם האמתיים".

ובספרו נצח ישראל פרק נח, אחרי שביאר שכל הפסוקים לפני זה מורים על שישראל קרובים להקב"ה בלי חציצה ופירוד כתב "כי כיון שישראל הם עם השם יתברך בלי חציצה, לכך אין ראוי לשבח את ישראל בכח ובגבורה אנושית, אבל השבח הזה על גבורת אלקית, לא גבורה אנושית, ומה שהכתוב אומר "הן עם כלביא יקום", רוצה לומר שכל ענין שלהם אינו דברים פחותים, רק עושים מעשים גדולים ונוראים, ודבר זה הם מצות אלקיים, וזה נקרא שהם "עם כלביא יקום", כלומר שמעשיהם גדולים. ואין לך מעשה גדול יותר ממי שעושה מצות אלקית, כי לפי חשיבות המעשה - שהוא מעשה אלקי - נחשב המעשה גדול מאוד. ולפיכך מה שישראל עושים מצוה אלקית, דבר זה נחשב שהם "עם כלביא יקום" וכארי יתנשא". ומה שהוא גובר על הדברים הרוחניים,

³⁹ ואולי גם בלעם בעצמו כוון לגבורה אנושית וחזין דבלעם נקט לשונות כפי מחשבתו דע' סנהדרין קה: דילפי' ממש"כ כרע שכב כארי דהי' שוכב עם אתונו ותמה הגר"ב הרי זה שבחן של ישראל והגר"א מחקרו אולם במרגליות הים כ' דכיון דנקט כרע שכב ולא כרע רבך כמו יעקב אבינו רואים איפה מונח מחשבתו והביא דוגמא לזה ע"ש.

ולעבוד את בוראו, אבל אילו לא הי' לו כח יצ"מ כל יום מחדש לא הי' שייך שיתגבר כארי בבוקר ולהתגבר על יצרו.

ולפ"ז מובן היטב צירוף פסוק הן עם כלביא יקום לקראי דאל מוציאם ממצרים, דרך ע"י שנתחדש כאן דיש בכל יום בחינה חדשה של יצ"מ, ממילא אפשר לקום כלביא, ולכן ביקשו לקבוע זה בק"ש, כהמשך להזכרת יצ"מ כיון דפסוק זה מורה דפעולת יצ"מ הוא בכל יום, וא"כ אין הגמ' חוזרת בו מטעמא דיצ"מ רק הגמ' מבארת למה נקטו דוקא יצ"מ דפ' בלק.

ולפ"ז מבואר דהי' זה תשובה מבלעם לבלק, דבלק הרי אמר הנה עם יצא ממצרים ל' עבר, וכיון שכבר עבר וכבר הי' אולי יש בכח לקללם, לזה אמר שהקב"ה מוציאם ממצרים בכל יום, וא"א להתחזק עליהם.⁴⁰

מה שהקדים ק"ש לפני תפילין

ובעיקר מה שנקט רש"י ג' מצוות אלו ציצית ק"ש ותפילין הנה בדברי חז"ל שמשם מקורו של רש"י כתוב רק מצות ק"ש בבוקר ובערב, וא"ש דנקטו רק ק"ש ולא מצות תפלה [וכ"ה באילת השחר] דק"ש הוא זה שמגין מן המחבלים ומזיקין, וגם לדברינו שזה המשך של כח יצ"מ המתחדש בכל יום א"ש דהזכירו ק"ש דשם אנו מקיימים מצות זכירת יצ"מ, אולם מה שיל"ע מה שהוסיף רש"י לדברי חז"ל את הציצית והתפילין [וכ"ה ברבינו בחיין ועוד דבשלמא מה שהקדים ציצית לק"ש א"ש דמקודם אדם מתלבש ואח"כ קורא ק"ש, אולם צ"ע למה הקדים ק"ש לתפילין הרי מבואר בגמ' ברכות יד: "אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים". וכ"פ בשו"ע או"ח סי' כ"ה ס"ג [וסי' ל"ז ס"ב] דצריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק"ש ותפלה. ובמשנ"ב שם סק"ד דר"ל לכה"פ בשעת ק"ש ותפלה, והביא דברי הגמרא דכל הקורא ק"ש בלי תפילין הרי הוא כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ח"ו ופירשו בתוספות לפי שאומר וקשרתם לאות וגו' ואין קושר ואף שבדיעבד יצא ידי ק"ש מ"מ יש לו עבירה מצד אחר שמראה על עצמו שאין רוצה לקיים רצון הש"י וזהו עדות שקר שמעיד על עצמו ע"ש. ובאילת השחר תי' דמיירי גם באופן דהתפילין עדיין לא הגיעו וכמבואר בגמ' שם דפריך מהא דרב קרא ק"ש ורק אח"כ הניח תפילין ומשני של

ברש"י דקאי על התגברות לעמוד בבוקר לעבודת ה' דזה מה שפועל הנצחון במלחמה.

והחפץ חיים בספרו נדחי ישראל פ"ו כשמזרז על ענין ק"ש בזמנה, כתב "ואשרי להמקיים ק"ש כתקונה ובזמנה בזריזות ולא להתעצל ולאחר זמנה, וכמו שנמצא בכתוב בשבח אומה ישראלית בענין זה, ועי"ז ישלחו לה מן השמים מלאכים השומרים אותה שלא תכלה בין האומות עובדי כוכבים ומזלות. וכמו דאיתא במדרש רבה פרשת בלק עה"פ הן עם כלביא יקום וז"ל אין אומה בעולם כיוצא בהם וכו'.

יציאת מצרים מתחדש כל יום

והנה בברכות יב: מבואר דבשביל פסוק זה בקשו לקבוע פ' בלק בק"ש נלגי' מהרש"א שם ע"פ תנחומא מרדכי וילקוט אולם עי' לקמן כ"ד ט' ביאור גירסא שלנן דאי משום יציאת מצרים יש עוד מקומות, ולא קבעוהו משום טירחא דציבורא. וצ"ב מה כ"כ חשוב בפסוק זה, וברש"י ברכות שם פ"י כיון ופירש"י דדמי לובשכבך ובקומך שהקב"ה שומרנו בשכבנו ובקמינו לשכב שלווים ושקטים כארי וכלביא. וצ"ב דלפירש"י כאן קאי על מה שישאל בעצמם משכימים לקיים מצוות, ולא על מה שהקב"ה שומרם ורק חלק לא ישכב עד יאכל טרף קאי על סילוק המזיקין.

והנראה בעז"ה מה שיש להעיר איך מתקשרים ג' פסוקים אלו, קל מוציאם ממצרים, כי לא נחש ביעקב וגו' הן עם כלביא יקום וגו' ונראה ע"פ דברי אור החיים הק' שדקדק במ"ש מוציאם לשון הווה, ופ"י ע"פ פסחים קט"ז דבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, ע"כ אמרו יודע פנימיות התורה, כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה, ונוספים בעם בני", והיא הבחינה עצמה של יצ"מ, ולכן אמר מוציאם ל' הווה שבכל שנה ושנה מוציאם. והטעם כיון "כתועפות ראם לו" כי ה' מוסיף לחזקם ולרוממם לאין קץ עד שלא יסאר בהם שום שמץ רע, וזה אומרו כי לא נחש ביעקב רמז לבחי' הניחוש וגם לבחי' הנחש שהוא ראש הקליפה ס"מ הרשע הנקרא נחש תעקר ולא יסאר ממנו ביעקב וכו' עי"ש דבריו הקדושים.

והנה בכל יום יש מצוה להזכיר יצ"מ היינו שבכל יום יש בחינה של יצ"מ מחדש, וכיון שיצרו של אדם מתגבר עליו כל יום ממילא צריך כל יום סייעתא דשמיא מחודשת ולקבל עוד בחי' של יצ"מ, ולכן צריך כל יום לקרות ק"ש מחדש כיון שפעולת הק"ש של אתמול לא מועיל על היום, וא"כ הזכרת יצ"מ של כל יום מצטרף לכוחו של ק"ש ועומ"ש של כל יום, וכח זה הוא מה שמסייע ליהודי בכל יום כשקם בבוקר שיוכל להתגבר

⁴⁰ דקדקו אדמור"י גור במש"א בלק לעיל כ"ב ה' הנה עם יצא ממצרים לשון עבר שכבר יצא, אבל בלעם אמר בפסוק י"א הנה העם היוצא ממצרים משמע שעדיין הוא יוצא, שבלעם רצה לרמוז לו שאין הדבר כ"כ פשוט שעדיין הם בבחי' יוצאי מצרים שהכח של יצ"מ נמשך עמהם בכל הדורות. - ליקוטי יהודה שם.

דמה שרב הקדים ק"ש לתפילין כשהשליח התאחר לא אחר כ"כ עד שכמעט עבר סוף זמן ק"ש רק שרב הי' להוט כ"כ לק"ש עד שאם התפילין לא היו שם מיד כבר התיר לעצמו לומר ק"ש מיד, וזה ע"ד הסיפור עם הקדושת לוי שהמתין כל הלילה שכבר יגיע זמן נטילת לולב וכשהגיע הזמן שבר זכויות של הארון כדי לקחת המינים.

בלעם רצה לעורר חטאי ישראל במדבר

וירא בלעם וגו' וישת אל המדבר פניו: [כ"ד א]

וברש"י וירא בלעם כי טוב וגו' - אמר איני צריך לבדוק בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם: ולא הלך כפעם בפעם - כאשר עשה שתי פעמים: לקראת נחשים - לנחש אולי יקרה ה' לקראתו כרצונו, אמר רוצה ואינו רוצה לקללם, אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת העבירה תחול: וישת אל המדבר פניו - כתרגומו: ר"ל דבתרגום "ושוי לקבל עגלא דעברו ישראל במדברא אפואה" היינו שרצה לעורר חטא העגל. [אבל רמב"ן ורבינו בחיי חולקים דלא כ' כן בנוסחאות מדוקדקות, אלא הכוונה שפנה לרוח הטומאה השוכן במדבר ע"ש.] והנה באור החיים הק' כאן "או יתבאר לשון דיבור כדרך שפירש בזהר [ח"ג ר"ה:] בפסוק אבינו מת במדבר לשון דיבור, והכוונה לפי שכל העשר נסיונות שניסו ישראל את המקום היו בדיבור, על ים סוף, בעגל, במתאוננים, במרגלים, בעדת קרח, מי מריבה וכו' כולם היו חוטאים בדיבור, וחשב כי בכללות ישראל שהיו לנגד פניו ימצאון רבים מכתות המדברים ודרך שם יקלל".

עכ"פ מבואר לפי רש"י ע"פ התרגום ואור החיים הק', דמעיכרי עצתו של בלעם הי' לעורר את חטאי בני ישראל.

קדושת שבת מבטל פגם חטא העגל וחטאי

הדיבור

והנה כבר נתבאר לעיל באריכות דבלק ובלעם רצו לעקור קדושת שבת, ולנתבאר כאן ברש"י דרצה לעורר חטא העגל, יתבאר היטב למה רצו לעקור קדושת שבת, דקדושת שבת מבטל פגם חטא העגל כמו שאמר האמרי אמת [בהרבה מקומות ואחד מהם כאן בפרשת בלק שנה תרעון עפמש"כ שפת אמת (בלק תר"ס) שבשבת יש הארה מהלוחות הראשונות שלא נפגמה על ידי החטא, דכשירד משה רבינו מן ההר לא היה יכול למצוא לו מקום, וכשראה שהשבת נשארה כמקודם שמח, שאף שהיו האותיות פורחות מכל מקום מצות שבת נשארה בלוחות, וזהו שאיתא (שבועות כ ב) זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו כי הדיבור זכור נשאר מהדברות הראשונות וכבר נמצא כן במדרש כת"י, א"כ יל"פ דז"ש (שחרית

הוא דעוית, [השליח קלקל שאחר להביא לו תפילין מעיקרא והגיע זמן ק"ש והוזקק לקרות כדי שלא יעבור הזמן וכי מטי שליח אנחינהו- רש"י] או כמ"ש שם במשנ"ב דלא אמרו כן אלא כשעושה כן במזיד שמתעצל להניח תפילין קודם ק"ש אבל מי שאין לו תפילין או כשהוא בדרך ומחמת קור וצינה אינו יכול להניח תפילין וכל כה"ג בודאי אין לו לאחר ק"ש בזמנה מחמת זה. אלא דק' דמהיכי תיתי מיירי בציור כזה דוקא.

ובשו"ת בית יצחק סי' י"ז נשאל במה שנוהגים חסידים ואנשי מעשה לקרות ק"ש ג' פרשיות תיכף כשיעמדו ממטתם מיראתם פן יעברו זמן ק"ש והשואל סבר דהחיוב על כל אדם לעשות כן "כאשר כבר נדפס על זה עלים גלויים שנתקבלו מגדולי הדור." אלא שנסתפק מצד עדות שקר, ורצה להוכיח ממעשה דרב הנ"ל דמותר, דהרי זה ודאי דרב קרא ק"ש כוונתו וקרא קודם הנץ, ומשום דעוית שליח קרא ק"ש בלא תפילין, הגם שהי' עדיין שהות ג' שעות הרי משום שהי' ירא לעבור זמן ותיקין קרא ק"ש בלא תפילין כ"ש היכא שירא לעבור לגמרי זמן ק"ש. ודחה הבית יצחק דמנ"ל דמיירי שקרא קודם הנץ, דילמא הי' קודם ג"ש והמתין באמת וקרא קודם ג"ש שלא יעבור זמן ק"ש כיון דבגמ' אין הכרע לזה, ולזה כתב דמצד עיקר חשש דעדות שקר הי' אפש"ל כמו ששמע לפרש בשם הרב הגאון הצדיק מוה' יעקב יצחק מלובלין דברי עולא ור"י הוא רק בקרא ק"ש ולא הניח תפילין כלל אבל בקרא אדעתא שיניח תפילין אח"כ ל"ה עדות שקר, והכי משמע מדקאמר עולה בלא נסכים ובעולה מהני אם מקריב נסכים אחר הקרבת עולה. ונמצא דמר"י ל"ק כלל, אלא דעדיין קשה מרב דמוכח בגמ' דלולא דשליח הוא דעוית הי' צריך להניח תפילין מקודם ולזה האריך די"ל דכ"ז אי שבת ולילה זמן תפילין וא"כ ל"ה ק"ש תדיר, אבל למאי דקי"ל שבת לאו זמן תפילין א"כ הו"ל ק"ש תדיר ומצד זה אדרבה יש להקדים ק"ש לפני תפילין. ובזה יישב דברי רש"י בחומש שהקדים ק"ש לפני תפילין דלדין דשבת לאו ז"ת ק"ש קודם ובגמ' קאי דוקא לרב וצ"ע דהרי להלכה קי"ל בשו"ע דיש להקדים תפילין לפני ק"ש. ומביאים מחת"ס שהקפיד לא לומר ק"ש עם תפילין דר"ת מחשש עדות שקר עי' בס' משנה אחרונה על משנ"ב סי' כ"ה שהביא כל המראי מקומות בזה.

והנראה בעז"ה ע"פ ד' היפה תאר שהבאנו לעיל בביאור ד' המדרש הנ"ל דהדמיון ללביא הוא מצד הרעבון דהשינה מבטא הפסק הזמן מתורה ומצוות וכשקם בבוקר הוא רעב מאד למצוות ולכן חוטף מכל מצוה שבא לידו, ואם בחטיפה עסקינן אז אהבה מקלקלת את השורה והו"ל גדר אונס שאינו יכול לחכות לתפילין שצריך הכנה מרובה וגוף נקי, ויתכן לפ"ז דרך דרוש

שמעתי מפי מו"ז ז"ל כי בשבת כתיב ויברך כו' יום השביעי. והי' צריך כל אחד מישראל להרגיש הברכה רק כל זמן שאין יוצאין מארור אין ארור מדבק בבורך. ויתכן לומר שע"י קבלת שבת בשמחה והוא בחי' תוספות שבת ובמה שמאמינים בקדושת השבת עי"ז יוצאין מכלל ארור לבורך".

ובשם משמואל [בראשית שנה תרעג] "והנה אין ארור מדבק בבורך והגיד כ"ק אדמו"ר הרי"מ זצלה"ה מגור וכל זמן שהאיש הוא בכלל ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם אי אפשר שידבק בשבת שהוא ברוך, ונצרכת לזה הכנה דרבה בהתעוררות המוח והלב ובישוב הדעת, וכולי האי ואולי יזכה שיעשו המוח והלב כלים לקבל את ההארה האלקית" **ובחנוכה שנה תרעג** כתב בשם החי' הרי"ם "כי שבת הוא ברוך ואיש שאיננו מוסכם בדעתו לשמור כל התורה כולה הוא בכלל ארור אשר לא יקים כמ"ש הרמב"ן ואין ארור מדבק בבורך, וזוהי ענין התשובה שאיתא בספרים לעשות בע"ש, ובש"ס עירובין (מ' ב) בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא, היינו לצאת מכלל ארור שיוכל לדבק בבורך הוא שבת, אבל לא די במה שהוא איש מצוק ומר נפש על עצמו בעוד איננו מוסכם בדעתו שמהיום והלאה ישמור כל התורה עוד לא יצא מכלל ארור". **עכ"ד השם משמואל**.

הרי לן מדברי רבותינו, דענין קדושת שבת הוא הכניסה למצב של ברכה ולזה צריך ענין ההכנה כדי לסלק הבחינה של קללה של ימות החול. ולפ"ז א"ש מה שבלעם רצה לבטל מהם קדו' שבת בכלל ובפרט ענין **ההכנה לשבת** כמשנ"ת לעיל בשם הבית ישראל, עה"פ **והכן לי בזה**, דאז ממילא לא יתדבקו לבחינה של ברכה ויוכל לקלל אותם.

והנה כל ענין הקללה הגיע ע"י חטא עץ הדעת, וע"י מתן תורה חזרו למצב של קודם החטא ונכנסו שוב לכלל ברכה, ומ"מ ע"י חטא העגל הפסידו מעלתם, ולזה רצה בלעם לעורר חטא העגל כדי שיוחל עליהם הקללה, אבל ע"י קדושת שבת דמתקנים חטא העגל חוזרים לבחינת ברכה.

ברכותיו של בלעם הי' בשבת קודש

ויש להוסיף דברי התרגום יונתן [לעיל כ"ב כ"ח] "עֲשֵׂתִי פִתְגָמִין אֶתְבְּרִיאוּ פֶתֶר שְׁכָלוֹל עֲלָמָא בְּמִיעָלִי שְׁפָתָא בְּיָנִי שִׁמְשָׁתָא מְנָא וכו' ופום מְלָל אֶתְנָא בִּי הָיָא שְׁפָתָא פֶתַח מִימְרָא דִּי יֵת פּוֹמָה וְאֶזְמֵן לָהּ מְלָל וְאֶמְרַת לְבָלְעָם מַה עֲבָדִית לָךְ אֲרוּם מְחִיתִנִּי דִּין תִּלַּת זְמָנִין מ' דפתיחת פי האתון בפועל הי' בבין השמשות, נמצא לפ"ז שבלעם דיבר בשבת קודש, וי"ל דהי' זה השגחה

לשבת) ישמח משה במתנת חלקו וכו' וכתוב בהם שמירת שבת, והרי בפשטות מיירי בלוחות ראשונות שהי' בזמן חטא העגל וא"כ הרי שברם, ואיך כתוב בהם שמירת שבת, וצ"ל דאותיות שבת לא פרחו. ובגמרא [ביצה טז.] כל מצות שנתן להם הקדוש ברוך הוא לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצנעה שנאמר ביני ובין בני ישראל, ומפני זה לא שלטה בה עין, והיינו דאיתא [שבת קיח:] כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, ששבת היא ממקום גבוה שלא שולט שם שום פגם, לוחות הראשונות שלטה בהם עין הכונה לעינו של בלעם, ומהעשן שהיה שם נבקעה עינו וזה שתום העין.

והביאור בכ"ז דחטא העגל הי' ביטול רק על נעשה ונשמע אבל על מה שקיבלו במרה לא הי' ביטול ושבת כבר קיבלו במרה. וא"ש "וביום השבת שישו ושמתו כמקבלי מתן נחליאל" שחוזרים לבחינת מתן תורה, ועי' בשם משמואל פ' דברים דלכן החורבנות הי' במוצ"ש דבשבת ליכא חורבן וכדכ' תפארת שלמה מתנה טובה וגו' דגם בחורבן דהבית נגזו נשאר מתנת השבת קביעא וקיימה. עכ"פ לפ"ז א"ש דלא יכלו בלק ובלעם לעורר חטא העגל לפני שיעקרו קדושת שבת. ולדברי אור החיים הק' שרצו לעורר הפגם של ישראל בדיבור אז קיום מצות שבת בדיבור "ודבר דבר" תיקן פגמי הדיבור שלהם במדבר.

היציאה מחול לשבת הוא היציאה מארור לבורך

וביתר עומק שמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א דהנה עיקר מטרת בלק ובלעם הי' להכניס כלל ישראל במצב של קללה ולהפקיעם ממצב ברכה, ובסוף ראה שלא מצליח בזה כמו שסיים דבריו לקמן "מברכך ברוך ואררך ארור" [לקמן פסוק ט] והיינו שכלל ישראל דבוקים בברכה, ול"ש לארור.

והנה לענין מה שאמר אברהם אבינו לאליעזר עבדו "בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בבורך" [רש"י פ' חיי שרה בראשית פרק כד פסוק לט] כתב השפת אמת [חיי שרה תרנב] בשם מו"ז החי' הרי"ם ז"ל כי חז"ל אמרו אין ארור מדבק בבורך לכן צריכין לתקן עצמו לצאת מכלל ארור שיהי' מוכנים לקבל השבת דכתיב ב' ויברך כו' יום השביעי כו'. ונראה כי בימי המעשה העבודה לצאת מכלל ארור. וכאשר חכמים הגידו לפי ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור כמו כן העבודה בימי המעשה בבחי' אמונה. דכתיב להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות. פרשנו במ"א כי בבוקר הוא יום השבת דלא כתיב ב' ערב. ובלילות הם ימי המעשה. וכיון שאין האור מתגלה בחול צריכין לעבוד באמונה. ועי"ז זוכין לקבל אח"כ הארת השבת, ובשנת תרמ"ו כתב "וכעין זה

מיוחדת מהקב"ה, שזימן שדברי בלעם יהי' ביום שבת קודש שלא יוכל בלעם לעורר חטא העגל וזה נכלל בזכר נא מה יעץ וגו' גז"ש זכירה זכירה משבת.

והנה בימים אלו אנו מתקרבים ליום ט"ז תמוז שעשו אז העגל, וע"י שנקפיד על הכנה לש"ק ושמירת שבת, לא יתעורר עלינו פגם חטא העגל ונקבל כל ברכות ה' הנובעים מקדושת שבת. עכ"ד הגר"ד שלזינגר שליט"א.

מעלת שוכן לשבטיו ואין פתחיהם מכוונים

וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ולא הלך וגו' וישת אל המדבר פניו וישא בלעם את עינו וירא את ישראל שוכל שבטיו וגו' מה טובו אהליך יעקב וגו' [כ"ד א-ה]

וברש"י אמר איני צריך לבדוק עוד בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם, ולכן לא ניחש שוב פעם אם יצליח לקללם, אמר רוצה ואינו רוצה לקללם אזכיר עונותיהם, והקללה תחול על עונותיהם ולכן רצה להזכיר מעשה העגל, אבל כיון שראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינו מעורבין וראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה, שלא יציץ בתוך אהל חבירו ממילא עלה בלבו שלא לקללם, וע"ז הכריז מה טובו אהליך יעקב שאין פתחיהן מכוונים, עוד נכלל בדבריו ענין בתי כנסיות ובתי מדרשות כמבואר בסנהדרין קה: דמברכותיו של רשע ניכר מה הי' רוצה לקללם שלא יהי' להם בתי כנסיות ובתי מדרשות הרי דמה טובו קאי על בתי כנסיות ובתי מדרשות.

וצ"ע איך ד"ז שאין פתחיהן מכוונים שהוא ענין היזק רא"י סבה שלא יוכל להזכיר חטא העגל, ובפרט דחטא העגל עדיין במקומה עומדת דהרי כ' וביום פקדי ופקדתי, ועוד מה השייכות בתי כנסיות ובתי מדרשות לזה שאים פתחיהן מכוונים, והאם סתם במקרה נודמן יחד שכיון דשכבר מזכיר אהליהם של כלל ישראל כבר יזכיר שבט הבתי כנסיות שלהם. וגם איך זה מתקשר להא דכל שבט שוכן לבד.

ובכלי יקר פי' דע"י שאין פתחיהן מכוונים שלא יסתכל א' באהל חבירו לא יזיקו בעין רע, א"כ ל"ש שיקבלו נזק מעין רע שלו, ואדרבה כנחלים נטיו היינו שאהלי יעקב אשר בהם יושבים ועוסקים בתורה מצילין מעינא בישא, כי לא שולט עין הרע ביושבי אהלים שאינם נראים בראש כל חוצות עי"ש עוד. ועדיין צ"ע דל"ש להא דכל שבט שוכן לבד.

ובאופ"א י"ל דהא דלא יציץ באהל חבירו וכן הא דכ"א שוכן לשבטיו חד ענינא הוא, דהכוונה דבאמת בכל משפחה וכן בכל קהלה יש בעיות פנימיות וחסרונות

ומכשולות שצריכים לתקן, ושבחן של ישראל הוא שאין הם מחטטים בבעיות של חבירם או של קהלה אחרת ולא מדברים מזה ולא מתענינים בזה, רק שכל קהלה או משפחה עוסקים בטיפול הבעי' לבד כל אחד עם רב שלו או אדמו"ר שלו, ואין זה ענין לאף אחד לעסוק בו, ומ"מ זה רק עד כמה שמדובר בחסרונות ועבירות, אבל כשמגיעים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ששם הוא מקום תורה ותפלה, שם כלל ישראל מתאחדין ורואים רק המעלות של חבירו והמעלות של הקהלה השני', ותמצא שבכל ביהמ"ד יהי' שם גם מקהילה אחרת, וכשאדמו"ר עורך טיש לחסידיו תמצא שם גם מאותם שאינם נמנים בחוג החסידות שברצונם להתחמם ולהתלהב קצת ולהרגיש טעם בשבת קודש, וכן תמצא חסידים שלומדים במקומות התורה של המתנגדים כיון שכל אחד מבין דיש להשני מעלות ברוחניות שאין בנמצא אצלו, וזה היופי של כלל ישראל, ולזה אמר מה טובו אהליך יעקב שבענין אהלים פרטים בבחי' יעקב שמרמז על מדרגה ירודה היינו שיש חסרונות, בזה אין פתחיהם מכוונים, אבל משכנותיך ישראל היינו בבחי' גדלות של רוחניות בזה הם כולם מתאחדים ביחד.

חכמת התורה הוא בחינת "מה"

מה טובו אהליך יעקב וגו' [שם ה']

שמעתי מפי הג"ר משה שפירא זצ"ל דבפסוק זה מונח כל ההבדל בין חכמת כלל ישראל שנמצא בביהכ"נ, וחכמת בלעם, דחכמה אותיות כח "מה" מה היינו תמי' מה עוד יש, היינו ההבנה שיש עדיין מה שלא נתפס להשגה, ומשם מגיע שורש הברכות דבדבר המנוי והמדוד והגמור ל"ש ברכה, דעיקר בריאת העולם הי' בחכמה, ואצל בלעם כל חכמתו הי' נתפס כדבר הגמור שהי' מנוי אצלו שכבר הוא יודע הכל, ול"ש הוספה וממילא אין לו הבחי' מה ולא מקושר לשורש הברכה ומשום זה חל ע"ז קללה והפסק.

וכן כל תלמידיו של אברהם אבינו מתבוננים בבריאה ואומרים מה רבו מעשיך ה' מה גדלו מעשיך ה' כולם **בחכמה** עשית, היינו דכל פעם שכבר תופס ומבין משהו רואה שיש עוד עמקות שלא הצליח להשיג, ויש עוד כ"כ הרבה להבין ולכן אומרים "מה" וזהו מש"כ "והחכמה מאין תמצא" דל"ש חכמה רק מבחי' "אין" דרק כשמחברים לאין ויודעים וברור לו שיש עוד הרבה מה שלא השגנו אז זוכים לחכמה. וזהו שורש הברכה.

ולכן הסיום של מס' ברכות הוא במאמר חז"ל דת"ח אין להם מנוחה וגו' ילכו מחיל אל חיל וגו' דמזה מגיע שורש הברכה.

[הי' קורא אותם "שומר שבת" זה מדריך הטלפון באנגליה] הם מהווים חסרון בעמל התורה וצריך להתרחק מהם, אבל ספרים ישנים שמוציאים לאור מחדש כגון הטור החדש ודאי טוב הוא שא"צ לטרוח בספרים ישנים דוקא.

וזה מש"כ במכתב בענין שימוש במחשב לפסוק הלכות:

"הדורות שלפנינו היו דורי דעה בקיאים בש"ס ופוסקים וכו' אולם בירידת הדורות ריחם הקב"ה על דורינו דור יתום ונתן חכמה לחכמים להמציא כל מיני כלים כמכונות כתיבה ומחשבים ומכונות שאפשר לצלם ולהכניס במחשב כה"ת כולה, ועי"ז יוצאים לאור כל מיני ספרים כדי להקל עלינו שנוכל להמשיך בלימוד התורה.

אולם בלימוד התורה עצמה שהיא תורת חיים, שמסורה לנו מרב לתלמיד ומעיקר הדין הי' צריך להיות אסור לכתוב, בזה צריך ללמוד עם כל אבריו וכל עצמותי תאמרנה וזה לא ניתן לכתובה וכש"כ שלא נמסר למחשב גולם אטום וכו' התורה לא ניתנה בכח השכל לבד, אלא יש להתייגע בתורה ולראות את רבו, איך התורה יוצא מפיו בקדושה וטהרה, וכש"כ במקצוע ההלכה דנמסרה מדור דור למורי הוראה שנגשים להורות מתוך אימה ויראה ותפלה חרישית לס"ד לירד לעומקה של שאלה וכו'.

הברכות של פרשת בלק יוצאים מסטרא

דשמאלא

הנה יש כאן על פסוק זה דברים יסודיים מהשל"ה הקדוש השופך אור על כל הפרשה, ויש בזה הכנה לימי בין המצרים:

במה שהביא כאן רש"י "מה טובו אהליך בישובן משכנותיך ישראל אפי' בחרבנך."

כתב השל"ה הקדוש: דיש לדעת, דאין רע יורד מלמעלה לכלל ישראל, כי בנים הם לה' וכל החרבונות והיסורים והגלויות הוא רק לטובתם, כאשר ייסר איש את בנו כדי להזדכך מכל חטא ופשע, כי יסורין ממרקינן וגם מביאים לתשובה, וזה"פ ארוממך ה' כי דליתני, דדליתני יש ב' פירושים דלות והתרוממות כי הדלות שהם הצרות גורם להתרוממות, ויתרון האור בא מן החשך דוקא, וכמו דם שמתהפך לחלב כן ויהפוך ה' את הקללה לברכה, כי הקללה עצמה נתהפך לברכה, וחורבן ביהמ"ק היא עצם בניינו כי החורבן גורם לסלק העוונות ואז יבנה ביהמ"ק הנצחי ולכן נוהגין כבוד בחורבנו כמו שנוהגין בישובו כי החרבן הוא סבת הישוב. ולכן נרמז י"ז בתמוז בתורה חג לה' מחר דיש מחר שהוא לאחר זמן דיתהפך ליו"ט

[ויל"פ יותר, דרך מי שמבין דבעצם ע"פ דרך הטבע, ל"ש להשיג תורה שהיא גדולה בכמות ובאיכות, אז מקבל סייעתא דשמיא, וכמו כל הגדולים שלנו דלא מובן ע"פ דרך הטבע איך שהשיגו וזכרו והבינו כ"כ הרבה תורה רק שזה מגיע ממה שמחוברים למקור הברכה]

משא"כ בלעם ודואג ואחיתופל, שלא הי' חכמתם מחובר לבחינת אין, והתגאו בחכמתם, לכן לא הצליחו להתחבר למקור הברכה, ועליהם נאמר לא יחצו ימיהם ועומק הכוונה בלא יחצו ימיהם הוא דמעולם לא עברו לחצי השני והגבוהה יותר של החיים, ולכן ירדו לשאול וזה ההבדל דתלמידיו של א"א זוכים למש"כ להנחיל אוהבי יש דיש מגיע רק מבחי' אין. ע"כ מדברי הרב זצ"ל.

ויל"פ ע"פ זה מאובי תחכמיני מצותיך היינו דקאי על דואג ותורתו, כי לעולם היא לי היינו כי אני מחובר לחלק הנעלם ויודעי שיש דברים נעלמים שלא השגתי.

ומכאן נראה חסרון גדול למי שבידו למצוא ולהבין כל דבר, ע"י לחיצת כפתור, או שאר ספרי עזר, דאז לעולם אין לו בחינת מה, ועיקר הברכה והסייעתא דשמיא והאפשרות ללכת מחיל אל חיל, נובע מזה שנמצאים תמיד במצב של "מה" דמתייגעים על דבר בלתי מובן, [ומקודם יש לו להיות בבחי' "מה" לאיזה זמן, ע"י שמתייגע לשאול מה כתוב כאן, ואח"כ יוכל ופעמים רצוי להשתמש בספרי עזר ומחשבים] וכן כל מה שיש בזמנינו בעולם החיצוני שאפשר לדעת הכל מיד ע"י לחיצת כפתור, לא יוכל להתקשר לעולם לברכה.

והנה מש"כ דו"ז הג"ר בצלאל בענין זה, ⁴¹ שהי' אומר, שבילדותו חשב שהעיקר הוא לבנות מגדלים ע"ג מגדלים ולעשות מרקחת מכל האחרונים, ואח"כ הבין שהעיקר לקחת סוגיא שאינו מובן כ"כ ולעבד הגמ' כפי מהלך רש"י ואח"כ כפי מהלך תוס', ואח"כ ראשונים ולתפוס נקודת המח' ואז אפשר לעיין באחרונים, וכן הי' אומר דהעיקר הוא להבין הגפ"ת טוב וללמוד כמהלך של בריסק "גוט אפטייטשן גמ' רש"י ותוס'" [לפרש היטב גפ"ת] ולחזור עליו הרבה פעמים, ולא להסיח דעת גם בלכתו ברחוב, וכן אמר לי פעם דו"ז כשהייתי לפני התחלת לימוד מס' ב"ב, ושאלתי עצה איך להצליח בלימוד, וענה לי דהעצה הוא לא להפסיק ולא להסיח דעת מן הסוגיא גם בבין הסדרים וגם בלכתו ברחוב.

והי' אומר לגבי ספרים חדשים דכל הספרים שעושים שיהי' הלימוד בנקל וגם הספרים המלאים מראי מקומות

⁴¹ מספר בצל הקדוש לאחי שליט"א מלוקט מכמה מקומות.

הכל הוא לטובה ולכן אני ממשיכים ואני ברוב חסדך וגו' שאנו מכירים שהכל הוא חסד ה'.

הנני להעתיק בזה מדבריו של דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל ממה שהי' רגיל לדרוש בחתונות בפרשת בלק.

איך אומרים כל יום מה טובו הנאמר ע"י בלעם

מה טובו אוהלך יעקב וגו' הנה ברכה זו שגור בפינו בבואנו לבית המדרש כל בוקר, ותמוה לכאורה הלא ברכה זו יצא מפי טמא שונא ישראל שכל כוונתו הי' לקלל את ישראל.

[כבר העיר בזה בשו"ת מהרש"ל סי' ס"ד שהוא נוהג שלא לאומרו מחמת שאמרו בלעם הרשע, וכ"כ בסידור בית יעקב ליעב"ץ במקומו לפני מה טובו, וכן נוהגין בבעלזא, ועי' ליקוטי מהרי"ח דתמה על חמד משה תלמיד מהרש"ל שכתב לאומרו ולא הזכיר שרבו מנע מזה ובספר עובר אורח לאדרת תמה על המהרש"ל הרי רצו לקבוע פ' בלק בק"ש, ובספר דברי תורה מונקאטש ח"א אות צ"ד דאומנם כל הברכות חזרו לקללה חוץ ממה טובו וא"כ שפיר אפשר לאמרו וע"ע שו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' א' ⁴²]

הקללה דמה טובו שמתהפך לברכה

הנה בגמ' סנהדרין קה: אמר רבי אבא בר כהנא כל הברכות חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות, שנא' ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך קללה ולא קללות, וצ"ב הלא מעולם לא הי' קללה ולי"ל הפיכה מקללה לברכה וכבר הק' כן הכלי יקר פ' כי תצא שם. ⁴³

ונראה בעז"ה, דהנה כח של בלעם הי' עצום ומה שהי' נביא כמשה היינו שניתן לו כח רוחני עצום דהי' לו כח הטומאה וההסתור בבריאה, והוא הי' ראש "זה לעומת זה" נגד כח הקדושה ולכן הי' באמת פחד גדול מקלותיו.

⁴² ומו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א תי' ע"פ דברי אור החיים הק' שהקב"ה שם מחיצה בפה של בלעם שלא ישפיע מטומאתו כלום, עוד תי' מס' ספר יעקב דזה חיזוק לכל בן ישראל שמתייאש בהתחלת התפלה שהרי לכלך פיו בלה"ר וכדו' לזה יעשה ק"ו מבלעם שהי' לו פה טמא וזכה לנבואה בפה שלו. עוד תי' ע"פ נועם אלימלך ראה להלן.

⁴³ ובסה"ק נועם אלימלך חידש דמש"כ לא אבה ה' אליך לשמוע ויהפוך וגו' היינו שלא רצה שיהי' גם בגדר קללה שנהפך לברכה רק שיהי' ברכה מעיקרא, ולכן לענין ברכת מה טובו לא ניסה בלעם לחשוב לרע כלל כיון שהרגיש שאין הקב"ה רוצה רק בסילוק הקללה להיות ברכה רק שיהי' ברכה מעיקרא, ולפי"ז ברכת מה טובו אין בו שמץ קללה, ומש"כ בגמ' מברכותיו של אותו רשע אתה יודע מה עלה בלבו לקללם קאי רק על שאר הברכות וסיים "והבן כי מתוך לחיך", ועד"ז הראה אאמ"ר שליט"א בדברי הש"ך עה"ת שכתב דמה שלא נתהפך לקללה כיון שבלעם לא הוצרך לברך בתי כנסיות שהם בעצמם מציאות של ברכה.

וכן ת"ב נקרא מועד ע"ש שעתיד להיות חג ולכן חל תמיד כשחל יום א' דפסח להורות דגם ת"ב סבה לגאולה.

ולכן מובן דבלעם דבא לקללם הוא גופא סבה לברכה, דהוי בבחינת מלאך רע יענה אמן בע"כ, דהקטיגור בעצמו נעשה סניגור, ולכן הוצרך שיהי' דוקא ע"י בלעם כי הוא נביא וראש ומקור לכל האומות וכמשה רבינו שהוא ראש ומקור לכל הקדושות, ובזה יובן מה דאיתא בב"ב משה כתב ספרו וספר בלעם וק' הרי ספר בלעם הוא חלק מתורת משה.

אלא דיש ב' דרכים המתנגדים, סטרא דימינא קודש הוא לה', וסטרא דשמאלא טמא טמא יקרא, מ"מ למעלה מצטרפים יחד לשורש העליון, והוא כמו ב' דרכים המתחלקים זה מזה, ויוצאים ממקום אחד שיש שם פרשת דרכים אבל למעלה למעלה יותר מתקדש עד שהכל נכנס לשורש הקדושה, ומשה רבינו נכנס בדרך הטוב והישר סטרא דימינא, ונכנס למעלה למעלה עד השורש שהוא גבוה מכל מעלות הנביאים ובלעם הי' מסטרא דשמאלא והי' קוסם ומנחש ומ"מ עלה לשורש אבל בהתפשטות רחוק רחוק הוא ממשוה.

וזה"פ ספרו וספר בלעם דוודאי משה רבינו השיג כל מה שהשיג בלעם בענין הנבואה והברכות של כלל ישראל וראוי' היתה פרשה זו להאמר ע"י משה רבינו רק שהי' ענין מיוחד שהקטיגור יעשה סניגור ודוקא ע"י בלעם כדי שיתייחד הקללה בברכה בהשורש וכולו יתהפך לברכה. וגם שע"ז יצאו דרך קללה כדי לנקותם מכל חטא. עכ"ד השל"ה.

המבואר מדבריו דפ' בלק הוא כולו גילוי למצב של קללות וצרות וגליות וחרכונות שהכל הוא בעצם לברכה, ולכן צריך שיצא מבלעם המקולל ומסטרא דשמאל כדי שגם אם כלל ישראל יהיו במצב שנראה כקללה יהי' בעצם ברכה. וזה הכנה לימי בין המצרים שנדע שעיקר הגלות הוא לטובתינו ולהכין אותנו לגאולה. וזה חיזוק לזמנים שרואים שניתן חוזק לצד השמאל, אבל ע"י פ' בלק נדע דכל מה שנראה קללה מצד שמאל מתהפך לברכה.

ובזה מובן למה בברכת כהנים כשיש לאדם חלום רע הוא מתפלל, "כשם שהפכת את קללת בלעם מן הקללה לברכה כן תהפוך" וכו' כיון שהפיכת קללות דבלעם לברכה הוא זה שנותן לנו חיזוק שגם מה שנראה כצרה אינו אלא לטובה.

ובזה הסביר הג"ר ישראל דוד שלעזינגר שליט"א מה שאנו אומרים מה טובו כשנכנסים לביהמ"ד, דברכת מה טובו הוא הגילוי על כל הצרות שאנו עוברים שבעצם

וברש"י אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה הי' בלבו לקללם וכו'. **ובסנהדרין קה:** ביקש לומר שלא יהי' להם בתי כנסיות ובתי מדרשות מה טובו אהליך יעקב לא תשרה עליהם שכינה ומשכנותיך ישראל, לא תהא מלכותן נמשכת כנחלים נטיו וכו' וצ"ע מדוע רק בפסוק זה כתב רש"י שכאן לומדים מה רצה לקללם, ולא הביא זה בפסוק הקודם על מה טובו וגו' וצ"ל כיון דמה טובו לא נתהפך לקללה לא ניכר כ"כ ורק בשאר הברכות שאכן נתהפכו לקללה נוכל לראות מה הי' כוונתו.

וביאר הגרא"י ברזל זצ"ל דמה שחזרו לקללה אינו מפני שרצה לקללם, דהרי הקב"ה הפך את הקללה לברכה אלא אדרבה בגלל שבלעם בירך זה הזיק לישראל שלא יחשבו שהמעלות שיש להם כגנות עלי נהר הם מכח ברכותיו של אותו רשע, ואמנם זה הי' גם מחמת עבירות שעשו כלל ישראל אבל גם חלק זה הצטרף לחשבון, דסו"ס עבר הברכה דרך פה טמא של בלעם, וע"ד דאיתא בב"ר ס' דלא נפקדה רבקה שלא יהיו עכו"ם אומרים תפילתינו עשתה פירות, כיון שלבן בירך אותה. וא"כ י"ל דכ"ז בשאר ברכותיו של בלעם, אבל מה טובו אי"ז ברכה אלא מציאות דהוא ראה המציאות של טובו אהליך יעקב אלא שבלבו רצה לבטל מציאות זו, וא"כ כשאמר מה טבו הרי רק אמר את המציאות, ולכן ברכה זו לא שייכת לבלעם כלל. וזה כמו שהבאנו כן לעיל **משך עה"ת**, ושבוזה מיושב הערת האחרונים איך אפשר לומר "מה טובו" הרי זה ברכה מבלעם דאכן אי"ז ברכתו רק זה גילוי המציאות.

גודל מעלת קריאת חלק זה של פרשת בלק

כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו וגו' [שם ט']

בגמ' **ברכות יב:** איתא דביקשו לקבוע לומר פרשת בלק בכל יום ופריך אי מצד קל מוציאם ממצרים **נלעיל כ"ג** כ"ב לימא פ' רבית ומשקלות, אלא משום דכתיב בה **כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו** ופירש"י "דדמי ל"ובשכבך ובקומך" שהקב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלמים ושקטים כארי וכלביא" ובפשוטו דרצו לקבוע להגיד כל פרשת בלק מחמת פסוק זה, ובמהרש"א **שם כ'** דיש להגיה קרא דהן עם כלביא יקום וגו' לא ישכב עד יאכל טרף **כ"ג כ"ד** דרק שם נרמז ענין קימה ושכיבה וק"ש שחרית וערבית כמבואר בתנחומא **ראה סי' כ"ג. עי' לעיל שם מש"כ בזה.**

אולם **החיד"א בספרו נפש דוד [לעיל כ"ג י'] כ'** דא"צ להגי' דבאמת לא הי' בכוונת חז"ל לקבוע כל פ' בלק רק מן פ' וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל **נלעיל פסוק א'** דיש בו 7 תועליות:

א"כ י"ל דאם בלעם רצה בכל מאודו שלא יהיו בישראל בתי כנסיות ובתי מדרשות בוודאי עשה רושם, ⁴⁴ וזה ע"י שיהי' במשך הדורות גזירות איומות על כלל ישראל, מה לנו גדול ממסעות הצלב שנהרגו רבבות מישראל ומאות מבעלי התוס' על קידוש ה' וכ"ז הי' ביטול בתי כנסיות, אולם מאידך ההפיכה לברכה הי' בזה דאדרבה עי"ז גופא נתחזק ונתגבר כח התורה עד שידוע דתקופת הזוהר של בעלי התוס' הי' באותם זמנים הקשים, כמו ר"ת שאשתו ובנותיו נהרגו על קידוש ה' והוא ניצל אחרי הכאות בשבועות בשנת תתנ"ו, ואת כל הונו ורכושו לקחו והי' פסע בינו לבין המוות וסיכבוהו מחוץ לעיר ואח"כ ניצל, וגם העיד **המנחת אלעזר בשם זקינו שמקובל אצלם שהתוס' הארוך בפ' מרובה ע"ז. ד"ה פרה** נכתבו ע"י בעלי התוס' לילה לפני שנהרגו, ולא הי' להם דיו לכתוב וכתבוהו בדם שכל הישיבות והבתי כנסיות נחרבו, נתגבר ונתחדש כח התורה באופן מבהיל. ואחד הרבנים שבנה תורה במדינה זו ה"ה הרבי זצ"ל, ⁴⁵ [כוונתו לרבו הגה"צ **משה שניידער זצ"ל** שכינהו דו"ז הרב'ה]

וכ"ז נכלל בהפיכת קללה ולברכה שע"י הצרות גופא נתהפך לברכה ונתחזק כוחם של בתי כנסיות ובתי מדרשות.

ובהזדמנות אחרת אמר עפ"י **מלבי"ם** דאהל הוא בחי' עראי, ומשכן הוא בחי' דבר קבוע, וא"כ נוכל לברך חתן וכלה דיעקב הוא דרגה קטנה, וישראל הוא דרגה גדולה, אתם מתחילים לבנות בית חדש מבחי' יעקב, אבל אם אתם בונים אותם ע"י משכנות ישראל, של ההורים שלכם שהם משכנות בדרגות ישראל אז יהי' לכם סיעתא דשמיא. וזהו שדימה שמחת חתן וכלה לבניית א' מחברות ירושלים דוקא ולא בניינים חדשים, דעיקר הצלחת הזיווג, הוא כשחוזרים ובונים לפי התכנית הישנה שכבר בנו הראשונים, וכן צריך להמשיך בדרך המסורה מאבותיהם ורבותיהם. **עכ"ד דו"ז.**

מה טבו הוא רק גילוי המציאות

כנחלים נטיו כגנות עלי נהר וגו' [שם ו']

⁴⁴ אולם **לנועם אלימלך הג"ל** לא רצה בזה לקללם כלל, וא"כ לא נשאר שום רושם פגם בברכת מה טובו.

⁴⁵ הזכירו כאן, כיון שהחתן הי' נכד של הגר"מ שניידער. -אגב- בזכרוננו שכל פעם שהי' מגיע דו"ז זצ"ל ללונדון ליארצייט מו"ז הגר"ר **בנציון זצ"ל** בח' אב, והיינו הולכים לבית החיים ענפילד, עבר גם ליד הקבר של הגר"מ **שניידער** והי' עומד כך באימה ופחד ואמר "דער רבי דער רבי". והעיר דודי הגה"צ ר' **יצחק ראקאווי שליט"א** שכל תלמידי הגר"מ זצ"ל למשל מו"ז הגר"ר **בנציון דודי** והגאב"ד הגר"ט ווייס זצ"ל הזכירו את הגר"מ באימה אבל לא אמרו משמו כ"כ הרבה רעיונות ווארטים וכדו' ואעפ"כ הי' לו כזה השפעה עצומה כנראה דמי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים גם בלי שישימיע הרבה רעיונות.

קימה הקדים לביא לארי, וכאן אמר "פרע שֶׁכַּב פֶּאֶרִי וּכְלָבִיא מִי יִקְמְנוּ מִבְּרִיךְ בְּרוּךְ וְאֶרְיֵךְ אֲרוּר" לענין שכיבה בבטחון בלי פחד הקים ארי ללביא. עוד יש הבדל דלעיל נקט "הן עם" וכאן זה המשך למש"כ מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל ועליהם הוא אומר כרע שכב כארי וגו'. וכבר בפ' ויחי אצל יעקב אבינו מצינו הדמיון לארי' שאמר בברכת יהודה "גִּיּוֹר אֲרִיָּה יִהְיֶה מִטְרָף בְּנֵי עֲלִיָּת פֶּרַע רֶבֶץ פֶּאֶרִיָּה וּכְלָבִיא מִי יִקְמְנוּ" [בראשית מט ט] שם אמר אריה ולא ארי, עוד אמר כרע רבץ ולא כרע שכב, גם לא נקט הדמיון לארי לענין קימה והתנשאות, רק לענין כריעה ורביצה וצ"ב בכ"ז.

חוצפתו של בלק לבלעם

ועתה ברוך לך אל מקומך אמרתי כבוד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד: (שם י"א)

בטעמא דקרא דן אם הי' צריך לשלם לו כיון שסו"ס השתדל לקלל את ישראל רק שלא עלתה בידו, והכריע ע"פ רש"י ר"ה כ"ב: דהי' פטור, אולם בלא"ה כ' בשם אביו הקה"י דלא מצינו שבלק הבטיח לבלעם כסף, ורק כבוד הבטיח לו שאמר כי כבוד אכבדך מאד אבל בלעם חשב על כסף וזהב.

והנה כאן הוא אחד משיעורים של ישיבת בלעם הרשע, וכפי שאמר מו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א דמי שלומד בישיבת אברהם אבינו יודע דמי שניסה עכ"פ לעשות לך טובה, הגם שלא הצליח בכך, מ"מ מגיע לו הכרת הטוב, וא"כ הו"ל לבלק להודות לו על מה שהתאמץ לבוא, והרי ידעו מעיקרא שזה לא פשוט כ"כ לקלל את ישראל, ובלק ידע שבלעם עשה כל מה שיכול, והלך לכאן ולכאן ובנה מזבחות והקריב קרבנות, והשתדל בכל העולמות לתפוש הרגע שהקב"ה זועם בכל יום, והלך במסירות נפש, גם הפסיד בלעם עי"ז כל המדרגות שלו [כדפירש"י לקמן פסוק י"ד הנני הולך לעמי הריני כשאר עמי שנסתלק הקב"ה מעליו] וחורץ מזה הי' לו לבלק להכיר טובה אשר בזכותו קיבל המלכות של מואב, וא"כ אף שלא הצליח הו"ל לכבדו ליכנס לביתו ולהגיש לו עוגה ושתי' ולחזקו ולומר לו הלא אנחנו חברים ישנים ועבדנו כאן ביחד במסירות נפש, לא נורא, ניסית כמה שאפשר, אבל בישיבתו של בלעם מלמדים שכ"ז שיש לך ממנו איזה טובת הנאה שתוכל להוציא, תתנהג מאד יפה ותכבדהו ותחניף לו, אבל ברגע שלא נתן לך מה שאתה רוצה, א"כ אין סבה כלל להיות בנימוס רק אדרבה תצעק עליו ותבזה אותו ותגיד לו שיברח מהר לביתו. וככה זה נראה גם כשיש מדרגות אבל לא עובדים על המדות.

א: דכיון דכתוב כאן נבואות האחרונות של ביאת המשיח א"כ יש בזה קצת השפלת כבוד משה שיראו שנביא שבאומות מנבא יותר ממנו, דהרי משה לא ניבא על עתידות ואם אעפ"כ משה כותבו בתורה זה סימן על אמיתות נביאת משה. ב: עוד יתגדל מעלת משה דהרי קשה מי סיפר לו כל מה שדיברו בלק עם בלעם וכל הנבואות שניבא מזה נדע שהי' כותב הכל מפי הקב"ה והקב"ה אמר לו מה לכתוב. [זה כדברי החת"ס שהזכרנו בתחלת הפרשה דעל פרשה זו לא הי' עידי ראיי' ואעפ"כ אנו מאמינים בו וא"ש דלכן רצו לקובעו כל יום] ג: כיון דמבואר בברכות ז. שהקב"ה כועס כל יום תוך ג' שעות ראשונות לכך מסוגל לקרות פרשה זו שכ' בו כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל. ועוד דהרי מבואר בזה"ק [ראה ח"ג רב:] בביאור הא דוירא את ישראל שוכן לשבטיו [לעיל פסוק ב'] שבלעם רצה ליתן בהם עין הרע, אולם ראה ישראל סבא שוכן לשבטיו וחופף עליהם לזה לא הי' שולט עין הרע, א"כ פ' זו מסוגל לבטל עין הרע שרוב בני אדם מתים מהם [ב"מ קז:]. ד: כיון שכל ברכות בלעם נתהפכו לקללה חוץ ממה טובו והטעם כיון דלא הי' שליט עין הרע וכנ"ל וא"כ טוב לקרות פ' זו כל יום ומה"ט תיקנו הקדמונים לומר מה טובו כל יום. ה: שהרי מ"ע מדברי קבלה לזכור בכל יום מעשה בלק ובלעם כדכתיב עמי זכר נא מה יעץ וגו'. [מיכה ו' ה'] [וכ"כ הפנ"י שם דרחוק לומר שכל התקנה רק מצד הפסוק הנ"ל ולכ"כ מצד קיום מצוה מדברי קבלה] ו: מ"ע לזכור כל יום מעשה עמלק לד' הרמב"ן [בהשגותיו על הרמב"ם שכחת העשין מצוה ז'] ובפ' זו כ' ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד ובאמרו זה יצא ידי המצוה. ז: בקריאת פ' זו תתחזק האמונה בביאת המשיח.

והגם דחז"ל אמרו הטעם מצד כרע שכב כארי כן דרך חז"ל להעלים הדברים בפרט שבאמת לא קבעוהו לא רצו חז"ל להאריך, אולם יל"ע דאם באמת לא קבעוהו למה קבעה רב אשי בש"ס דאיזה נפק"מ יש לנו מזה, וי"ל בב' אופנים א: ללמד שרק מפני טורח ציבור לא קבעוהו אבל כל ת"ח שתורתו אומנתו טוב שיאמר פרשה זו כל יום מהטעמים הנ"ל. ב: לפי שבזמן רב אשי עדיין הי' ת"ח שלא היו מפסיקים לתפלה דהיו תורתן אומנתן לכן הודיע שטוב שיגידו פ' זו שהי' להם במקום תפלה וסיים החיד"א דנלענ"ד שטוב לכל ת"ח לחוש לדברי הש"ס ולומר פרשה זו בכל יום ואם ירצה לחוש לגי' מהרש"א יגיד גם הפרשה שכ' בו הן עם כלביא יקום וגו' ובוודאי יש בפרשיות אלו שמות מסוגלים לבטל עין הרע. ע"כ דברי החיד"א.

והנה מצינו פעמיים ברכת בלעם שדימה את ישראל לארי ולביא, לעיל כג כד אמר "הֵן עִם פְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד יֵאכַל טְרֵף וְדָם תִּלְלִים יִשְׁתָּה" לענין

כבוד וכסף לא לוקחים לבד

עוד לימוד חשוב למדנו כאן, דהנה בישיבתו של אברהם אבינו למדנו, דכל דבר קטן שמקבלים בחיים בריאות כסף וכבוד, הכל הוא מהקב"ה והקב"ה הוא זה שמחליט אם יקבל כבוד או כסף, ואין שום כתובת אחרת להשתדל בזה, אבל בישיבתו של בלעם לומדים, שבעצם האדם יכול לתת כסף וגם כבוד, ולכן אתה צריך ללמוד כל האופנים איך לקבל את זה, רק דיש לדעת שכיון שהקב"ה חזק מאד, יכול לפעמים להתערב ולעכב מן הכבוד שלא יבוא, וגם שיכול לקחת הכסף או הבריאות, וזהו מה שאמר בלעם "אמרתי כבוד אכבדך", היינו מצידי אני יכול לתת הרבה כבוד, אבל מה אעשה שהקב"ה התערב כאן ומנעך מלקבל הכבוד וא"א להלחם עם הקב"ה.

וד"ז נוגע גם לנו, וכפי ששמעתי מפי מוריניו המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו סולומון זצ"ל שהי' מספר על בעה"ב אחד שלא הי' ידוע על דיקדוקו במצוות ועל לימוד תורה, ואעפ"כ הי' תפלתו באריכות גדולה ובכוונה גדולה, ותמהו ע"ז, והסביר שאין כאן גדלות כלל, אלא דבעה"ב זה יש לו הצלחה גדולה בגשמיות ויש לו הרבה כסף וכבוד והכל הולך לו טוב, אבל כיון שהוא מאמין ויודע שהקב"ה יכול פתאום להתערב ולקלקל לו את החיים ולקחת ממנו את כספו ובריאותו, לכן הוא מתפלל חזק מאד שהקב"ה לא יתערב בחייו, ושיניח לו לחיות כן בלי הקב"ה. אבל תלמידיו של אברהם אבינו יודעים של"ש לחיות כלל בלי הקב"ה, ועל כל דבר צריך לבקש מהקב"ה וכל יום ויום יתחנן שימצא חן בעיני כל רואיו ושיתן לו פרנסה ובריאות.

חזקו של בני יתרו לגור על יד עמלק

וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבין ושים בסלע קנך: [שם כ"א]

וברש"י לפי שהי' קיני תקוע אצל עמלק וכו' הזכירו אחר עמלק, נסתכל בגדולתן של בני יתרו וכו' איתן מושבין תמה אני מהיכן זכית לכך הלא אתה היית עמי בעצת הבה נתחכמה לו וכו' והנה בסנהדרין קו. מבואר הטעם שזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית כיון שברח ממצרים בעת העצה, וא"כ מה התימה של בלעם מהיכן זכה לכך, הרי אדרבה מזה שברח ולא רצה לשתף פעולה עם העצה מזה זכה.

וביאר הגרא"י ברזל זצ"ל דיתכן דהתמי' של בלעם הי' מזה גופא שראה את קיני תקוע אצל עמלק, דהרי עמלק הוא השונא הכי גדול להקב"ה ולישראל, והוא הראשון שבא לקרר את הפחד של כל האומות, ואם קיני תקוע בשכנות לעמלק, הרי מסתמא הוא לא רחוק מהשקפת עמלק ובכל זאת איתן מושבו. אמנם זה באמת הי' הכח של יתרו לא להיות מושפע מהסביבה, וכשיתרו הפסיק לעבוד ע"ז הי' יחיד במדין וכולם נידוהו וכמ"ש רש"י בפ' שמות, ויתרו הי' היחיד מכל העולם ששמע ובא, ואדרבה מה שמע, שמע מלחמת עמלק, הרי שראה שפלותו של עמלק וזה החזיר אותו עוד יותר בתשובה, וכן נסתכל בלעם בגדולתן של בני יתרו שהלכו מעיר התמרים שהי' דושנה של יריחו ועזבו הכל והלכו עם עתניאל בן קנז למדבר יהודה והם היו התלמידים כמבואר בתמורה טז. והם לא פחדו לגור אצל עמלק המתועב כי הם חזקים כסלע, ולכן אמר איתן מושבין ובסוטה מו: דאיתן זה קשה, וכ"ז בא מכח זה שברח והלך נגד כולם לכן זכה שיוכל להמשיך בתורה גם שגר אצל עמלק.

